

1/2017

Raporta/Rapport

Samiske tall forteller 10

Kommentert samisk statistikk 2017

Sámi allaskuvla
Sámi University College

norden

Raporta/Rapport 1/2017

Samiske tall forteller 10

Kommentert samisk statistikk 2017

Forord

Samiske tall forteller feirer nå tiårsjubileum! I denne tiende utgaven av rapporten vil artiklene omhandle flere samiske temaer som er relevante for samfunnsutviklinga i Sápmi.

Ada Einmo Jürgensen skriver om samisk teater, Ola Graff skriver om samisk musikk og Ketil Lennert Hansens artikkel handler om diskriminering av samiske funksjonshemmede. Svanhild Andersen tar for seg jordbruket i Finnmark. Undertegnede skriver om samisk andrespråksopplæring.

Faglig analysegruppe for samisk statistikk er et offentlig utvalg, og i publikasjonen vår som du holder i hånden, forsøker vi å analysere den samiske samfunnsutviklinga sett i et langsiktig perspektiv. Ved å lese *Samiske tall forteller* hvert år vil man være godt oppdatert på samiske utviklingstrender over tid, ikke minst fordi vi i større grad nå organiserer publikasjonene som *tidsserier*.

Analysegruppa ønsker å takke våre oversettere og korrekturleser. Vi vil også takke vår faste sekretær, Yngve Johansen, som hvert eneste år sørger for at artiklene, som er skrevet i ulike formater, ender opp som et godt og leservennlig produkt.

Til sist vil vi benytte anledningen til å sende en stor takk til Jon Todal, som i ni år ledet analysegruppa på en kyndig og god måte!

Bådåddjo, oktober 2017

Faglig analysegruppe for samisk statistikk

Kevin Johansen (leder)

Torkel Rasmussen, Iulie Aslaksen, Snefrid Møllersen, Per Tovmo

Oppsummering

Temaet samisk musikk har en rekke ulike sider. Det er ikke mulig å gi innblikk i mer enn enkelte sider ved dette temaet. I denne artikkelen har jeg sett på utgivelse av samiske fonogram¹ i ulike land og bevilgende myndigheters (det norske Sametingets) støtte til produksjon av fonogram. Jeg har lagd oversikt over joikearkiv og samlinger i alle land, hva som finnes, og hvor mye som er offentliggjort fra disse arkivene. Spesielt har jeg sett på den samiske samlinga ved Tromsø Museum. Jeg har også analysert kjønnsdimensjonen ved joiketradisjonen, sett på akademiske arbeider om joik, medieomtalen av samisk musikk, og til slutt hvilke utdanningsmuligheter som finnes.

Produksjonen av samiske fonogram synes å vise en livskraftig kultur med stor aktivitet. Det har vært utgitt fonogram med samisk musikk i 70 år. Antallet har økt tiår for tiår. Det er utgitt fonogram i flere land, men Norge har klart flest utgivelser. Det totale antallet utgitte samiske fonogram er muligens rundt 500. I tillegg er det de seinere årene flere digitale utgivelser. Nordsamisk dominerer som språk.

Sametinget er den viktigste bevilgende myndigheta. Antall søknader til Sametinget har variert en del gjennom de siste ti årene. Men antall tildelinger har holdt seg ganske stabilt på gjennomsnittlig 14–15 i året. Den totale størrelsen på bevilgninga har variert noe, men har stabilisert seg på litt over 2 millioner kroner i året. Det har vært store forskjeller i hvor mye et fonogramprosjekt har fått i støtte. Det har skilt opp til 200 000 kroner. Den gjennomsnittlige bevilgninga over de siste ti årene har vært kr 142 000.

Det oppnevnes konsulenter som avgir innstilling etter visse kriterier. Men disse dokumentene er unntatt offentlighet. Det er derfor ingen mulighet for å gi noen vurdering av hvordan kriteriene fungerer.

Scenekunst er en av grunnsteinene i nasjons- og identitetsbygging hos alle verdens folk og nasjoner. Her er det tatt eksempler og sammenligninger fra norsk nasjons- og identitetsbygging i en norsk postkolonialistisk tid, sammenlignet med den samiske situasjonen på norsk side av Sápmi fra 1970-tallet. Her er det kun de samiske teaterinstitusjonene som er faste på Sametingets budsjett, som er med. Deres situasjon, økonomi, rekkevidde og ståsted er diskutert gjennom statistikk fra teatrene og Sametingets bevilgninger. Til slutt legges det fram noen forslag til tankesett og handling vedrørende framtiden for samisk scenekunst, rettet til nasjonalstaten Norge og Sametinget i Norge.

---

¹ Med fonogram menes musikk utgitt på et fysisk medium, kassetter, vinylplater (LP, EP, singel) og CD-er. DVD med musikk er ikke regnet med. Avgrensning og definisjon av et samisk fonogram har flere problemer. Et spørsmål er om man skal ta med samiske artister som ikke synger på samisk (som for eksempel Lapp-Lisa og Jokkmokks-Jokke). Disse er ikke regnet inn i tallene under. Et annet problem er en rekke samleplater hvor man henter enkelt-spor fra utgitte plater. Disse er heller ikke regnet inn. En tredje gruppe som ikke er regnet inn, er ikke-samiske artister som spiller samisk musikk, som for eksempel Jan Garbarek og tromsøgruppa Gulløye. Melodier som bare publiseres digitalt, men ikke utgis som fysisk plate, kan regnes inn, men det er ikke gjort i tabellene under. Det finnes noen plater med ikke-samiske artister hvor det deltar en joiker på ett eller et par spor. Disse er regnet med.

Samisk som andrespråk har hatt stor fokus hos politikere og de som arbeider med samiskopplæring. Det har vært interesse for både elevtallsutvikling og i hvilken grad elevene oppnår tospråklighet.

I denne artikkelen har jeg sett på elevtallsutviklinga de siste ti år. Denne viser en betydelig nedgang for nord- og sørsamisk, men markant oppgang for lulesamisk. Hvis man ser utviklinga de siste fem år har imidlertid nedgangen stoppet opp og elevtallene har stabilisert seg for nord- og sørsamisk. For lulesamisk har oppgangen fortsatt, men noe svakere enn de fem årene før det.

Artikkelen finner ikke grunnlag for å påstå at de fleste andrespråkselevneelevene ikke blir tospråklige. Dette kommer av de gode karakterene andrespråkselevne gjennomgående oppnår i faget, som er langt bedre enn karakterene i både norsk hovedmål og sidemål i Nord-Norge. Spesielt i muntlig skårer samiskelevne godt.

Språkopplæring tar tid og artikkelen viser til internasjonal forskning som viser at det er en myte at barn nødvendigvis lærer språk så mye raskere enn voksne under eller like vilkår. Tålmodighet i språkopplæringa er derfor viktig. Samtidig er det viktig å ha fokus på gode metoder for andrespråksspråkopplæring og derfor vil kompetanseheving for samisklærere, spesielt i Ulpan-metoden kunne ha stor innflytelse på læringsutbyttet for samiskelever.

Det framkommer i flere studier fra de nordiske landene at samer med funksjonsnedsettelse møter språklige, kulturelle og stigmatiserende barrierer når det gjelder deltakelse i samfunnet. Dette kapittelet handler primært om viktige funn angående diskriminering av samer med funksjonsnedsettelse, funn som tidligere har blitt publisert i ulike rapporter og artikler på norsk del av Sápmi.

Samer opplever ofte hatytringer, diskriminering og mobbing i dagens Norge. Den siste tiden har vi vært vitne til flere tilfeller av rasistiske uttalelser og at intensiteten i krenkende ytringer mot samer i media, og særlig i nettdebattene, har nådd et alarmerende nivå. Respondenter som rapporterte om diskriminering, er også mer tilbøyelige til å rapportere om dårligere egenvurdert helse, mer psykisk stress og dårligere trivsel og velvære.

Samer med funksjonsnedsettelse opplever mobbing og diskriminering enten på grunn av sin samiskhet eller sin funksjonsnedsettelse, eller på grunn av begge deler. Mange samer med funksjonsnedsettelse har opplevd mobbing i skolen, i møte med det offentlige og når de skulle få medisinsk behandling, men også at det skjedde på nettet og i lokalsamfunnet, på butikken eller ved restaurantbesøk og når de søkte på jobb. Dette gir økt risiko for (sosial) marginalisering og psykisk dårlig helse.

Samer med funksjonsnedsettelse er en særlig utsatt gruppe som det er spesielt viktig å ivareta både fordi alle har rett på likeverdige helse- og omsorgstjenester, og fordi samer har status som urfolk i Norge.

Kapitlet omhandler utviklingen innen jordbruk i samiske bosetningsområder. Jordbruksstatistikken for disse områdene, basert på virkeområdet for Sametingets tilskuddsmidler til næringsutvikling (STN), viser at antall gårdsbruk ble mer enn halvert i perioden 1995–2013 (en nedgang på 56 prosent). Det har blitt færrest av de minste gårdene, og

flere kun av gårder over 200 dekar. I øvrige områder nord for Saltfjellet var nedgangen i antall gårdsbruk noe mindre (–50 prosent).

I tillegg til gjennomsnittstallene for jordbruket i STN-områdene omhandler kapitlet utviklingen i STN-områdene regionvis. En sammenligning av områdene viser til dels store forskjeller. De som avviker mest fra gjennomsnittstallet (–56 prosent), er Øst-Finnmark STN-område med en nedgang på «bare» 35 prosent og Vest-Finnmark STN-område, som hadde den største nedgangen i antall gårdsbruk i perioden 1995–2013, en nedgang på hele 65 prosent.

Kapitlet har også noen betraktninger om videreutvikling av jordbruksstatistikk for STN-områdene, og avslutningsvis nevnes eksempler på lokal/regional innsats for å snu en negativ utvikling: ett prosjekt i indre Finnmark (Ávjovárri-regionen) og ett i Lyngen, samt behov for kunnskap om hvordan ulike rammebetingelser virker inn på utviklingen i de forskjellige kommunene og regionene.

Tilrådnings

Det vil være en fordel for framtida at det finnes ei komplett samling med utgitte samiske fonogram. Tromsø Museum har den største samlinga, og den som det derfor bør bygges videre på. I praksis har det vist seg som et stort og komplisert arbeid å skaffe oversikt over det som gies ut, samt å kjøpe det inn til samlinga. Det ville derfor være en stor fordel hvis man fikk etablert ei pliktavleveringsordning fra de bevilgende myndighetene i hele Sápmi til Tromsø Museum, eventuelt også til Samisk arkiv og Giellagas institutt.

Utgivelsen av samiske fonogram er livskraftig. Men nordsamisk dominerer som språk i de utgitte fonogrammene. Oversikta viser tydelig at det kan være behov for å støtte utgivelser på de små samespråkene.

Databasen ved Ájtte museum over joik i offentlige arkiv er ufullstendig. Anslagsvis halvparten av alle joiker som finnes innsamlet, er registrert her. En mulighet er at denne databasen oppgraderes. Samtidig er dette bare en katalogoversikt. Ingen melodier er lagt ut her. Ved å leite i databasen vil man kunne finne melodier som så kan bestilles fra de ulike arkivene. Likevel er kanskje det største behovet for folk å kunne få direkte tilgang til selve melodiene, slik at katalogen i seg sjøl blir mindre viktig.

Det er offentliggjort relativt lite joikemateriale fra de ulike arkivene. Dette oppleves som et savn i de samiske miljøene. Det burde derfor vært gjort mer på dette feltet. Det er etablert et nettverk mellom flere av de sentrale arkivene og bl.a. Juoigiid Searvi nettopp med tanke på å legge til rette for større offentliggjøring. Tromsø Museum i seg sjøl er i gang med arbeid for å tilrettelegge for økt offentliggjøring fra sitt arkiv. Det forventes at det etter hvert vil bli lagt ut mer arkivmateriale flere steder. Men det er mye forarbeid som må til, så det kunne vurderes om det burde bevilges midler til hjelp for økt publisering.

Det kunne vurderes om Sametinget burde hatt støtte til tradisjonell joik som et prioriteringsområde som var særlig nevnt.

Det er samlet en hel del joik. Men en del av dette materialet mangler bakgrunnsopplysninger. Det vil alltid være behov for mer innsamling, både av joiker og av dokumentasjon om joik og generelt om den samiske musikken. Det er i hovedsak to arkiv som driver nyinnsamling av materiale, Tromsø Museum og Samisk arkiv. Samisk arkiv ligger under det statlige arkivverket og har som oppgave arkivering og formidling, mens Tromsø Museum, som ligger under Universitetet i Tromsø, også er en forskningsinstitusjon med ansvar for å utvikle kunnskap. Det vil derfor være behov for begge institusjonene. Det er et godt samarbeid mellom dem, og det vil være viktig å utvikle dette samarbeidet videre.

Når det gjelder innsamling av joik, viser analysene at forskere og samlere bør bli mer bevisst når det gjelder kjønnsfordeling av utøvere.

Spørsmål om kjønnsfordeling av joikene er antakelig en mer ubevisst del av joiketradisjonen. Her kan man tenke seg at moderne joikekomponister og utøvere kunne reflektere over situasjonen, og ved å bli seg dette bevisst kan de kanskje i framtida skape ei mer jamn fordeling mellom mannsjoiker og kvinnejøiker.

Det burde arbeides for at joik og samisk musikk fikk slippe mer til i norsk allmenkringkasting, hvor slik musikk i dag har en svært begrenset plass.

Samarbeid mellom de høyere utdanningsinstitusjonene bør ivaretas og utvikles videre for å skape gode utdanningskanaler.

Det må arbeides med forskning og utvikling både av praktikere, skuespillere, dansere, musikere og academia. Det må være arenaer for dette arbeidet, teatrene har mer enn nok med å produsere innenfor de økonomiske rammer de har, og innenfor sine oppdrag. Teatrenes oppdrag kan utvides til også ta ansvar for ovenstående, men jeg ser for meg egne «scenekunstlaboratorier» med nær tilknytning til både academia og det praktiske teatret med sine skapere og utøvere.

Et teaterbygg som kan være et kraftsenter for utvikling av samisk scenekunst.

Forsterket økonomi til teatrenes utvikling av scenekunst og formidling.

De samiske teatrene er små, med liten basisfinansiering. Samiske teatre må i større grad få konsentrere seg om det kunstneriske utviklingsarbeidet med forestillinger og formidlingen av disse. Man *skal* søke eksterne samarbeidspartnere og midler, men det går en forholdsvis stor del av de faste ressursene til dette arbeidet, og statistikken viser ikke noe om de tilskudd og samarbeid teatrene *ikke* fikk.

Andrespråksdidaktikk bør bli et eget fag ved lærerutdanningene.

Det bør bevilges midler til skoleeiere for etter- og videreutdanning i andrespråksdidaktikk for samisklærere, spesielt i Ulpan-metodikk.

Rekruttering av flere sensorer med samiskspråklig kompetanse bør styrkes. Tilsyn med samiskopplæring bør også omfatte kvaliteten på opplæringa.

Samiskelever som tar påbygging til studiespesialisering, bør få et bedre tilrettelagt timetall i samisk.

Det bør utvikles flere læremidler, samiskspråklige TV-programmer og youtube-innslag tilrettelagt for andrespråkslever.

Det bør vurderes å opprette stipendier for elever med samisk allerede på ungdomsskolen. Samiske andrespråkelever bør i så stor grad som mulig motiveres til å følge læreplanen *Samisk som andrespråk – samisk 2*.

Det er dokumentert at spesielt samer med funksjonsnedsettelse møter språklige, kulturelle og diskriminerende barrierer når det gjelder deltakelse i samfunnet, ikke minst i møte med helsesektoren (Melbø et al., 2016; Uttjek, 2016). Samer med funksjonsnedsettelse møter ofte et helse- og omsorgstilbud som ikke er tilpasset deres kultur, identitet og verdier. Samer med funksjonsnedsettelse er en særlig utsatt gruppe som det er spesielt viktig å ivareta med hensyn til plikten om likeverdige helse- og omsorgstjenester og på grunn av deres status som urfolk i Norge.

SANKS (Samisk nasjonalt kompetansesenter – psykisk helsevern og rus) blir omtalt som en institusjon som har samisk kulturforståelse innenfor psykisk helsevern. Den nasjonale kompetansetjenesten skal bidra til at den samiske befolkningen i hele Norge får et likeverdig tilbud. Helsepersonell fra hele landet kan også ta kontakt med SANKS og få råd og veiledning. En viktig anbefaling er å styrke det utadrettede arbeidet ved SANKS for å nå frem til ikke-samiske helsekolleger på ulike nivå med kunnskap om samisk kulturforståelse og samer med funksjonsnedsettelse.

Samisk spesialpedagogisk tjeneste (SEAD) ved Statsped Nord kan bistå kommuner og fylkeskommuner med å legge til rette for kvalitativt gode opplæringstilbud for samiskspråklige barn, unge og voksne som har særlige opplæringsbehov, og som etter opplæringsloven har rett til et tilbud på samisk. Det er viktig at SEADs tilbud er tilgjengelig for samer med funksjonsnedsettelse i hele landet.

Det trengs også mer forskning på feltet samer med funksjonsnedsettelse. Her anbefales det at arbeidet ved Institutt for vernepleie, forskningsgruppen Arktisk senter for velferds- og funksjonshemningsforskning, Det helsevitenskapelige fakultet, UiT Norges arktiske universitet styrkes og videreføres.

Jordbruksstatistikken for STN-områdene har nå langt flere kategorier enn da kapitlet om utviklingen innen primærnæringene i disse områdene ble skrevet i 2009 (*Samiske tall forteller 2*). I en eventuell videreutvikling av denne statistikken foreslår jeg at man vurderer kategorier som viser matproduksjon, kombinasjonsdrift, tilleggsnæringer og inntekt fra ordinært lønnet arbeid, samt tap av husdyr på grunn av rovdyr.

Innholdsfortegnelse

Oppsummering.....	4
Tilrådninger.....	6
1 Mandat og grunnlag.....	12
1.1 Analysegruppas mandat.....	12
1.2 Konsultasjonene mellom statlige myndigheter og Sametinget.....	13
1.3 Behov for et kunnskapsgrunnlag.....	14
1.4 Faglig analysegruppe for samisk statistikk.....	15
2 Samisk musikk – livskraftig tradisjon og spennende fornying.....	16
2.1 Innledning.....	17
2.2 Samiske fonogram.....	18
2.3 Sametingets støtte til produksjon av fonogram.....	20
2.4 Arkiv.....	24
2.4.1 Hvor finnes det samlinger av joik, og hvor store er de?.....	24
2.4.2 Offentliggjøring av joiker fra arkiv.....	27
2.4.3 Nordnorsk folkemusikksamling, Tromsø Museum.....	28
2.4.4 Bruk av joikesamlinga på Tromsø Museum.....	29
2.5 Joiketradisjonen.....	30
2.5.1 Kjønnfordelinga av joikere.....	30
2.5.2 Kjønnfordeling av joikene.....	31
2.6 Akademiske arbeider om joik.....	33
2.7 Medieomtale av samisk musikk.....	33
2.8 Utdanning innen samisk musikk.....	34
2.9 Tilrådning.....	35
3 Teater og scenekunst som aktører i identitets- og nasjonsbygging.....	37
3.1 Teater, musikk, kunst, kunstnere og kultur i norsk identitets- og nasjonsbygging.....	37
3.1.1 Regionteatre og avkolonialisering.....	38
3.1.2 Kolonisering av Sápmi.....	38
3.2 Teater, musikk, kunst, kunstnere og kultur i samisk nasjons- og identitetsbygging.....	38
3.2.1 Åarjelhaemien Teatere / Sydsamisk Teater (ÅST).....	38
3.2.2 Beaivváš Sámi Našunálteáhter / Det Samiske Nasjonalteatret Beaivváš (BST).....	39
3.2.3 Teater versus scenekunst.....	39
3.2.4 Hva og hvem består teatret av – hvem arbeider i teatret?.....	40
3.2.5 Hva er en teaterproduksjon?.....	40
3.3 Tråante 2017 – en politisk, kunstnerisk og kulturell manifestasjon av Sápmi.....	41
3.3.1 Oversikt over teatrenes samarbeidspartnere, finansieringer og personressurser til Tråante 2017.....	41
3.3.2 Beaivváš Sámi Našunálteáhter.....	43
3.3.3 Hva viser disse eksemplene?.....	44
3.3.4 Teatrene og eksternt personell.....	44

3.4 Teatrenes organisering og oppdrag i 2017	45
3.4.1 Áarjelhsaemien Teatere	45
3.4.2 Sámi Našunálateáhter Beavvváš	45
3.4.3 Tana kulturskole – Barne- og ungdomsteater / Mánáid Teáhter (TKM)	46
3.4.4 Sametinget om teater og scenekunst i Sametingsmeldingen om kunst og kultur av 2013	47
3.5 Statistikk – problematisering	47
3.5.1 Registrering av publikumstall – årsrapporter	48
3.5.2 Eksempler på samproduksjoner	48
3.5.3 Konsekvenser av kostnader versus publikumstall	48
3.5.4 Gjestespill	49
3.5.5 Den kulturelle skolesekken (DKS)	49
3.6 Sametingets faste tilskudd til teatrene	49
3.7 Turnékostnader	52
3.8 Problematiseringer som ikke diskuteres – eller er de relevante?	52
3.8.1 Egeninntjening	53
3.8.2 Sponsorer	53
3.8.3 Hvem er samisk teater sitt publikum?	54
3.8.4 Den norske stat og samisk scenekunst i dag	55
3.8.5. Hva er samisk teater?	55
3.9 Samisk scenekunst og teater inn i framtida	56
3.9.1 Samisk teater og scenekunst som aktør i vern og utvikling av samiske immaterielle kulturarv	57
3.9.2 Begrepsavklaring «vern» i teatrenes tankesett	57
3.9.3 Hvordan kan dette arbeidet videreføres	58
3.9.4 Forventninger til Norge og Sametinget	58
3.9.5 Handling	59
4 Samisk som andrespråk	62
4.1 Innledning	62
4.1.1 Lovhjemmel	63
4.1.2 Historisk tilbakeblikk på læreplanverk i skolen	63
4.2 Læreplaner i samisk som andrespråk	65
4.3 Fag- og timefordelingen	66
4.4 Vurdering	67
4.5 Eksamen	68
4.6 Elevtallsutvikling i samisk som andrespråk	68
4.7 Finnes det god andrespråkopplæring?	74
4.8 Karakterer i samisk	75
4.8.1 Hva forteller resultatene i samisk?	77
4.9 Språkmodeller i Sápmi	78
4.9.1 Internasjonale erfaringer med språkmodeller	79
4.9.2 Ulpan-metoden	79
4.9.3 Hva kan forbedres?	80
4.9.4 Myter om språkopplæring	80

4.10 Tilrådinger	82
5 Diskriminering av samer med funksjonsnedsettelse	84
5.1 Innledning	85
5.2 Begrepsavklaring: funksjonsnedsettelse	86
5.3 Forekomst av funksjonsnedsettelse blant den samiske befolkningen	87
5.4 Situasjonen til samer med funksjonsnedsettelse	88
5.5 Likeverdige helse- og omsorgstjenester for samer med funksjonsnedsettelse	88
5.6 Strukturell diskriminering, helse- og omsorgstjenester og funksjonsnedsettelse	90
5.7 Undersøkelser om mobbing, diskriminering, krenkelser og vold mot samer med funksjonsnedsettelse ...	92
5.8 Psykososial helse og diskriminering	97
5.9 Utfordringer og anbefalinger	98
6 Utviklingen innen jordbruk i samiske bosetningsområder	102
6.1 Innledning	102
6.2 Tallmaterialet	103
6.3 STN-områdene samlet	105
6.3.1 Antall gårdsbruk og gjennomsnittlig bruksstørrelse	105
6.3.2 Jordbruksareal i drift	107
6.3.3 Antall husdyr, gårder med forskjellige typer husdyr og antall husdyr pr. gård	108
6.4 Utviklingen innen hver region	111
6.4.1 Øst-Finnmark	111
6.4.2 Indre Finnmark	112
6.4.3 Vest-Finnmark	113
6.4.4 Nord-Troms	114
6.4.5 Sør-/Midt-Troms	115
6.4.6 Nordre Nordland	117
6.5 Oppsummering	119
6.6 Videreutvikling av jordbruksstatistikk for STN-områdene	120
6.6.1 Matproduksjon	120
6.6.2 Kombinasjonsdrift og andre inntektskilder	120
6.7 Avsluttende kommentarer	122
7 Samiske tall	124
7.1 Innledning	124
7.2 Noen kommentarer til tabellene	124

1 Mandat og grunnlag

Retningslinjer for Faglig analysegruppe for samisk statistikk er fastsatt av Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet 12. september 2011 i medhold av Prosedyrer for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget av 11. mai 2005, fastsatt ved kgl. res. 1. juli 2005

Formålet med vedtaket var å styrke faktagrunnlaget for vurderinger og beslutninger i konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget.

1.1 Analysegruppas mandat

Faglig analysegruppe skal innen 1. oktober hvert år legge fram en rapport til Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet og Sametinget. Rapporten skal, så langt mulig, gi oversikt over og analyse av situasjon og utviklingstrekk i det samiske samfunnet i Norge. Rapporten legges til grunn for det årlige budsjettarbeidet og for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget.

Analysegruppen kan drøfte og formidle sine funn gjennom faglige artikler og kronikker, og gruppen kan invitere til og delta i faglige konferanser, seminarer og lignende.

Analysegruppen har ansvaret for å utvikle og jevnlig forbedre metoder for presentasjon av oversikter og analyser i de årlige rapportene. Rapporten bør i størst mulig grad være sammenlignbar fra en periode til en annen.

Utarbeidelsen av rapporten skal ta utgangspunkt i foreliggende statistikk og/eller annen relevant data og informasjon fra evaluerings-, utrednings- og forskningsarbeid.

Analysegruppen har ansvaret for å fremskaffe foreliggende statistikk og nødvendig data og informasjon for utarbeidelse av rapporten.

Analysegruppen bestemmer selv hvilke temaer som behandles i de årlige rapportene. Blant temaer som kan være aktuelle å behandle er:

Av mandatet framgår det at følgende samfunnsområder er særlig aktuelle å behandle:

- Språk
- Oppvekst, utdanning og forskning
- Likestilling
- Helse og sosial, herunder befolkningsutvikling, demografi, inntekt
- Næringer, herunder sysselsetting, næringsstruktur, tradisjonelle næringer
- Miljø- og ressursforvaltning, endringer i det materielle kulturgrunnlaget, deltakelse og innflytelse
- Kulturarbeid og allmennkultur, herunder kunstuttrykk, media
- Sivile samiske samfunn, herunder organisasjons- og institusjonsutvikling

Analysegruppen kan påpeke mangel på kilde- og kunnskapsgrunnlag og behov for utvikling av statistikk innen temaer gruppen anser for relevante.

Analysegruppen kan bli bedt om utfyllende vurderinger og eventuelt nærmere bearbeidelse av deler av materialet i forhold til særlige behov som Regjeringen og Sametinget måtte ha.

1.2 Konsultasjonene mellom statlige myndigheter og Sametinget

Som urfolk har samene rett til å bli konsultert i saker som kan få direkte betydning for dem. Denne retten er nedfelt i *ILO-konvensjonen nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater* artikkel 6.

Formålet med prosedyrene er å:

- Bidra til en praktisk gjennomføring av statens forpliktelse til å konsultere med urfolk
- Søke å oppnå enighet mellom statlige myndigheter og Sametinget når det overveies å innføre lover eller tiltak som kan påvirke samiske interesser direkte
- Legge til rette for utvikling av et partnerskapsperspektiv mellom statlige myndigheter og Sametinget som virker til styrking av samisk kultur og samfunn
- Utvikle felles forståelse for situasjonen og utviklingsbehovet i samisk samfunn

I prosedyrer for konsultasjon mellom statlige myndigheter og Sametinget heter det videre i paragraf 5 om de faste møtene:

- Det skal avholdes faste halvårslige politiske møter mellom statsråden for samiske saker og Sametingspresidenten. Fagstatsråden deltar på disse møtene etter behov. I de faste halvårslige politiske møtene skal en ta opp situasjonen og utviklingsbehovene for samfunn, saker av grunnleggende prinsipiell karakter og pågående prosesser.
- Det skal avholdes faste halvårslige møter mellom Sametinget og det interdepartementale samordningsutvalget for samiske saker. I møtene skal det blant annet redegjøres for aktuelle samepolitiske saker i kommende periode.

1.3 Behov for et kunnskapsgrunnlag

I prosedyrer for konsultasjon mellom statlige myndigheter og Sametinget behandler paragraf 8 behov for utredninger og kunnskapsgrunnlag. Den sier følgende om kunnskapsgrunnlaget:

- Kommunal- og regionaldepartementet og Sametinget nedsetter i fellesskap en faglig analysegruppe som blant annet på bakgrunn av samisk statistikk årlig avlegger en rapport om situasjon og utviklingstrekk i det samiske samfunn. Rapporten legges til grunn for konsultasjoner i konkrete saker og for konsultasjoner om utviklingsbehov for samiske samfunn i ett av de halvårslige møtene mellom statsrådene for samiske saker og Sametingspresidenten.
- Når statlige myndigheter eller Sametinget mener det er behov for utredninger for å styrke faktagrunnlaget eller det formelle grunnlaget for vurderinger og beslutninger skal dette tilkjennevis så tidlig som mulig, og partene skal bringe spørsmål knyttet til mandat for eventuelle utredninger inne i konsultasjonsprosessen. Staten og Sametinget skal søke å oppnå enighet om både mandat, og hvem som skal stå for et eventuelt utredningsarbeid. Staten og Sametinget har plikt til å bistå med nødvendige opplysninger og materiale som det er behov for ved gjennomføringen av utredningsarbeidet.

Det nedsettes en analysegruppe til å komme med en årlig rapport.

1.4 Faglig analysegruppe for samisk statistikk

Kommunal- og moderniseringsdepartementet og Sametinget har i fellesskap oppnevnt leder, nestleder og tre medlemmer til Faglig analysegruppe for samisk statistikk, dette med en funksjonstid på fire år. Disse er oppnevnt i perioden 2016 – 2020:

Kevin Johansen, leder (Nordlaanten Fylhkeálma - Fylkesmannen i Nordland)

Snefrid Møllersen, nestleder (Sámi našuvnnalaš gealbobálvalus - psykalaš dearvvašvuodasuddjen ja gárrendilledikšu/Samisk nasjonal kompetansetjeneste - Psykisk helsevern og rus)

Iulie Aslaksen, (Statistisk sentralbyrå)

Per Tovmo (Institutt for Samfunnsøkonomi, Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Universitet)

Torkel Rasmussen, (Sámi allaskuvla/Samiske høgskole)

Prosjektleder er Yngve Johansen, som er ansatt i halv stilling.

2 Samisk musikk – livskraftig tradisjon og spennende fornying

Ola Graff, professor ved Tromsø Museum – Universitetsmuseet, Norges arktiske universitet

Sammendrag

Temaet samisk musikk har en rekke ulike sider. Det er ikke mulig å gi innblikk i mer enn enkelte sider ved dette temaet. I denne artikkelen har jeg sett på utgivelse av samiske fonogram² i ulike land og bevilgende myndigheters (det norske Sametingets) støtte til produksjon av fonogram. Jeg har lagd oversikt over joikearkiv og samlinger i alle land, hva som finnes, og hvor mye som er offentliggjort fra disse arkivene. Spesielt har jeg sett på den samiske samlinga ved Tromsø Museum. Jeg har også analysert kjønnsdimensjonen ved joiketradisjonen, sett på akademiske arbeider om joik, medieomtalen av samisk musikk, og til slutt hvilke utdanningsmuligheter som finnes.

Produksjonen av samiske fonogram synes å vise en livskraftig kultur med stor aktivitet. Det har vært utgitt fonogram med samisk musikk i 70 år. Antallet har økt tiår for tiår. Det er utgitt fonogram i flere land, men Norge har klart flest utgivelser. Det totale antallet utgitte samiske fonogram er muligens rundt 500. I tillegg er det de seinere årene flere digitale utgivelser. Nordsamisk dominerer som språk.

Sametinget er den viktigste bevilgende myndigheta. Antall søknader til Sametinget har variert en del gjennom de siste ti årene. Men antall tildelinger har holdt seg ganske stabilt på gjennomsnittlig 14–15 i året. Den totale størrelsen på bevilgninga har variert noe, men har stabilisert seg på litt over 2 millioner kroner i året.

Det har vært store forskjeller i hvor mye et fonogramprosjekt har fått i støtte. Det har skilt opp til 200 000 kroner. Den gjennomsnittlige bevilgninga over de siste ti årene har vært kr 142 000. Det oppnevnes konsulenter som avgir innstilling etter visse kriterier. Men disse dokumentene er unntatt offentlighet. Det er derfor ingen mulighet for å gi noen vurdering av hvordan kriteriene fungerer.

---

² Med fonogram menes musikk utgitt på et fysisk medium, kassetter, vinylplater (LP, EP, singel) og CD-er. DVD med musikk er ikke regnet med. Avgrensning og definisjon av et samisk fonogram har flere problemer. Et spørsmål er om man skal ta med samiske artister som ikke synger på samisk (som for eksempel Lapp-Lisa og Jokkmokks-Jokke). Disse er ikke regnet inn i tallene under. Et annet problem er en rekke samleplater hvor man henter enkelt-spor fra utgitte plater. Disse er heller ikke regnet inn. En tredje gruppe som ikke er regnet inn, er ikke-samiske artister som spiller samisk musikk, som for eksempel Jan Garbarek og tromsøgruppa Gulløye. Melodier som bare publiseres digitalt, men ikke utgis som fysisk plate, kan regnes inn, men det er ikke gjort i tabellene under. Det finnes noen plater med ikke-samiske artister hvor det deltar en joiker på ett eller et par spor. Disse er regnet med.

Det finnes joik i en rekke offentlige arkiv i mange land, spesielt i Norge, Sverige og Finland. Trolig eksisterer det ca. 14 000–15 000 joiker totalt i disse arkivene. Norge har 9000–10 000. Tromsø Museum er den klart største samlinga med ansvar både for innsamling, ivaretaking, formidling og forskning. Samisk arkiv i Kautokeino er under oppbygging. En del arkiv har offentliggjort joiker fra samlingene, men det er ganske lite som er offentliggjort.

Gjennom arkivmaterialet synes det som om joiketradisjonen har noen kjønnsmessige ulikheter. I de fleste tilfellene er det dokumentert flere mannlige enn kvinnelige joikere. Problemet med dette er at de fleste innsamlere har vært menn, noe som kan ha påvirket innsamlinga. Gjennom arkivmaterialet synes det også som om det er en overvekt av joiker til menn.

Det har vært skrevet en rekke avhandlinger om joik i flere land, noe som viser at det har vært interesse for temaet.

Det skrives mye om samisk musikk i norske medier. Det er snakk om flere hundre artikler i året i en rekke aviser. Artiklene uttrykker generelt et positivt syn på den samiske musikken.

I grunnskolen i de samiske områdene er joik og samisk musikk en del av læreplanen. Joik og samisk musikk er nå en del av pensum på alle norske videregående skoler med musikklinje. Fra 1990-tallet har det vært lagd ulike utdanningstilbud innen samisk musikk på høyskole- og universitetsnivå.

2.1 Innledning

I denne artikkelen vil jeg undersøke noen ulike sider og aspekter ved samiske musikk slik situasjonen er i våre dager. «Samisk musikk» er et vidt begrep som omfatter både den tradisjonelle joiken og den moderne samiske popmusikken, i tillegg til salmesang og annet. Tematisk er det et vidt spekter.

Samisk musikk finnes og utøves i fire land: Norge, Sverige, Finland og Russland, i området som heter Sápmi. Jeg vil ha mest fokus på Norge, men ha noen blikk også på de andre landene³.

Den eldste formen for samisk musikk er joiken. De eldste lydopptakene av joik stammer fra 1905. Det var en finsk forsker som gjorde opptak av svensksamer som flyttet til Tromsø-området. De eldste noteopptegnelsene av joik stammer fra slutten av 1700-tallet. Fra 1500-, 1600- og 1700-tallet finnes en rekke kilder som omtaler joik. I en kilde fra 1100-tallet fortelles det om en samisk noaide som trommet og sang. Gjennom nesten tusen år kan man altså dokumentere en sammenhengende joiketradisjon. Lenger bakover i tid vet vi lite. Men det finnes helleristninger som antyder at tradisjonene har røtter mange tusen år tilbake i tid.

Man må anta at joiking har vært utbredt over hele det samiske området. Men mange steder er joiken forsvunnet. Langs stort sett hele kysten av Nord-Norge finnes det ikke lenger joiking. Det er mange grunner til det. En grunn er at nabokulturer alltid vil påvirke hverandre i et naturlig samspill. En annen grunn er den politisk motiverte fornorskninga hvor samisk kultur blei både

---

³ Alle tall i denne artikkelen er korrekte så langt jeg har kunnet sjekke. Men det finnes alltid en liten mulighet for at det kan være noe materiale som er uteglemt, eller som jeg ikke har visst om, og som derfor ikke er kommet med i statistikkene.

undertrykt og sett ned på. Religiøse holdninger som stammer fra misjonærenes tid, om at joiking var syndig, har også hatt virkning.

Joiken levde videre først og fremst i de sentrale Finnmarks-kommunene. Men joiken fikk en dobbelthet, den var både en levende del av kulturen og samtidig fordømt som syndig.

Utover på 1960- og 70-tallet vokste det fram en ny samisk kulturpolitisk bevissthet. Unge samer begynte å sette musikk til joik, å skrive nye sanger på samisk, og utviklet en ny, moderne samisk musikkultur. Samtidig ble joiken løftet fram som et kulturuttrykk hvor man kvittet seg med stempelet som syndig, og ble framholdt som noe man ville være stolt av. Denne utviklinga gikk parallelt med at det norske storsamfunnet i økende grad bygde ut institusjoner og lovverk som fremmet og tok vare på samisk kultur og samfunnsliv.

Situasjonen i dag er at joiken og den samiske musikken lever, og nyter en respekt og anerkjennelse som er enestående i historisk sammenheng.

2.2 Samiske fonogram

Det foreligger flere store samlinger av samiske fonogram. Nordnorsk folkemusikksamling ved Tromsø Museum har den største samlinga. Den inneholder pr. dato 453 fysiske fonogram. I tillegg har museet rundt 50 ulike titler med samleplater som inneholder samiske kutt, samiske artister som synger på andre språk enn samisk, og ikke-samiske artister som anvender samisk materiale. Samisk spesialbibliotek i Karasjok har også en stor samling. De har ikke nøyaktige tall, men oppgir at samlinga er på anslagsvis 270 titler. Den største kjente privatsamlinga tilhører Odd Mathis Hætta, Alta. Oversikta hans inneholder 439 titler⁴. Ingen vet nøyaktig hvor mange samiske fonogram som er utgitt. Tallet er muligens nærmere 500, hvor reine digitale utgivelser ikke er regnet inn. I tillegg kommer som nevnt mer enn 50 andre ulike titler.

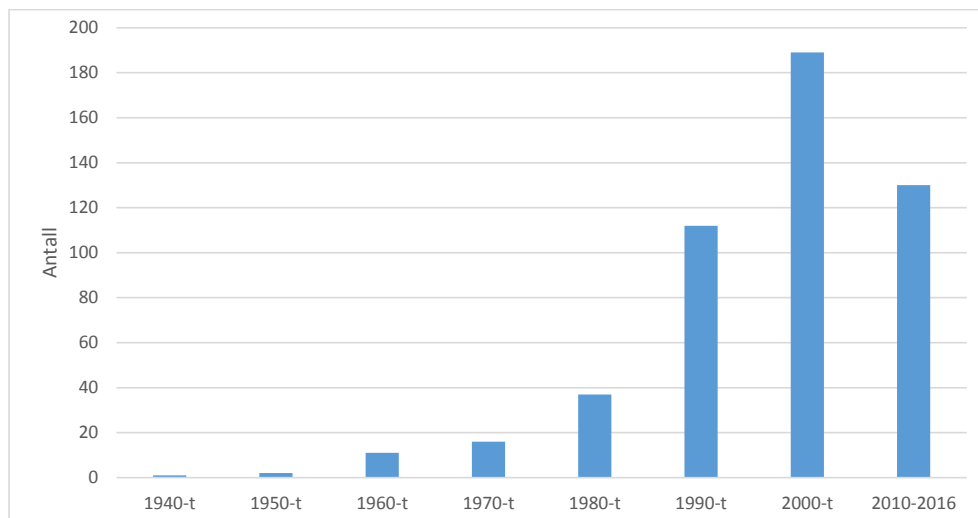
Produksjon av fonogram gir en god innsikt i utviklinga av moderne samisk musikk. Det første diagrammet viser antall utgivelser av samisk fonogram gjennom de ulike tiårene. Den siste kolonnen inkluderer bare de fysiske utgivelsene for årene 2010–2016, ikke hele tiåret. I denne perioden dukker digitale utgivelser opp for fullt. De er ikke regnet med i denne oversikta. Diagrammet inkluderer utgivelser i alle land (Norge, Sverige, Finland, Russland, Estland, Tyskland, Frankrike, USA). Det er talende for hvordan produksjonen av samiske fonogram har gått rett til himmels⁵:

---

⁴ Se Odd Mathis Hætta: *Samer og samisk forhold i navn og tall*. 2017. Noen utgivelser er her registrert både som kassett og CD, så tallet kan derved strengt tatt regnes litt lavere.

⁵ I *Statusrapport for Joik og samisk musikk* (2015) oppgis en del tall for hvor mange fonogram som er utgitt. Fram til 2012 oppgis at det er utgitt ca. 190 samiske fonogram (s. 21). Som man ser av tabellen, er dette tallet altfor lavt. Det virkelige tallet er nærmere 400 for denne perioden.

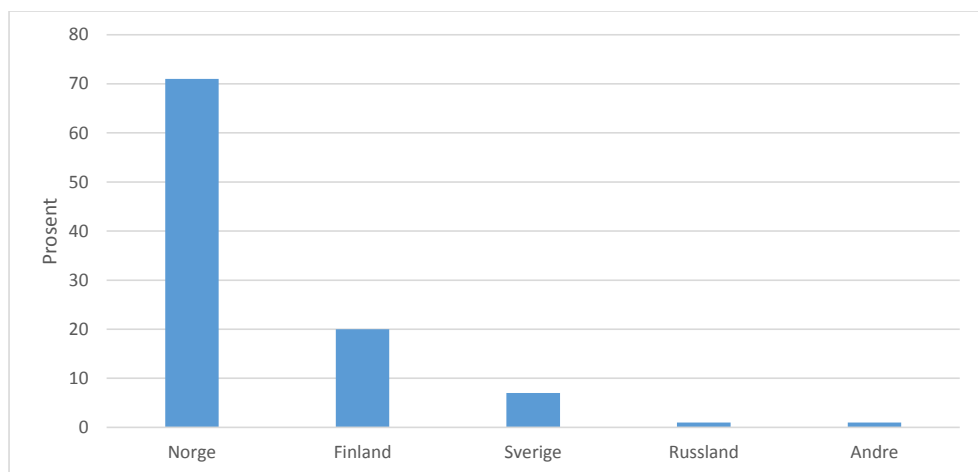
Figur 2.1 Utgitte samiske fonogram

I løpet av disse årene skjedde ei interessant endring. På 1940-, 50- og 60-tallet ble joik gitt ut som etnografisk dokumentasjon. Det skjedde også at joik ble bearbejdet av klassiske nordiske komponister på den klassiske musikkens premisser. Fra og med Nils-Aslak Valkeapääs plate i 1968 ble joik spilt og gitt ut mer på den samiske kulturens egne premisser. Derved begynte ei helt ny utvikling når det gjaldt samisk musikk og samiske fonogram.

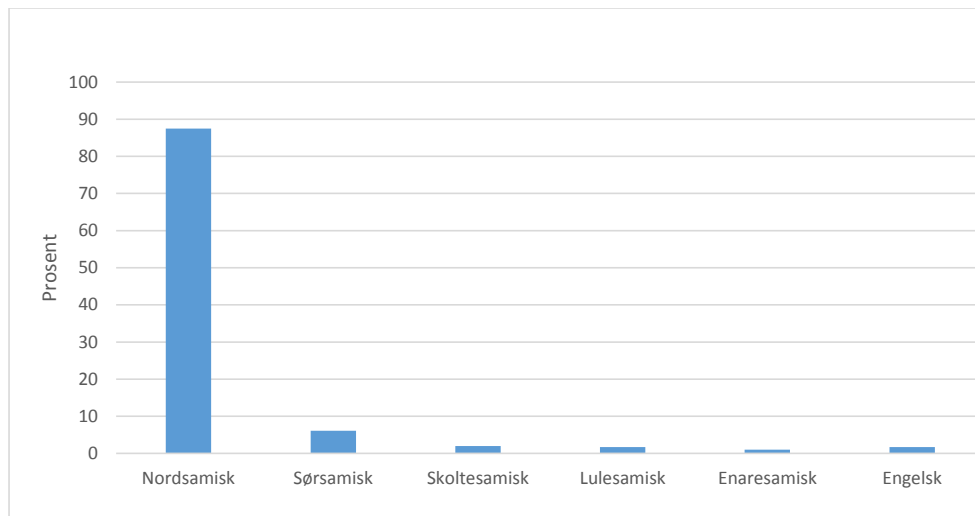
Det er gitt ut fonogram i alle fire nasjonalstatene hvor det bor samer, samt i noen få andre land. Det neste diagrammet viser hvordan fonogramutgivelsene fordeler seg på ulike land gjennom disse tiårene. Man ser at Norge har den overlegent største andelen:

Figur 2.2 Fonogram fordelt på land

Det neste diagrammet viser hvilke språk det synges/joikes på. Ikke uventet står nordsamisk for den langt største delen⁶:

Figur 2.3 Fonogram fordelt på språk

2.3 Sametingets støtte til produksjon av fonogram

Sametinget støtter utgivelse av joik og samisk musikk. Kriteriet er «samisk musikk av god kvalitet som er tilgjengelig for et større publikum». Målet med ordninga er å gi samiske musikere og joikere mulighet til å utøve musikk og joik på en profesjonell måte. Sametinget mottar derved årlig en rekke søknader om støtte til utgivelse av fonogram (inkludert digitale utgivelser). Sametinget har generelle kriterier for støtte til utgivelse av fonogram:

- produsent-gjennomføringsevne
- artist-gjennomføringsevne
- kvalitet
- uttrykk
- teknikk
- utvikling i karriere over år
- plan for distribusjon

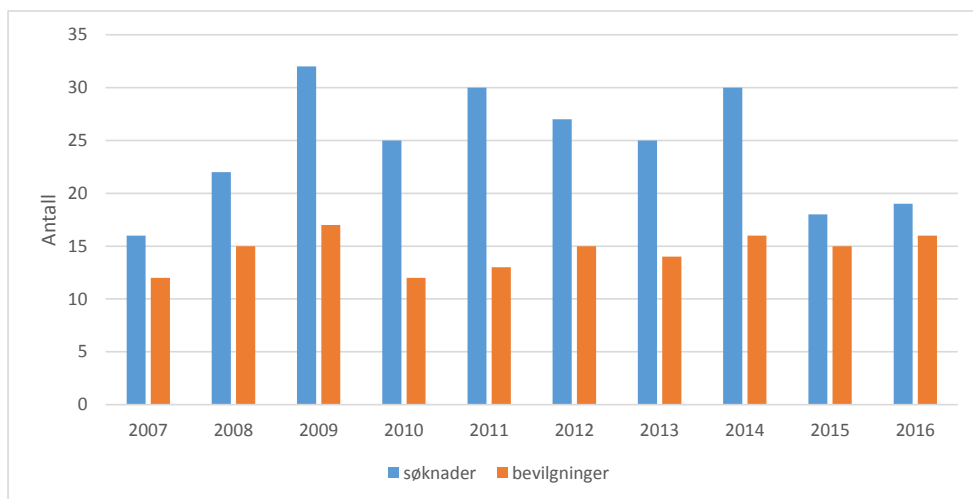
Det oppnevnes konsulenter som avgir innstilling etter disse kriteriene. Men disse dokumentene er unntatt offentlighet. Det er derfor ingen mulighet til å gi noen vurdering av hvordan kriteriene fungerer, og offentligheta har ikke innsiktsmulighet.

---

⁶ Tallgrunlaget for dette diagrammet er hentet fra et utkast til masteravhandling skrevet av Mari Guttorm, Oulu Universitet. Tallmaterialet er ufullstendig. Det gir likevel ei god antydning om fordelinga.

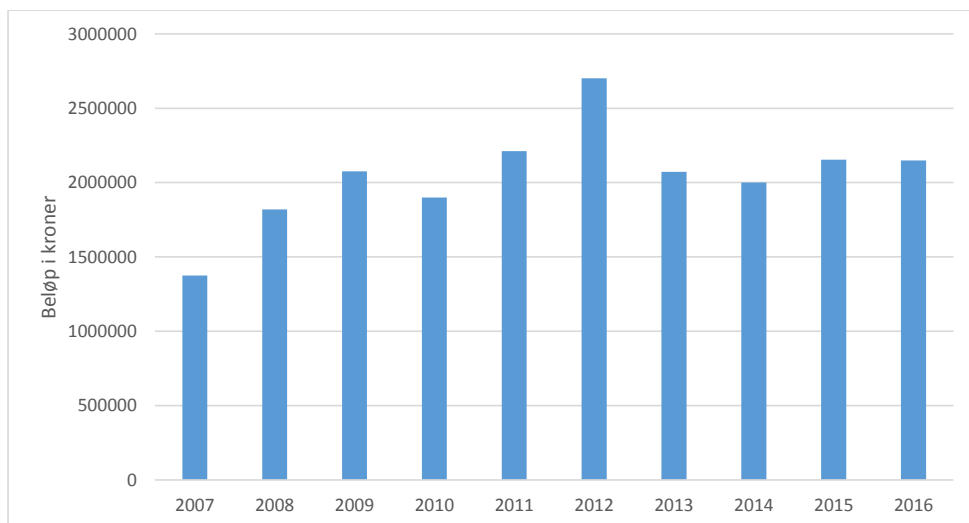
Følgende diagram viser antall søknader i forhold til antall innvilga søknader over en tiårsperiode. Oversikten viser at antall bevilgninger har holdt seg på et ganske jamt nivå de seinere årene med et gjennomsnitt på 14–15, uavhengig av antall søknader:

Figur 2.4 Antall søknader til og bevilgninger fra Sametinget

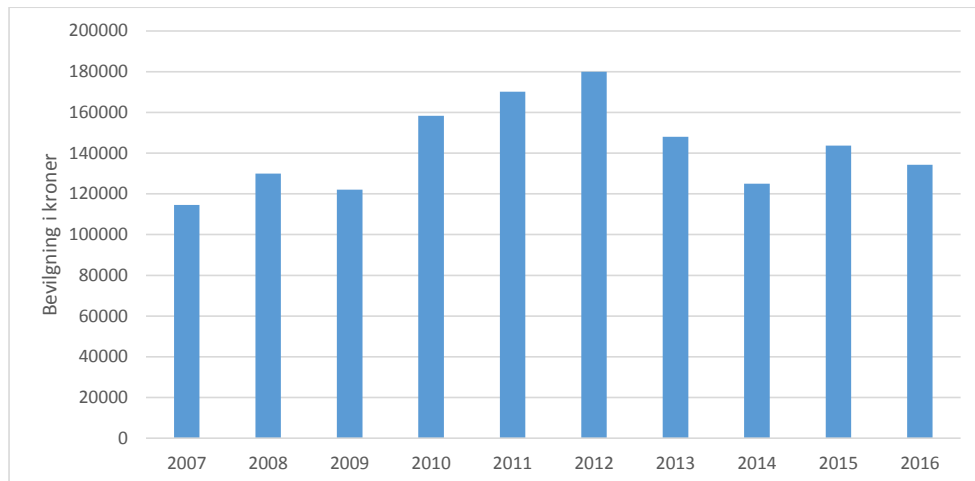
Størrelsen på disse bevilgningene varierer noe. Det neste diagrammet viser størrelsen på de totale bevilgningene til fonogramproduksjon i de samme ti årene. Bevilgninga har stabilisert seg på i overkant av 2 millioner kroner årlig:

Figur 2.5 Bevilgninger til fonogramproduksjon fra Sametinget

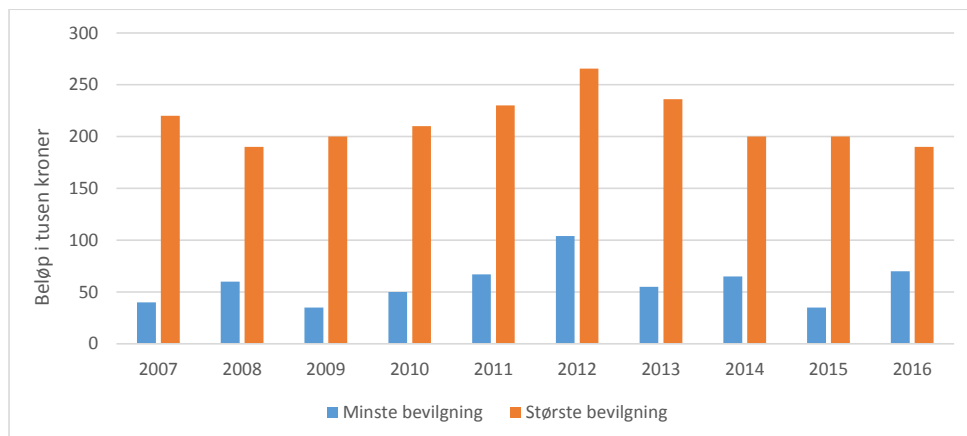
Den gjennomsnittlige størrelsen på bevilgninga til fonogramprosjektene gjennom de siste ti årene har variert en del⁷. Den følgende oversikta viser gjennomsnittsverdien for hva prosjektene fikk i bevilgning hvert år.

Figur 2.6 Sametingets gjennomsnittlige bevilgning til fonogram

Den gjennomsnittlige størrelsen på alle bevilgningene gjennom disse ti årene var kr 142 000. Gjennomsnittstallene skjuler at det er store forskjeller i størrelsen på bevilgningene. Det har skilt opp mot 200 000 kroner mellom det prosjektet som fikk mest, og det som fikk minst. Saksdokumentene gir ingen begrunnelse for hvorfor det er så store forskjeller:

Figur 2.7 Minste og største bevilgning fra Sametinget

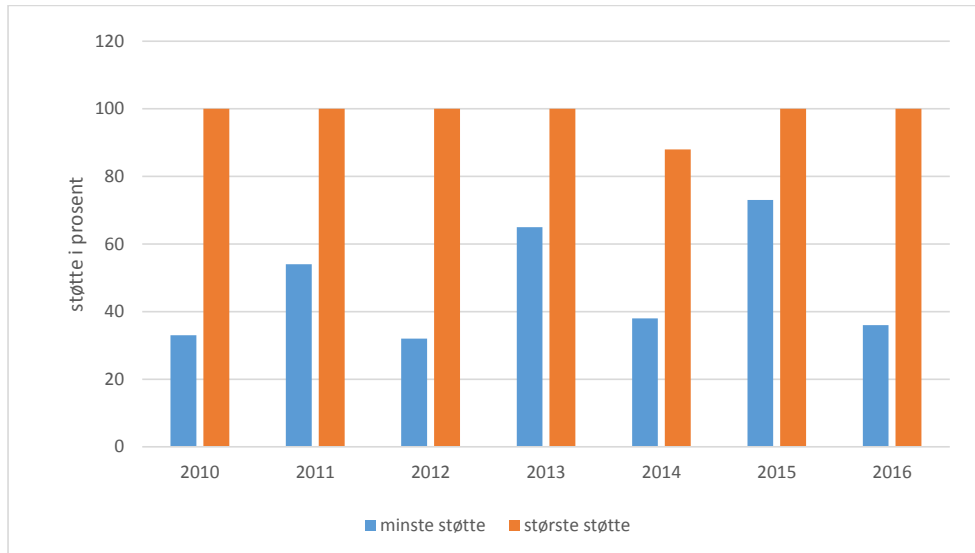

⁷ Tabellen viser såkalt «aritmetisk gjennomsnitt», som er det man til vanlig regner som mål på gjennomsnitt. Medianverdien som mål på sentral tendens har ganske sammenfallende verdier og er derfor ikke tatt med i tabellen.

Det gjelder nå som generell regel at maksimalstøtte til musikkutgivelse er kr 200 000. Dette kommer også til syne i diagrammet.

Noen fonogram-prosjekt får fullfinansiering, andre får bare deler av søknadsbeløpet. Sametinget opplyser om at noe av grunnen til dette er stor forskjell på kostnadene. Sakspapirene gir forøvrig ingen begrunnelse for hvorfor det er så store forskjeller i bevilgningene:

Figur 2.8 Minste og største bevilgning fra Sametinget i prosent av søknadsbeløp

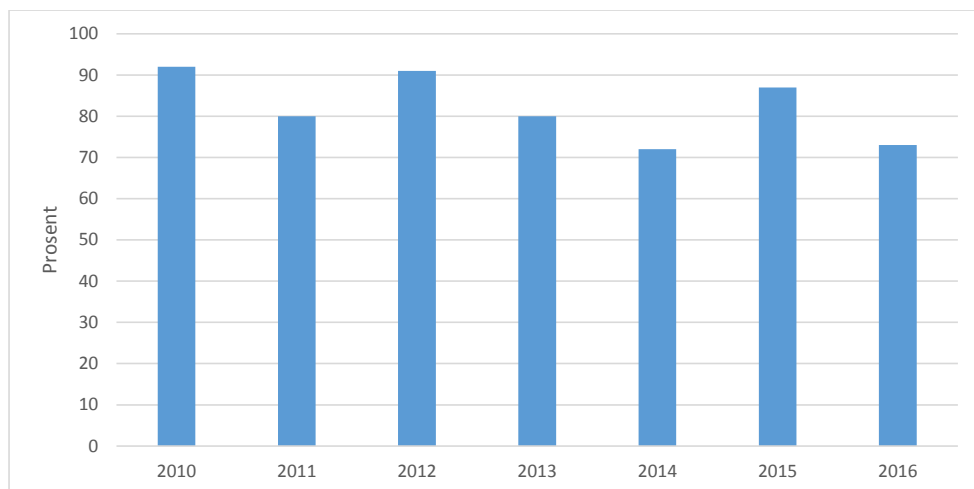
For musikkutgivelser gjelder som generell regel at «prosjekter støttes med inntil 80 % tilskudd av godkjente kostnader». Tabellen viser likevel at det er gitt opp til 100 % støtte av søknadsbeløpet. Det har vært søknader ned i kr. 35.000 som har fått fullfinansiering, og det har vært søknader opp til 250.000 som har fått hele søknadsbeløpet.

Den gjennomsnittlige størrelsen på all støtten til prosjektene, sett i forhold til søknadsbeløpene, har vært⁸:

⁸ Oversikta i fig. 2.8 og 2.9 går bare fra 2010 fordi jeg ikke har fått tall fra Sametinget lenger tilbake.

Figur 2.9 Gjennomsnittlig prosent støtte av søknadsbeløp

Når en søker får mindre enn man søkte om, tilpasser de fleste produksjonen til den finansieringa de har. De reelle kostnadene ved en CD-produksjon blir derfor ofte mindre enn beløpet det var søkt om. I forhold til de reelle kostnadene er en støtteandel mellom 40 og 70 prosent fra Sametinget det normale.

Det er en relativt liten andel av søknadene som handler om tradisjonell joiking. Sametinget har ingen kriterier som prioriterer tradisjonell joik som et eget satsingsfelt. Det er heller ikke alle slike søknader som blir innvilget.

2.4 Arkiv

2.4.1 Hvor finnes det samlinger av joik, og hvor store er de?

I Norge finnes det joik i offentlige samlinger på følgende steder⁹:

Norsk Folkemuseum, Oslo

De har 96 originale joiker samt 6 band som er uregistrert, totalt kanskje rundt 150 joiker. De har også en del kopier fra andre arkiv.

Samisk arkiv, Kautokeino

Samisk arkiv har tre originale samlinger. Den første er samlinga etter Thor Frette. Frette-samlinga skal være på rundt 200 originale joiker. Den andre er fra Diehttosiiida i 2016 da det skulle etableres et joikearkiv. Det ble joiket inn ca. 20 joiker ved denne anledninga. Den tredje er ei nyoppretta samling hvor det i øyeblikket er 50–60 joiker. Det finnes også noen hundre kopier fra andre arkiv, blant annet fra Tromsø Museum. Samlinga ved Samisk arkiv forventes å vokse i årene framover.

⁹ Flere av disse samlingene er etter hvert ved Nasjonalbiblioteket i Rana.

Norsk folkemusikksamling, Oslo

Denne sentralsamlinga for folkemusikk i Norge har rundt 300 joiker samt en del kopier, blant annet fra Tromsø Museum.

NRK Folkemusikksamlinga, Oslo

Denne samlinga er på litt over 300 joiker, pluss 328 fra en innsamlingstur i 1960 sammen med Tromsø Museum, til sammen opp mot 650 joiker. NRK dreiv innsamling av folkemusikk gjennom mange tiår, men har nå sluttet med det og lagt om aktiviteten mot bare programproduksjon.

NRK Sámi Radio, Karasjok

De har 850 tradisjonelle joiker i arkivet. Som NRK sentralt har de sluttet å gjøre opptak for musikkarkivet.

Nordnorsk folkemusikksamling ved Tromsø Museum.

Det er det eneste arkivet i hele Sápmi hvor det har vært drevet innsamling av all slags samisk musikk nesten kontinuerlig gjennom mer enn 60 år (se mer nedenfor). Samlinga er på rundt 7000 joiker. I tillegg finnes det kopier fra en rekke andre samlinger både fra inn- og utland, godt over 3000 joiker. Samlinga her vil vokse i årene framover.

I Sverige finnes flere arkiv med joik:

Ájtte museum i Jokkmokk har en del joik. De oppgir at de har 522 egne joiker i samlinga, men at det kan være snakk om noen flere. De har også en del kopier fra andre arkiv.

SOFI-arkivet i Uppsala (opprinnelig ULMA) har ei samling på nærmere 1200 joiker fra 1940- og 50-tallet.

DAUM-arkivet i Umeå har ei stor samling joiker. Den er på anslagsvis drøye 800 joiker. Hele arkivet ble i 2016 overført til Uppsala-arkivet, så Uppsala har nå ca. 2000 joiker i samlinga.

Svenskt Visarkiv har noe joik i samlinga, blant annet Karl Tiréns opptak. Et søk i samlingene deres over innspilte joiker gir 312 treff.

Sveriges Radio gjorde ei stor innsamlingsreise i 1953 og 1954 gjennom hele Sverige. Materialet blei publisert på sju LP-plater i 1969 og blei gitt ut på nytt som CD i 1997. Denne samlinga er på 193 joiker.

Finland har flere arkiv med joiker:

I Finland prøver man nå å samle alt materiale ved *Giellagas-instituttet* ved Oulu Universitet. Denne samlinga er under oppbygging og er økende.

Det finnes samlinger ved *Tampere Universitet*. Hoveddelen skal være Erkki Alakönni sine samlinger. Det skal være snakk om et par hundre joiker.

Yle Radio Suomi har Alakönni-samlinga, samt en del annet materiale, bl.a. opptak fra Kolahalvøya.

Åbo Universitet har samlinger, først og fremst den såkalte Talvadas-samlinga på 154 joiker.

Finsk Litteraturselskap, SKS i Helsinki har noe lydopptak av joik, trolig rundt et par hundre, blant annet Salminen-samlinga med ca. 19 melodier fra 1905, som er de eldste lydopptakene av joik som finnes.

Kielen nauhoitearkisto, Helsinki har blant annet opptakene med Anders Ivar Guttorm fra 1962¹⁰.

Global Music Center i Helsinki har kopi blant annet av alle opptakene fra Kolahalvøya som ble gjort av Tromsø Museum, over 600 joiker.

Russland

I Russland finnes det visstnok ingen offentlige samlinger av joik, bortsett fra i Petrozavodsk, som har noen små samlinger av såkalt «karelsk joik», og i St. Petersburg, som har noen få gamle voksrulloptak. Det finnes privatsamlinger.

Estland

I Estland finnes det visstnok ingen offentlige samlinger av joik. Estisk radio hadde en del materiale, men det blei tapt under den urolige tida etter frigjøringa. Det finnes privatsamlinger.

Tyskland

I Tyskland finnes det flere samlinger av joik, blant annet Samlung Wustmann fra ca. 1935 med ca. 136 joiker, Lüderwaldt-samlinga fra 1970 med 303 joiker inkludert to tyske innsamlingsturer fra 1955 og 1956, og Doris Stockmann si samling med 44 joiker. I tillegg finnes blant annet den eldste samlinga fra 1911 med 8 joiker. Det totale antallet joiker i tyske arkiv er på rundt 575.

Østerrike

I Østerrike finnes ei lita samling joiker på 16 nummer.

Ungarn

I Ungarn finnes ei samling joiker på 140 nummer fra Nord-Finland.

I tillegg til de nevnte plassene finnes det spredte små forekomster av joik/samisk musikk, blant annet på et universitet i Paris, på noen lokalmuseer rundt om i Skandinavia, etc. Noen oversikt over private samlinger finnes ikke.

---

¹⁰ Ca. 100 joiker er publisert i *Lappische Joiku-Lieder aus Karasjok*, 1972.

Ei oversikt over arkivene i Norge og Sverige ser da slik ut:

Institusjoner i Norge	Antall originale joiker
Norsk Folkemuseum, Oslo	150
Norsk folkemusikksamling, Oslo	300
NRK Sámi Radio, Karasjok	850
NRK Folkemusikkavdelinga, Oslo	650
Samisk arkiv, Kautokeino	270
Tromsø Museum, Tromsø	7000
SUM NORGE	Ca. 9220

Institusjoner i Sverige	Antall originale joiker
Åjtte museum, Jokkmokk	522
Svenskt Visarkiv, Stockholm	312
Sveriges Radio	193
SOFI arkivet, Uppsala	2000
SUM SVERIGE	Ca. 3027

Ved Åjtte museum ble det på 2000-tallet opprettet en felles database over joikene i de nordiske arkivene. Det er registrert 6765 innførsler på musikk i denne basen. Det betyr at databasen er langt fra fullstendig¹¹. Oversikta over antyder at det kanskje kan finnes så mye som totalt 14 000–15 000 opptak av joik rundt omkring i ulike arkiv¹².

2.4.2 Offentliggjøring av joiker fra arkiv

Mange arkiv har publisert tradisjonelle joiker, enten på nett eller som fonogram:

	Joiker lagt ut på nett	Joiker publisert på plate
Nasjonalbiblioteket	1	
Samisk arkiv	14	
Tromsø Museum	63	64
Svenskt Visarkiv	ca. 300	
NRK, Oslo (to plater)		31
USA (Ethnic Folkway Library)		58
Åjtte museum, Jokkmokk (samleplate)		53
Russland (flere plater)		46
Musikmuseet, Stockholm (Karl Tirén)		31
Sveriges Radio (innsamlingstur 1953–54)		193

¹¹ Flere joiker som skulle vært lagt inn, finnes ikke. Et eksempel er joikene etter Jonas Eriksson Steggo. Han joiket inn 93 joiker for Uppsala-arkivet, og de ble publisert i boka *Lapska sånger I*, 1958. I databasen får man treff bare på 20 av disse joikene. Jeg vet ikke hvorfor det er slik.

¹² En del joiker finnes det flere opptak av. Så det totale antallet forskjellige joiker vil være noe mindre.

Det totale antallet tradisjonelle joiker som er offentliggjort fra ulike arkiv, er derved rundt 850. Tromsø Museum arbeider med å offentliggjøre flere hundre joiker i nær framtid etter å ha klarert dette med rettighetshavere og under hensyntaking til samiske etiske normer

2.4.3 Nordnorsk folkemusikksamling, Tromsø Museum

Den største av alle de samiske musikksamlingene er ved Nordnorsk Folkemusikksamling ved Tromsø Museum, Universitetsmuseet, UiT Norges artske universitet. Nordnorsk Folkemusikksamling omfatter de tre tradisjonelle språkkulturene i landsdelen, norsk, samisk og finsk (kvensk). Folkemusikksamlinga ble etablert ved Tromsø Museum i 1949 av lektor Arnt Bakke. Etter at han døde i 1975, sto samling ubetjent noen år før undertegnede ble ansatt som konservator i 1986. Hele samlinga består i dag blant annet av nærmere 4000 lydfiler og ca. 40 000 manuskriptsider.

Fordi de ulike samiske områdene går på tvers av landegrensene, omfatter den samiske delen av samlinga også materiale fra Sverige, Finland og Russland. Det samiske materialet består av flere delsamlinger. Først og fremst er det *lydopptakene*. Det er gjort opptak og intervju med folk fra samisk miljø fra 1952 og framover til 2017. Det meste er opptak av joik. Det er også en del opptak av salmer og samiske sanger, og en del intervju. Det er nærmere 7000 originale joiker i samlinga, hvorav Arnt Bakke samlet 2200 joik, Ragnvald Graff ca. 1000 joiker og undertegnede rundt 3700 joiker. I tillegg kommer anslagsvis godt over 3000 joiker som er kopier fra andre arkiv.

Manuskriptsamlinga inneholder skriftlig materiale. Den samiske delen omfatter rundt 11 000 sider. Her finner man innholdsfortegnelser over private joikeopptak, konsertplakater, feltrapporter og feltnotater, manuskripter om joik, nedskrevne intervju, meloditranskripsjoner og ulik informasjon av mange slag.

Utklippssamlinga er omfattende. Fra 1989 og ca. 15 år framover hadde Folkemusikksamlinga et utklippabonnement hos Argus over alt som ble skrevet i Norge og Sverige om samisk musikk. Våren 2017 engasjerte folkemusikksamlinga en person til å kopiere ut alt som er skrevet i norske aviser og blader de seinere årene. Det foreligger derved ei svært omfattende utklippssamling om samisk musikk for de 30 siste årene.

Samling med *samiske fonogram* (plater, kassetter, CD) er nesten komplett. Det meste av utgitte fonogram finnes i samlinga (se ovenfor).

Litteratursamlinga er stor. Den omfatter utgitte bøker og artikler om samisk musikk, og omfatter mye av det som er skrevet, inkludert blant annet en rekke gamle reiseberetninger. Katalogen har i øyeblikket rundt 800 innførsler om samisk musikk.

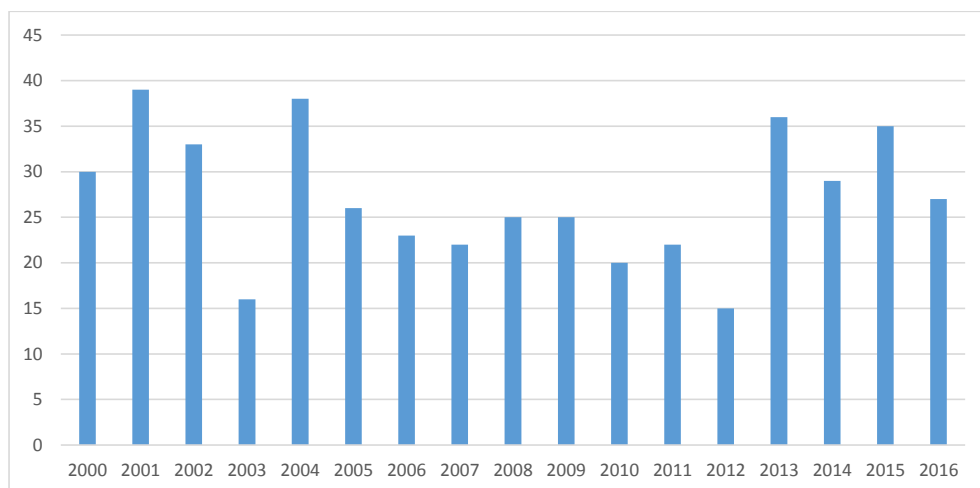
Videre er det ei mindre samling med *film/video*, hvorav noen av disse er innspilte musikkvideoer for salg på det kommersielle markedet.

Til sammen gjør dette at Nordnorsk Folkemusikksamling ved Tromsø Museum sitter på et svært omfattende dokumentasjonsmateriale over joik og samisk musikk.

2.4.4 Bruk av joikesamlinga på Tromsø Museum

Den samiske musikkksamlinga ved Tromsø Museum er ei vitenskapelig samling som skal danne grunnlag for forskning og kunnskapsutvikling, men hvor formidling til allmenheta også er en av basisoppgavene. Samlinga har vært debattert en del i samiske medier med anklage om at samlinga er lukket for bruk¹³. Det vil derfor være interessant å se hvilken bruk det har vært gjort av samlinga. For de senere årene finnes det god dokumentasjon på dette. Det er snakk om besøk i samlinga eller utstillinga, telefoniske henvendelser, brev/mail eller andre henvendelser. Bruken omfatter henvendelser fra studenter, forskere, forfattere, musikere, komponister, artister, organisasjoner, presse og andre som søker materiale eller informasjon. Dette gjelder all slags forespørslar knyttet til samisk musikk¹⁴. Henvendelsene kommer både fra samisk og ikke-samisk miljø, både fra innland og utland:

Figur 2.10 Antall henvendelser i årene 2000 til 2016 til Tromsø Museums samiske musikkksamling

Tallene vil naturlig variere fra år til år. Men oversikta viser at den samiske musikkksamlinga på Tromsø museum er mye brukt, med et gjennomsnittlig antall henvendelser om samisk materiale på ca. 27 pr. år i denne perioden. I disse tallene ligger hjelp til blant annet en rekke samiske artister. I tillegg til dette kommer foredrag, seminarer, populærvitenskapelige artikler, utstillingsaktivitet etc.

¹³ Se blant annet Ávvir nr. 191, 2014: «Luodit giddagasas/Luodi giddagas»

¹⁴ Slike tall er omtrentlige. For eksempel er flere telefonsamtaler om det samme temaet, fordelt over tid, gjerne regnet som bare én henvendelse.

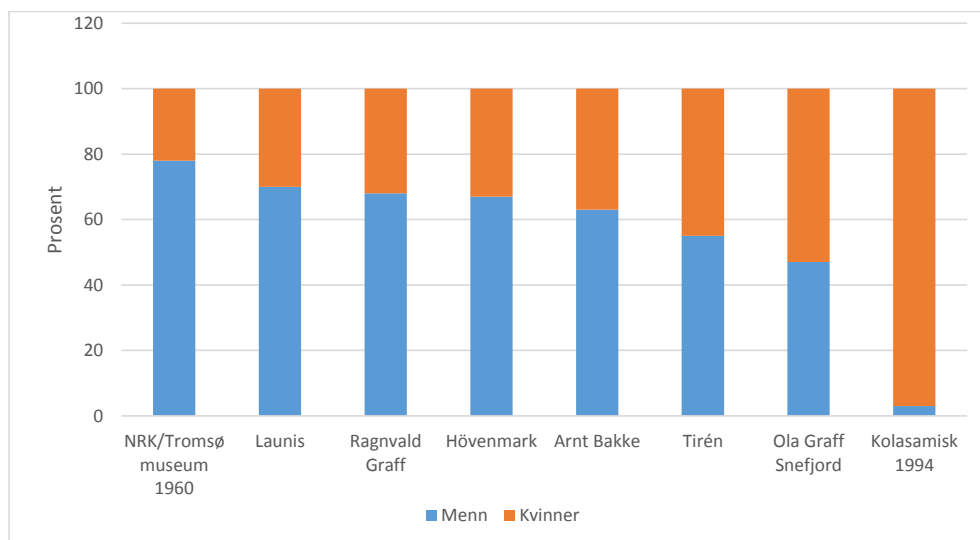
2.5 Joiketradisjonen

2.5.1 Kjønnsfordelinga av joikere

Et interessant spørsmål er om menn og kvinner joiket like mye. I den perioden Arnt Bakke var virksom med innsamling av samisk materiale, 1952–1975, hadde han 64 samiske informanter. Av disse var 63 % menn og 37 % kvinner. Dette viser ei skeivhet som kan skyldes flere forhold. Noe kan skyldes reine tilfeldigheter. Det kan også være at han som mann fant det lettere å kontakte andre menn. Men det kan være at det avslører ei ubevisst holdning om at menn på sett og vis var viktigere enn kvinner. Kjønnsbalansen er likevel bedre enn i det norske materialet i samlinga hans, hvor 73 % av informantene var menn og 27 % kvinner. Lignende kjønnsfordeling finner vi i samlinga til Nils Hövenmark fra Sverige og Ragnvald Graff fra Norge.

Ei større eller mindre skeivhet i kjønnsbalansen hos informantene er et gjennomgående trekk mange steder. Den første som samlet joiker i større grad, var finlenderen Armas Launis, som reiste i Norge og Finland. På den første turen sin i 1904 besøkte han tolv menn og bare éi kvinne. På den neste turen i 1905 besøkte han fire menn og seks kvinner (Launis 1908). NRK og Tromsø Museum dro på en opptakstur gjennom Finnmark i 1960. Her er det nærmere 80 % mannlige joikere. Den svenske joikesamleren Karl Tirén samlet joiker i Sverige fra begynnelsen av 1900-tallet. Han har et mer jamt utvalg med ca. 55 % mannlige joikere og 45 % kvinnelige (Tirén 1942). Joikesamlinga med best kjønnbalanse er min egen undersøkelse av joik fra Finnmarkskysten, hvor det var ni mannlige og ti kvinnelige informanter (Graff 2004). En helt motsatt kjønnsfordeling finner vi i innsamlingsprosjektet *Kolasamisk musikalsk tradisjon* 1994–1997. Her fantes det bare én mannlige sanger. Prosjektgruppa intervjuet for det meste eldre mennesker. Det blei sagt at det nesten ikke fantes eldre samiske menn, fordi de tålte dårligere overgangen fra det frie livet og hadde drukket seg i hjel. Framstilt grafisk ser det slik ut:

Figur 2.11 Kjønnsfordelinga av joikeutøvere i noen samlinger

Det er ut fra disse tallene ikke mulig å si om det virkelig var ulikhet mellom kjønnene i det samiske samfunnet når det gjaldt joiking. De fleste som har samlet folkemusikk, har vært menn. Det har selvsagt sammenheng med de manglende utdanningsmulighetene for kvinner tidligere. Tallene kan derfor speile mer eller mindre ubevisste valg som de mannlige innsamlerne gjorde. Eldre kildemateriale som blant annet Isaac Olsen (1715) synes å antyde at kvinner kunne joike like gjerne som menn. Så hvis det virkelig er ulikhet nå, kan det være et resultat av en moderne utvikling¹⁵.

2.5.2 Kjønnfordeling av joikene

Jeg har sett på et litt tilfeldig utvalg av opptak med ulike joikere. Det første opptaket av joik som Arnt Bakke gjorde, var i 1952 med Nils Biti fra Šuošjávve. Han joika 70 joiker. Av disse var bare 11 kvinnejoiker, altså rundt 16 %. Vi vet ikke grunnen til det. Men trolig var utvalget styrt av Nils Biti sjøl og forteller derved antakelig noe om hvem han omgikk es med.

Ole Aslaksen fra Tana har joiket totalt 76 joiker i tre opptak fra henholdsvis 1952, fra 1950-tallet og fra 1960. Han har rundt 44 % kvinnejoiker og 56 % mannsjoiker. Per Hætta fra Karasjok joiket 18 personjoiker i 1953. Av disse er det bare to kvinnejoiker, dvs. 11 %. I et opptak med Per Hætta fra 1960 er det derimot rundt 25 % kvinnejoiker. Samlet har han 18 % joiker til kvinner. Anders Johnsen Varsi fra Sirbma joiket i 1960 35 joiker. Av disse er 23 % til kvinner og 77 % til menn. Anders Nilsen Bals joiket i 1956 78 joiker på band. Av disse er rundt 31 % kvinnejoiker.

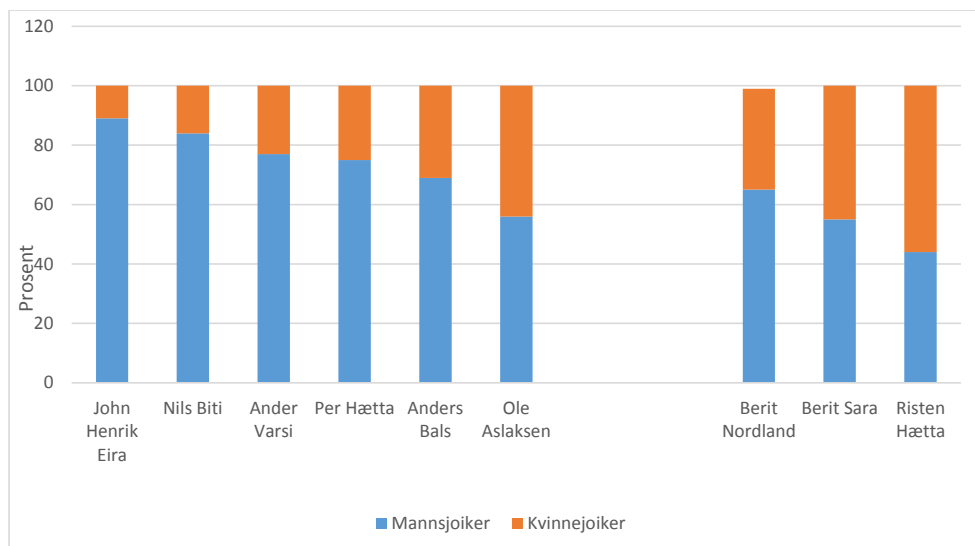
Blir tallene forskjellige hvis man ser på hva kvinnelige utøvere har joiket? Berit N.P. Sara joiket i 1953 42 joiker på band. Av disse er 45 % kvinnejoiker. Berit Nordland joiket på 1950-tallet inn 66 joiker. Av disse er 35 % kvinnejoiker. Risten Hætta fra Kautokeino joiket i 2011 inn 58 joiker. Av disse er 56 % til kvinner. Disse tre opptakene indikerer at menn har tendens til mest å joike andre menn, mens kvinner i større grad også joiker andre kvinner. Samlet ser fordelingene slik ut:

---

¹⁵ I et intervju jeg hadde i 2017 med ei 75 år gammel Kautokeino-dame som hadde vært i reindrifta hele livet, sa hun at det var ingen forskjell på kjønnene i hennes tid.

Figur 2.12 Kjønnfordeling av joikene

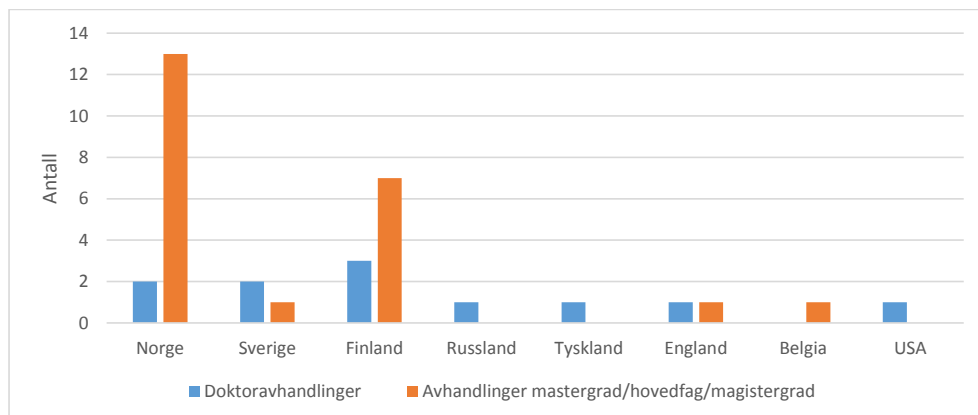
I et privat opptak fra 1976 joiker John Henrik Eira (f. 1953) nærmere 70 personjoiker. Bare rundt 11 % er kvinnejoiker. Jeg intervjuet han om hva som lå bak et slikt tall. Han mener at opptaket gir et godt bilde av kjønnfordelinga. Han joiker mest mannsjoiker. Det har sammenheng med at han som deltaker i reindriftsmiljøet hadde mest å gjøre med menn. Han tror at kvinner som ikke er delaktige i reindrifta, ikke så ofte får en joik. Derfor tror han at det i hvert fall etter andre verdenskrig reelt sett finnes færre kvinnejoiker enn mannsjoiker.

Ser vi på det publiserte materialet etter Karl Tirén fra begynnelsen av 1900-tallet, er det rundt 170 personjoiker. Av disse er 27 % til kvinner. Hvis man holder unna øvrighetspersoner o.l. og bare ser på personjoiker til samer, er det 34 % kvinnejoiker. Selv om utvalget selvsagt er styrt av Tirén, antyder det muligheten for at det også på begynnelsen av 1900-tallet eksisterte færre kvinnejoiker enn mannsjoiker. At dette virkelig kan være slik, sannsynliggjøres ved at det i Tiréns materiale er så mange som 45 % kvinnelige utøvere.

2.6 Akademiske arbeider om joik

Det er gitt ut en rekke avhandlinger om joik. Nedenfor er en oversikt over doktorgradsavhandlinger og avhandlinger til mastergrad/hovedfag/magistergrad fordelt på ulike land¹⁶:

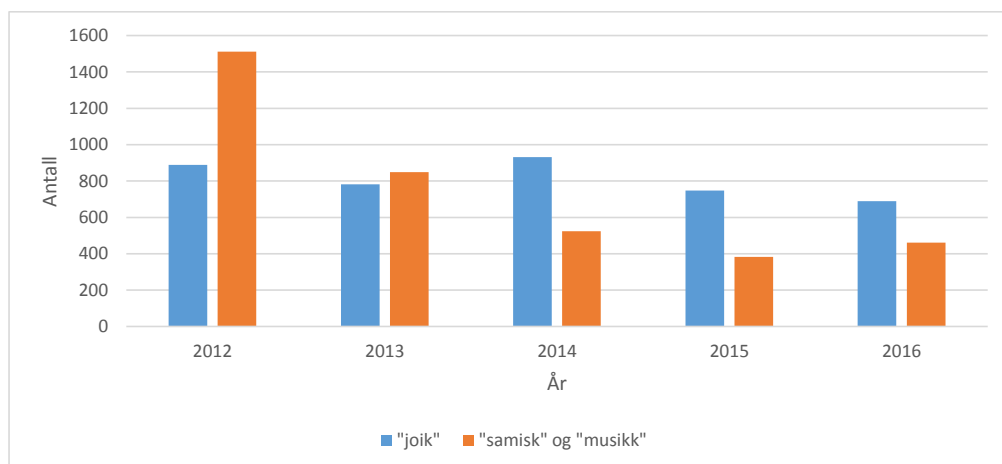
Figur 2.13 Master- og doktorgradsavhandlinger om joik

2.7 Medieomtale av samisk musikk

Retriever er en utklippstjeneste. Hvis man søker her med søkeordene "joik" eller "samisk & musikk" får man følgende treff:

Figur 2.14 Søk på antall avisartikler i Norge

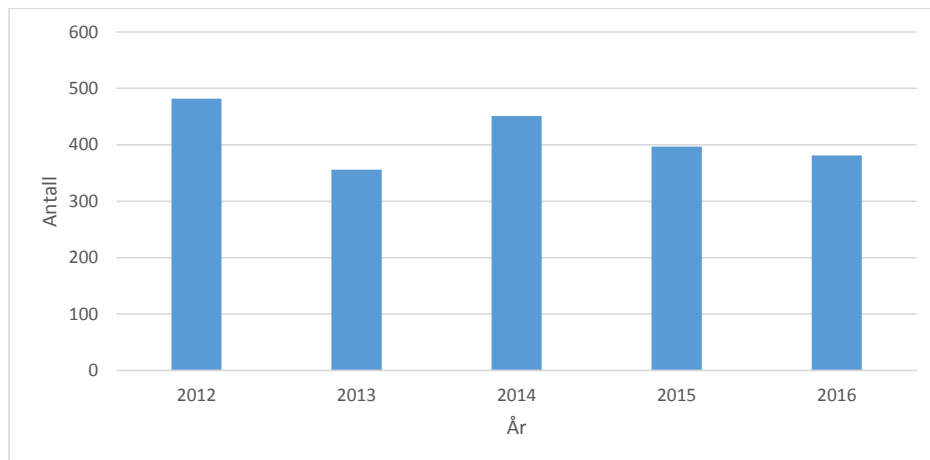

¹⁶ I et par tilfeller kan det være tvil om arbeidet skulle inkluderes.

Problemet med slike søk er at man får en del treff som er irrelevant. Bl.a. vil treff på joikakaker telles med, velværeproduktet “joik” etc.

Hvis man derfor går kritisk gjennom disse treffene, får man følgende tall for hvor mange oppslag og artikler det har vært i Norge i årene 2012–2016¹⁷ om joik og samisk musikk. Det er verdt å merke seg at all omtale av samisk musikk i de norske mediene i denne perioden er i positive vendinger, og musikken framstilles som noe som har allmenn interesse langt utover de samiske miljøene.

Figur 2.15 Antall avisartikler i Norge

I norskspråklig radio forekommer samisk musikk og joik bare sporadisk. Sameradioen bruker derimot slikt stoff systematisk. NRK-TV har fra tid til annen hatt program om samisk musikk. I 2017 hadde de en programserie *Muitte mu* som til tross for problematiske sider har virket som ei positiv vinkling av joiken for et breiere publikum.

Søker man på YouTube får man nærmere 27.000 treff på joik. Det tyder på at joik er blitt populært i våre dager blant store grupper.

2.8 Utdanning innen samisk musikk¹⁸

I grunnskolen i de samiske områdene er joik og samisk musikk nå en del av læreplanen. Slik har det ikke alltid vært. I skolen i Kautokeino var joik endog formelt forbudt i en periode fra 1953 til ca. 1997.

¹⁷ Hvis for eksempel NTB sender ut en sak, kan samme artikkel fort bli trykt i flere aviser. I dette diagrammet er en slik artikkel bare regnet én gang. Tallene kan derfor regnes en del større enn de tallene som presenteres i diagrammet nedenfor. Samisk-språklige artikler er ikke med i denne oversikta, bare artikler skrevet på norsk. Det skyldes at avisa Ávvir aldri svarte på henvendelse om dette.

¹⁸ Jeg har ikke sett på uformelle kurs i joiking. Slike har det vært mange av i ulike sammenhenger, som for eksempel under Riddu Riddu.

Innen den offentlige videregående skolen har samisk musikk og joik kommet inn på læreplanen for musikklinjene. Det har vært utgitt to lærebøker om dette. Boka *Trollstilt* har kapittelet «Samisk musikk» av Klemet Anders Buljo, og boka *Ekko 1* har artikkelen «Joik» av Ola Graff.

Det har vært gitt systematisk utdanning i samisk musikk flere steder i Norge på høyere nivå. Først ute var Tromsø Museum i samarbeid med Nordnorsk musikkonservatorium. Det blei satt i gang et studium i *Valgfag joik* som gikk over et helt år med ukentlig undervisning. Det var et tovekttals-studium som både skulle gi innsikt i den samiske musikken og en viss ferdighet i å joike sjøl. Studiet blei gjennomført tre ganger mellom 1995 og 2000. Lærere var Ola Graff og Ánte Mihkkal Gaup. De som tok dette valgfaget, var musikkstudenter ved konservatoriet. Studiet blei nedlagt da ordninga med valgfag opphørte.

På slutten av 1990-tallet startet Samisk høgskole i Kautokeino opp studiet *Joik og fortelling*. Lærere her har vært Johan Sara jr. og Sara Margrethe Oskal. Dette var en del av fagtilbudet ved høgskolen. Mange av studentene var kjent med joiketradisjonen fra før. Tilbudet har ikke vært gitt på flere år nå.

Ved Høgskolen i Nord-Trøndelag, Levanger, nå Nord universitet, startet Frode Fjellheim opp kurset *Med joik som utgangspunkt* rundt 2007. Det var et samlingsbasert opplegg med 15 studiepoeng og 5 samlinger i året som har vært gjennomført hvert år. Studiestedet har vært Levanger og ett år i Oslo. Studieåret 2017/18 legges studiet til Tromsø. Studiet krever ikke musikkkompetanse, men det er ønskelig med musikkbakgrunn.

Universitetet i Tromsø ønsker å starte et undervisningstilbud i samisk musikk fra høsten 2018. Det har vært diskutert samarbeid både med Nord Universitet og Samisk høgskole i Kautokeino.

2.9 Tiltrådning

Det vil være en fordel for framtida at det finnes ei komplett samling med utgitte samiske fonogram. Tromsø Museum har den største samlinga, og den som det derfor bør bygges videre på. I praksis har det vist seg som et stort og komplisert arbeid å skaffe oversikt over det som gies ut, samt å kjøpe det inn til samlinga. Det ville derfor være en stor fordel hvis man fikk etablert ei pliktavleveringsordning fra de bevilgende myndighetene i hele Sápmi til Tromsø Museum, eventuelt også til Samisk arkiv og Giellagas institutt.

Utgivelsen av samiske fonogram er livskraftig. Men nordsamisk dominerer som språk i de utgitte fonogrammene. Oversikta viser tydelig at det kan være behov for å støtte utgivelser på de små samespråkene.

Databasen ved Ájtte museum over joik i offentlige arkiv er ufullstendig. Anslagsvis halvparten av alle joiker som finnes innsamlet, er registrert her. En mulighet er at denne databasen oppgraderes. Samtidig er dette bare en katalogoversikt. Ingen melodier er lagt ut her. Ved å leite i databasen vil man kunne finne melodier som så kan bestilles fra de ulike arkivene. Likevel er kanskje det største behovet for folk å kunne få direkte tilgang til selve melodiene, slik at katalogen i seg sjøl blir mindre viktig.

Det er offentliggjort relativt lite joikemateriale fra de ulike arkivene. Dette oppleves som et savn i de samiske miljøene. Det burde derfor vært gjort mer på dette feltet. Det er etablert et nettverk mellom flere av de sentrale arkivene og bl.a. Juoigiid Searvi nettopp med tanke på å legge til rette for større offentliggjøring. Tromsø Museum i seg sjøl er i gang med arbeid for å

tilrettelegge for økt offentliggjøring fra sitt arkiv. Det forventes at det etter hvert vil bli lagt ut mer arkivmateriale flere steder. Men det er mye forarbeid som må til, så det kunne vurderes om det burde bevilges midler til hjelp for økt publisering. Det kunne vurderes om Sametinget burde hatt støtte til tradisjonell joik som et prioriteringsområde som var særlig nevnt.

Det er samlet en hel del joik. Men en del av dette materialet mangler bakgrunnsopplysninger. Det vil alltid være behov for mer innsamling, både av joiker og av dokumentasjon om joik og generelt om den samiske musikken. Det er i hovedsak to arkiv som driver nyinnsamling av materiale, Tromsø Museum og Samisk arkiv. Samisk arkiv ligger under det statlige arkivverket og har som oppgave arkivering og formidling, mens Tromsø Museum, som ligger under Universitetet i Tromsø, også er en forskningsinstitusjon med ansvar for å utvikle kunnskap. Det vil derfor være behov for begge institusjonene. Det er et godt samarbeid mellom dem, og det vil være viktig å utvikle dette samarbeidet videre. Når det gjelder innsamling av joik, viser analysene at forskere og samlere bør bli mer bevisst når det gjelder kjønnsfordeling av utøverne.

Spørsmål om kjønnsfordeling av joikene er antakelig en mer ubevisst del av joiketradisjonen. Her kan man tenke seg at moderne joikekomponister og utøvere kunne reflektere over situasjonen, og ved å bli seg dette bevisst kan de kanskje i framtida skape ei mer jamn fordeling mellom mannsjoiker og kvinnejøiker.

Det burde arbeides for at joik og samisk musikk fikk slippe mer til i norsk allmenkringkasting, hvor slik musikk i dag har en svært begrenset plass.

Samarbeid mellom de høyere utdanningsinstitusjonene bør ivaretas og utvikles videre for å skape gode utdanningskanaler.

Referanser

- Keckskeméti, I., Kiss, Z. og Aikio, S. (1972). *Lappische Joiku-Lieder aus Karasjok*. Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura.
- Aksdal, B., Buljo, K.A., Fliflet, A. mfl. (1998). *Trollstilt. Lærebok i tradisjonsmusikk*. Oslo: Gyldendal.
- Ávvir. *Luodit giddagasas/Luodi giddagas*. Nr. 191, 2014
- Brunsvik, G., Danbolt, I., Egenberg, R. mfl. (2000). *Ekko 1. Musikkorientering VK1*. Oslo: Gyldendal.
- Graff, Ola (2004). *Om kjæresten min vil jeg joike*. Karasjok: Davvi girji.
- Graff, Ola (2016). *Joikeforbudet i Kautokeino*. Karasjok: Davvi girji.
- Guttorm, Mari (2017). *Fifty Years of Saami Albums*. Mastergradsoppgave ved Oulu Universitet.
- Grundström, H., Väisänen A.O. og Steggo, J.E. (1958). *Lapska sånger. Texter och melodier från svenska Lappland I*. Uppsala: Lundequistska bokh.
- Hætta, Odd Mathis (2017). *Samer og samisk forhold i navn og tall*. Vadsø: Susannefoto AS.
- Lauis, Armas (1908). *Lappische Juoigos-Melodien*. Helsingfors: Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia XXVI.
- Olsen, Isaac (1910). *Relation om Lappernes Vildfarelser og Overtro*. I J. Qvigstad (red.), *Kildeskrifter til den lappiske mythologi II*. Trondhjem: Det Kgl. Norske Videnskabers Selskabs Skrifter, nr. 4.
- Sametinget. Dokumenter om søknad til støtte for fonogramutgivelser.
- Sametingets arbeidsgruppe (2015). *Statusrapport for joik og samisk musikk*.
- Tirén, Karl (1942). *Die Lappische Volksmusik*. Stockholm: H. Geber.
- Tromsø Museum. *Samling av samiske fonogram*.
- Tromsø Museum. *Samling av avisutklipp*.
- Tromsø Museum. *Samling av joik*.
- Tromsø Museum. *Samling av litteratur*.

HVA HADDE TRÅANTE 2017-MARKERINGEN VÆRT UTEN KUNSTNERE?

(...) a group creates its identity by telling itself a story about itself, in the course of which it brings to life «Its Definite and Determinate Identity» (Victor Turner: From Ritual to Theater 1982)

3 Teater og scenekunst som aktører i identitets- og nasjonsbygging

Ada Einmo Jürgensen, frilans koreograf, sceneinstruktør, og pedagog

Sammendrag:

Scenekunst er en av grunnsteinene i nasjons- og identitetsbygging hos alle verdens folk og nasjoner. Her er det tatt eksempler og sammenligninger fra norsk nasjons- og identitetsbygging i en norsk postkolonialistisk tid, sammenlignet med den samiske situasjonen på norsk side av Såpmi fra 1970-tallet. Her er det kun de samiske teaterinstitusjonene som er faste på Sametingets budsjett, som er med. Deres situasjon, økonomi, rekkevidde og ståsted er diskutert gjennom statistikk fra teatrene og Sametingets bevilgninger. Til slutt legges det fram noen forslag til tankesett og handling vedrørende framtiden for samisk scenekunst, rettet til nasjonalstaten Norge og Sametinget i Norge.

3.1 Teater, musikk, kunst, kunstnere og kultur i norsk identitets- og nasjonsbygging

Etter 400 år i union/koloni med Danmark var det grunnleggende for staten Norge å finne sin egen identitet som norsk. Et eget teater ble straks en viktig kampsak, og med Ibsen, Bjørnson, mfl. i spissen ble det første norske teatret, Den Nasjonale Scene i Bergen, startet i 1876. Den sørnorske bonden ble da valgt som den «typisk» norske, i tillegg til det urbane borgerskapet. Det ekskluderte mesteparten av befolkningen i landet. Det ble fra samme tid stifta flere bondeungdomslag som også hadde teateroppsetninger som en viktig del av sitt arbeid i selvidentifisering og selvfølelse for den norske bonden. På 1900-tallet vokste arbeiderrørsla, og også her ble teateroppsetninger brukt både didaktisk og politisk.

Eksempler på personer som var aktive i revitaliseringen/rekonstruksjonen av norsk kultur i Sør- og Vest-Norge, er Hulda Garborg, Ivar Aasen, Henrik Ibsen og Bjørnstjerne Bjørnson. Hulda Garborg (1862–1934) gjenopplivet norsk folkedans og festbunader, og hun var med å stifte Det Norske Teatret. Ivar Aasen (1813–1896) var språkforsker og dikter, og opphavsmann til nynorsk som skriftspråk. Henrik Ibsen og Bjørnstjerne Bjørnson var sterke medaktører for etablering av Norges første nasjonale teater, Den Nationale Scene i Bergen i 1876.

Samtidig ble den virkelig store kolonialiseringen av Sápmi intensivert – den store fornorskningsprosessen: «Glem alt og bli som oss.» Dette har ennå ikke helt sluppet taket. Mye er tapt, og klokka er snart tolv på flere områder – ikke minst språklig og kulturelt.

3.1.1 Regionteatre og avkolonialisering

På 1970–1980-tallet ble regionteatre opprettet i Norge. Nå skulle regionene selv fortelle historiene om seg selv, på egen dialekt. I Nord-Norge skulle vi utfylle begrepet om nordnorsk identitet og starte den mentale avkolonialiseringen av Nord-Norge, ved selv å fortelle historiene om oss selv, i nordnorsk språkdrakt.

3.1.2 Kolonisering av Sápmi

Norge ble kolonisert av nasjoner med lignende språk, kultur og religion. Sápmi ble kolonisert av nasjoner med helt andre språklige, kulturelle og religiøse tradisjoner.

Fornorsking av samer er resultatet av det kulturpresset og den aktive norske assimileringspolitikken som det samiske folk, med sin kultur og levesett, opplevde fra den norske staten og majoritetssamfunnet i Norge fra tidlig på 1700-tallet og fram til moderne tid, gjennom kirke, skole og andre virkemidler. Mer snevert brukes begrepet «fornorsking» om den aktive assimileringspolitikken som ble vedtatt fra 1851 og gjennomført på ulike samfunnsområder fram til 1980-årene.

3.2 Teater, musikk, kunst, kunstnere og kultur i samisk nasjons- og identitetsbygging

Også for det samiske folket er det sceniske uttrykket en viktig del av hvordan vi definerer oss og forteller historiene om oss selv. Teateret utgjør rammeverket for utviklingen av ny og kritisk litteratur og dramatik. Den samiske scenen er en viktig del av den offentlige samtalen, både innad i det samiske samfunnet, men i like stor grad som en del av den norske offentligheten. (Sametingspresident Aili Keskitalo – i kronikk av 29. mai 2014)

I Sápmi har vi nå tre offentlige samiske teatre, Beaviváš Sámi Teáhter stiftet i 1981, (Nå Sámi Nationala Teahter Beavivas) Áarjelhsaemien Teatere stiftet i 1986, og Giron Sámi Teáhter (GST) stiftet i 1992. Sistnevnte ligger i svensk del av Sápmi. Alle er stiftet i kjølvannet av politisk kamp og identitetsoppvakning. Jeg utdyper her litt mer om de samiske teatrene på norsk side.

3.2.1 Áarjelhsaemien Teatere / Sydsamisk Teater (ÁST)

Áarjelhsaemien Teatere / Sydsamisk Teater ble startet av amatører fra svensk og norsk side i 1985.¹⁹ Det første stykket, *Boengeste / Opp av lomma*, var satt sammen av egne fortellinger som var overlevert i tradisjon, samt dikt av Gustav Kappfjell. Utøvere var Gustav Kappfjell,

---

¹⁹ Jens Harald Eilertsen, fra s. 371.

Jávva Barruk, Sigrid/Sagka Stångberg, Paul Vesterfjell og Anna Jacobsen (f. Kappfjell). Sistnevnte i samarbeid med Sagka Stångberg fra svensk side var styreledere gjennom mange år, og pådrivere for teatrets fødsel og eksistens. Teatret arbeidet som prosjektteater uten noen fast offentlige tilskudd til 2002. Fra 2002 til 2012 hadde teatret, under ledelse av Ada Einmo Jürgensen, prosjektbaserte driftstilskudd. Det kom fast inn på Sametingets budsjett fra 2012.

3.2.2 Sámi Našunálteáhter, Beaivváš / Det Samiske Nasjonalteatret, Beaivváš (BST)

Beaivváš ble etablert i 1981 som ei fri teatergruppe²⁰. Gruppas første forestilling var *Min duoddarat / Våre vidder*, som var en musikalsk satire over begivenheter rundt Alta-kampen. Stykket hadde manus av journalist og forfatter Ailo Gaup (1944–2014) og ble satt opp i samarbeid med regissør Knut Walle. Andre sentrale aktører i opprettelse av teatergruppen var Svein Birger Olsen, Sverre Hjelseth og Ingor Ánte Áilu Gaup. Fra 1987 fikk Beaivváš statsstøtte i en prøveperiode, og fra 1990 fast statsstøtte. Statsstøtten ble i 2002 overført til Sametinget, som fra da av forvalter Beaivváš sine faste tilskudd i samarbeid med vertskapskommunen Kautokeino.

3.2.2.1 Samisk pioner

Vi hadde på 1970–1980-tallet ennå ingen profesjonelle samiske scenekunstnere, unntatt Nils Utsi, som var den første samene som var utdannet ved Statens teaterhøgskole (nå Kunsthøgskolen i Oslo) i 1964–1967. I dag har Sápmi et mangfold av profesjonelle fast ansatte og frie scenekunstnere innenfor alle sjangere. Stort sett alle har vestlig utdanning, da det ikke finnes samisk scenekunstutdanning. Mange har i tillegg gjort scenekunststudier i kulturer som det er naturlig å sammenligne oss med.

3.2.3 Teater versus scenekunst

Det er etter hvert blitt vanlig å bruke begrepet scenekunst for utøvende teatervirksomhet. Teater er institusjonene, scenekunst er det som framføres i og av teatrene, og av frie scenekunstnere og scenekunstgrupper. Scenekunst er en fellesbetegnelse på flere kunstarter og har mange ulike finansieringsformer. Scenekunst er fysisk eller visuell utførelse i kunstnerisk form, gjerne på en scene. Sentralt for begrepet scenekunst er sjangeroverskridelse og tverrfaglighet i kunstprosessen. Scenekunst kan være i form av teater, dans, opera, ballett, musikk, sirkus eller annen kunst på en scene.

Samisk scenekunst er veldig nytt sett i global, norsk og samisk sammenheng. Vi har ingen lang litterær tradisjon. Våre fortellinger og joiken er ikke performative i seg selv, men utviklet i kontekst i sosialt samvær, som gjerne ikke besto av flere enn familien/slekta. Vi har heller ingen sterke offentlige ritualer som er overført i tradisjon som mange andre, også arktiske urfolk har. Den samiske dansen er det få eller ingen spor etter. Kort sagt, vi må utvikle vår scenekunst fra bunnen av. Samiske scenekunstnere har gjort og gjør fortsatt et stort og grunnleggende pionérarbeid i utvikling, bruk og formidling av vår rike kultur og kulturelle uttrykk i et samtidig scenisk uttrykk.

---

²⁰ Ibid., fra s. 166.

Med teatre i denne sammenhengen menes samiske teatre i Norge som på ulike måter har fast finansiering fra Sametinget i Norge. Dette er de profesjonelle teatrene: Sámi Našunálateáhter, Beaivváš (BST) og Áarjelhsaemien Teatere (ÅST).

Tana kulturskole driver Sámi Mánáid Teáhter (TMT). Barne- og ungdomsteater er også fast inne på Sametingets budsjett. Sistnevnte har ikke den type statistikk og de samme søknadsmuligheter som de profesjonelle teatrene, og vil ikke inngå i det senere tabellmaterialet unntatt for forestillingen under Tråante 2017.

3.2.4 Hva og hvem består teatret av – hvem arbeider i teatret?

Innenfor scenekunst bruker vi to hovedbegreper om kunstnere.

- Utøvende kunstnere: musikere, dansere, sangere og skuespillere
- Skapende kunstnere: manusforfattere, komponister, koreografer, regissører, kostymedesignere, scenografer, lyddesignere.

For å skape en ferdig forestilling har vi i tillegg behov for:

Teknisk og annet personell som: snekkere, malere, rekvisitører, syere, lys- og lydteknikere, sminkører, inspiserter, tekniske scenearbeidere.

Administrativt personell: produksjonsteam som står for salg-/markedsføring, produksjonsplanlegging og ledelse, turnéplanlegging og gjennomføring, kontraktinngåelse, transport- og hotellbestillinger, økonomi, regnskap, rapporter.

I Sápmi har vi nå et stort, profesjonelt felt av alle kategorier scenekunstnere og scenearbeidere som består av i all hovedsak frilansere. Disse arbeider i egne produksjoner og prosjekter, med frie scenekunstgrupper, og engasjeres pr. produksjon av institusjonsteatre.

3.2.5 Hva er en teaterproduksjon?

En teaterproduksjon kan være alt fra en enkel monolog til en større forestilling med mange aktører. Teatrene har ofte en produksjon hvert år som regnes som årets «hovedproduksjon». Det betyr ikke nødvendigvis at den involverer så mange utøvere. ÅST og Nord-Trøndelag Teater (NTT) sin hovedproduksjon i 2012, forestillingen *Elsa Laula*, har for eksempel kun en skuespiller på scenen, men her gikk teatrene inn med store ressurser til research og innsamling av bakgrunnsmateriale for utvikling og ferdigstilling av manus, samt til nykomponert musikk. Setter man opp en klassiker av for eksempel Ibsen, så er jo manus ferdigskrevet, og det kan brukes lite eller mye ressurser på å lage den sceniske produksjonen, alt etter hvilke kunstneriske valg teatersjefen ønsker å ta. Disse beslutningene har både indre og ytre rammer. Indre rammer er hvilket kunstnerisk personell med hvilken kompetanse man har til rådighet på alle plan. Ytre rammer er så som økonomi, hvilke spillesteder man skal besøke, med hvilke størrelser på scener, tekniske muligheter på turné, m.m

3.3 Tråante 2017 – en politisk, kunstnerisk og kulturell manifestasjon av Sápmi

Gjennom uka 6.–11. februar 2017 ble 100-årsjubileet for samenes første landsmøte markert i Tråante (Trondheim). Der var utrolig mange konserter, utstillinger, filmframvisninger, performancer og teaterforestillinger. Det er ikke utarbeidet tall for antall arrangement, antall utøvere og skapere, eller antall publikum ennå. I tillegg kommer eksponeringen via TV- og annen mediedekning, hvor det heller ikke er gjort målinger ennå. Men også uten eksakte tall i ryggen kan man trygt si at det var en massiv manifestasjon av det samiske og samisk kultur som en av bærebjelkene i nasjonen Norge. Av programmet for uka er det tydelig at det er sterke politiske uttrykk og tema som framføres scenisk, musikalsk, billedlig og i film (*Sameblod* v/Amanda Kernell). Kunstnerne i alle kategorier, herunder teatrene, definerer sterkt sitt samfunnsoppdrag ved å være fyrtårn for synliggjøring av samisk gjenerobring av tapt historie, taus historie, for ståsted i nåtiden, og muligheter for framtiden. Vi kommer her inn på termen politisk kunst, men det skal ikke debatteres her. For mer om Tråante 2017, se: <http://www.tråante2017.no/aktiviteter/jubileumsuken/>

I jubileumsuka var det flere samiske teater- og performanceforestillinger. Blant annet var også Giron Sámi Teáhter (svensk side av Sápmi) der med sin forestilling *CO2lonialNATION*. Da denne artikkelen skal begrense seg til tall for samiske teatre på norsk side som har grunnfinansiering fra Sametinget i Norge, tar jeg her eksempel fra ÅST og BST sine tall for Tråante 2017. Det er et i tid nært eksempel for å synliggjøre kompleksiteten i og konglomeratene av samarbeidspartnere og eksterne finansieringer som er nødvendige for å produsere og gjennomføre sceniske produksjoner for de samiske teatrene.

Tabell 3.1 ÅST, BST, SMT, forestillinger og publikumstall i Tråante 2017

	Forestillinger	Artister på scenen	Publikum
Åarjelhsaemien Teatere			
<i>Elsa Laula – dihte staalehke nysjene</i>	5	1	997
<i>Plupp</i>	4	5	264
Åpningsseremoni ved Metodistkirken ²¹	1	1	500
Sámi Našunálateáhter, Beaivváš			
<i>Jielemen Aavoē</i> ²²	4	16	2768
Sámi Mánáid Teáhter – Tana kulturskole			
<i>Lohkat Nollii</i>	2	15	180
Totalt	16	38	4709

3.3.1 Oversikt over teatrenes samarbeidspartnere, finansieringer og personressurser til Tråante 2017

3.3.1.1 Åarjelhsaemien Teatere

²¹ Innslag ved utearrangement med flere deltagere og talere.

²² Også sendt direkte og i reprise på NRK TV – har ikke målinger for seertall.

Tekstboks 3.1 Forestillingen *Elsa Laula* (2012–2017), samarbeidspartnere og samarbeidsformer

Samarbeidspartnere	Samarbeidsformer
Nord-Trøndelag Teater	Produksjons- og turnésamarbeid
Trøndelag Teater	Forestillinger Tråante 2017
Nordland Teater	Prøvelokaler, turné, teknisk
Estrad Norr	Turné i Sverige
Beivvås NST	Turné i Finnmark
Scene Finnmark	DKS-turné i Finnmark
Hålogaland Teater	Gjestespill

Finansiering ekstern:

Sametinget²³, Norsk kulturråd, Fritt Ord, Nordland fylkeskommune, Sør-Trøndelag fylkeskommune, Stemmerettsjubileet 2014.

Tabell 3.2 Kunstnerisk, administrativ og teknisk stab i Tråante 2017, forestillingen *Elsa Laula* (2012–2017)

	Eget personell	Eksternt personell	Totalt personell
Kunstnerisk stab²⁴			
Skuespiller	1	0	1
Regissør		1	1
Administrativ stab			
Hovedprodusent (Åarjelhsaemien Teatere) innleid		1	1
Markedsføring og co-produsent (Nord-Trøndelag Teater)		2	2
Salg, marked, inspisient (Trøndelag Teater)		3	3
Teknisk stab i Tråante			
Tekniker ekstern-innleid		1	1
Tekniker (Nord-Trøndelag Teater)		1	1
Tekniker (Trøndelag Teater)		1	1
Totalt	1	10	11

Tekstboks 3.2 Forestillingen *Plupp* (2016–2017), samarbeidspartnere og samarbeidsformer

Samarbeidspartnere	Samarbeidsformer
Estrad Norr. Sverige	Produksjons- og turnésamarbeid
Jämtlands musikk och teater	Musikere og produksjonssamarbeid
Nord-Universitet, Levanger	Komponist
Beivvås SNT	Regissør
Nordland Teater	Prøve, spillelokaler, teknisk

Finansiering ekstern: Interreg Nord, Sametinget Norge, Samerådet, Nordland fylkeskommune.

Sponsor: Mo Industripark og Sparebank 1 avd. Rana.

²³ I tillegg til fast driftstilskudd. Sametingets søkbare midler. Det gjelder videre i artikkelen også.

²⁴ Forestillingen ble laget i 2012 og gjenopptatt til 2017. Produksjonsteam for forestillingen er ikke tatt med.

Tabell 3.3 Kunstnerisk, administrativ og teknisk stab i forestillingen *Plupp* (2016–2017) i Tråante 2017

	Eget personell	Eksternt personell	Totalt personell
Kunstnerisk stab i Tråante			
Skuespillere og danser, musikere på scenen		5	5
Administrativ stab			
Produsent	1		1
Teknisk stab			
Turnéteknikere og sjåfør		3	3
Totalt	1	8	9

Totalt personell ÅST i forbindelse med Tråante 2017: 20, herav 18 ekstern

3.3.2 Sámi Našunálateáhter, Beaivváš

Forestillingen *Jielemen aavoe / Livets glede* ble lagd spesielt til Tråante 2017 og ble innstudert ferdig der, så alt produksjonsteam er tatt med her.

Tekstboks 3.3 Forestillingen *Jielemen aavoe / Livets glede*, samarbeidspartnere og samarbeidsformer

Samarbeidspartner	Samarbeidsform
NRK Kringkastingsorkesteret	Sceniske utøvere og produksjonsteam

Finansiering ekstern:

Sametinget, Sør-Trøndelag fylkeskommune, Troms fylkeskommune, Nordland fylkeskommune, Nord-Trøndelag fylkeskommune, Fritt Ord, Nordisk kulturfond, Sámiráddi.

Sponsorer: Sparebank 1 Nord-Norge Næringsstiftelsen.

Tabell 3.4 Kunstnerisk, administrativ og teknisk stab i forestillingen *Jielemen aavoe / Livets glede* Tråante2017

	Eget personell	Eksternt personell	Totalt personell
Kunstnerisk stab			
Manus, skuespillere, sangere, regi, koreograf, dansere, musikere, film, animasjon, lysdesign, scenograf	5	24	29
Administrativ stab			
Økonomi, markedsføring, produksjonsledelse, foto, oversettelser	4	13	17
Teknisk stab og produksjonsstab			
Lys, lyd, tolk, snekker, maler, inspisient m.m.	3	6	9
Totalt	12	43	55

Totalt personell BST i forbindelse med Tråante 2017 var 55, herav 43 eksterne. I tillegg var en betydelig del av Olavshallens ansatte delaktige i avviklingen av forestillingene, billettsalg, vakter, garderobe, med mer. De er ikke med i tabellen.

Tabell 3.5 Samlet oversikt Tråante 2017, for Sámi Našunálateáhter, Beavvváš og Áarjelhsaemien Teatere, med tanke på personell, samarbeidspartnere og ekstern finansiering

	Eget personell	Eksternt personell	Totalt personell	Sam-arbeids-part	Ekstern finans
Áarjelhsaemien Teatere	2	19	21	12	12
Sámi Našunálateáhter, Beavvváš	12	43	55	1	9
Totalt	14	62	76	13	21

3.3.3 Hva viser disse eksemplene?

Først og fremst viser de at kunstnerne og teatrene tar sitt samfunnsoppdrag på alvor. Det er de skapende kunstnerne – manusforfattere, filmskapere, komponister, koreografer – som selv tar opp viktige temaer i samisk historie og kultur. Gjennom iscenesettelsen sammen med de utøvende kunstnere skaper de det sceniske uttrykket som gir oss formidlingen. I tillegg er det teatersjefene som kunstneriske ledere som initierer og tar avgjørelsene, og som med sine administrasjoner arbeider for å skaffe ressurser til dette kunstneriske arbeidet og formidlingen.

Eksemplene ovenfor er ikke spesielle for Tråante 2017. Å arbeide på denne måten for å skaffe samarbeidspartnere, eksterne midler og sponsorer er teatrenes hverdag. Spesielt gjelder det for ÅST, som er fast inne på Sametingets budsjett, men kun med grunnfinansiering. Teatret må drive det meste av sin forestillingsproduksjon og turnéer på prosjektbasis. Det vil si at det må søke eksterne midler for produksjon, deretter eksterne midler for turné. Det er ressurskrevende. I tillegg kommer arbeidet med å skaffe eksterne samarbeidspartnere.

BST har produksjons- og turnémidler innbakt i sine direkte tilskudd. BST regnes som en fast institusjon og har da heller ikke de muligheter til å søke offentlige frie scenekunstmidler som ÅST. BST kan søke offentlige frie scenekunstmidler til helt spesielle prosjekter, som Tråante2017.

Tabellen overfor viser at teatrene bruker store administrative ressurser på å søke midler til kunstneriske produksjoner, søke samarbeidspartnere og forhandle avtaler.

Det som ikke er målt, er alle søknader som får avslag, alle avtaler som ikke kommer i mål, og hva disse koster av ressurser for teatrene å arbeide med.

3.3.4 Teatrene og eksternt personell

Bruk av eksternt kunstnerisk og teknisk personell regnes ofte som en fordel avteatrene. Med dette bindes det ikke opp faste driftsmidler på lønnskostnader for personell. Har man for eksempel ti fast ansatte skuespillere, så har også teatersjefen ansvar for at de til enhver tid er sysselsatt. Enhver scenekunstner kan ikke passe inn i alle sceneroller, og repertoaret må da legges mye i forhold til hvilket ensemble man rår over. Det vanlige er at man har en mindre fast

stab av skuespillere og supplerer med eksterne etter kunstnerisk behov. Beivvas har i dag, 2017, 3 fast ansatte skuespillere, Årjelhsaemien Teatere ingen.

Det gir større kunstnerisk frihet i valg av repertoar og kunstneriske uttrykk for teatret og teatersjefen som kunstnerisk leder at man kan hente inn utøvere fra ulike scenekunstgrener etter behov. Men det er diskusjoner gjennom fagforeningene om teatrene ikke burde ha flere faste stillinger, ikke minst av hensyn til scenekunstnere som ønsker forutsigbarhet i sitt yrkesliv. Samtidig er det også flere scenekunstnere som foretrekker å engasjeres av ulike teatre og prosjekter for å utvikle sine kunstneriske uttrykk og ikke bli stående «fast» i et lite ensemble.

3.4 Teatrenes organisering og oppdrag i 2017

3.4.1 Årjelhsaemien Teatere

Årjelhsaemien Teatere er et prosjektteater for det sørsamiske området i Norge. Det turnerer også på svensk side, i hele Sápmi og på festivaler/arrangement utenfor kjerneområdene.

Formål § 3 i vedtektene:

Teateret skal arbeide for å fremme og utvikle sørsamisk scenekunst, sørsamisk språk og kultur skal stå sentralt i arbeidet. Teateret skal fortsette det historiske samarbeidet med det sørsamiske området på svensk side, og er et teater for hele det sørsamiske området i Norge.

Tekstboks 3.4 Årjelhsaemien Teateres organisasjonsform, eiere, stiftelsesår og personale

Organisasjonsform	Eiere	Stiftelsesår	Personale
Aksjeselskap	Sametinget 55 %, Nordland fylkeskommune 30 % og Rana kommune 15 %	Som amatørteaterlag: 1987. Som AS og profesjonelt teater: 9.9.2012	Teatersjef på åremål. Øvrig personell engasjeres pr. produksjon/prosjekt.

Alle eiere finansierer teatrets drift med faste årlige tilskudd, hvorav Sametinget gir det største. I tillegg er Sør-Trøndelag fylkeskommune inne med fast årlig tilskudd etter søknad.

Faste tilskudd skal dekke administrasjon og prosjektplanlegging. Det må søkes både til produksjon og turné for alle forestillinger. Teatret kan søke på frie scenekunstmidler fra både Sametinget, Norsk kulturråd, fylker og andre på samme premisser som frie scenekunstnere, enkeltkunstnere og grupper.

Lokalisering:

Årjelhsaemien Teatere er samlokalisert med Nordland Teater, Mo i Rana og betaler husleie til dem.

3.4.2 Sámi Našunálateáhter Beivváš

Beivváš Sámi Našunálateáhter er et nasjonalt samisk teater for hele Sápmi i Norge. Det turnerer også i resten av Sápmi: Sverige og Finland, og også i Russland, samt gjestespill nasjonalt og internasjonalt.

Tekstboks 3.5 Sámi Našunálateáhter Beaivváš sin organisasjonsform, eiere, stiftelsesår og personale

Organisasjonsform	Eiere	Stiftelsesår	Personale
Aksjeselskap	Sametinget 40 %, Kautokeino kommune 40 %, Samenes Landsforbund 10 % og Norske Samers Riksforbund 10 %	20.4.1987	Teatersjef på åremål, 5 fast ansatte i adm., 3 fast ansatte teknikere og 3 faste skuespillere. Totalt 12 ansatte

Teatrets formål:

Beaivváš Sámi Našunálateáhter har som formål å drive og fremme teatervirksomhet på samisk språk og å formidle samisk kultur gjennom teaterarbeid og lignende virksomhet. Teateret skal arbeide innen de samiske områdene i Norge. Teateret skal også kunne gi forestillinger andre steder i landet og i de samiske områdene i Norden samt ellers i utlandet, dersom det er budsjettmessig dekning for det.

Lokalisering:

Beaivváš Sámi Našunálateáhter holder til i Kautokeino kulturhus. Lokalet er nedslitt og har vært stengt av Arbeidstilsynet. Teatret har i flere år arbeidet for eget bygg, og planene er i 2017 klare. Det er en politisk avgjørelse på regjeringensnivå som må til for å iverksette dette arbeidet.

3.4.3 Tana kulturskole – Barne- og ungdomsteater / Mánáid Teáhter (TKM)

Sámi Mánáid Teáhter spiller for områder og skoler i nærheten, deltar på relevante festivaler og arrangement. Utøverne er unge amatører. Det er ansatt en kunstnerisk, pedagogisk og administrativ leder, for øvrig ligger administrasjon under Tana kommune, kulturskolen. Øvrig profesjonell bistand i forbindelse med konkrete prosjekter engasjeres pr. prosjekt. Teatret er inne fast på Sametingets budsjett og kan søke prosjektmidler fra dem, fra kommunen, Finnmark fylkeskommune og diverse amatørteaterorganisasjoner.

Kulturskole- og teaterleder Ebba Joks sier i sitt innspill til budsjettøknaden til Sametinget for 2018:

Sámi Mánáid Teáhter har blitt et viktig prosjekt for samiskspråklige barn i Sápmi. Da Sámi Mánáid Teáhter fikk besøke Oslo med Ronja Røverdatter på Samefolkets dag 2016 på Riksscenen, der sametingspresidenten var på besøk, viste vi at vi igjen leverer teater av en verdi som er større en egen produksjon og pedagogikk. Vi produserer profesjonelt, med alle teaterets virkemidler. Vi bruker lys, musikk, kostymer. Vi kan levere vel så bra som de i hovedstaden. Vi viser at vi kan, selv om vi befinner oss langt fra både samiske og nasjonale fagmiljøer. Vi er en institusjon som skaper vinnere, samiske vinnere, både på scenen og hos publikum. Vi skaper gleden av å høre til i et samfunnsfelleskap og i et historisk felleskap. Vi forteller historiene som gjør en forskjell, som utvikler mennesket, og vi gjør det på samisk.

3.4.4 Sametinget om teater og scenekunst i Sametingsmeldingen om kunst og kultur av 2013

Sametinget gir årlig direkte tilskudd til to samiske teatre over Sametingets budsjett, Beavivváš Sámi Našunálateáhter og Árajelhsaemien Teatere (Tana kulturskole barneteater fra 2014, red. ann.). Tilskuddet skal bidra til at de etablerte samiske teatrene kan utvikle seg kunstnerisk, produsere scenekunst på høyt nivå og kan turnere med scenekunst slik at de fungerer som arenaer for kulturopplevelser og kulturformidling, og til bruk og synliggjøring av samiske språk.

I de samiske samfunn er teater som uttrykk på en moderne scene et relativt ungt fenomen. Samisk scenekunst og teatervirksomhet er viktig for opplevelse, synliggjøring og formidling av samisk kunst, kultur, språk og identitet. Teater er en kunstform som sysselsetter kunstnere fra flere sjangre: skuespillere, dansere, dramatikere, designere, musikere, scenografer med mer.

Sametinget arbeider for å opprettholde og utvikle samisk teatervirksomhet både i de etablerte teatrene og amatørteatervirksomheten. Teatervirksomhet for og med barn og unge er et prioritert område. (Både ÅST og BST gjør prosjekter med amatører, barn og unge, red. ann.)

Sametinget arbeider sammen med Beavivváš Sámi Našunálateáhter for et nytt teaterbygg for det samiske nasjonalteateret. Sametinget har gitt Statsbygg i oppdrag å forestå planlegging av nybygget.

Programmeringsarbeidet med rom- og funksjonsprogram er ferdigstilt, og det er gjennomført konsultasjoner med Kulturdepartementet om husleiefinansieringsordning for nye samiske kulturbygg. Den videre framdriften i prosjektet vil følge prosedyrene i husleiefinansieringsordningen.

I meldingen har Sametinget som hovedmålsetting:

Et levende og mangfoldig samisk kunst- og kulturliv av god kvalitet som er tilgjengelig for alle.

For å nå denne målsettingen har Sametinget prioritert fire innsatsområder:

- 1. Tydelig ansvar for samisk kultur*
- 2. Bedre rammevilkår for samiske kunstnere*
- 3. Samiske kulturinstitusjoner som arena for formidling og opplevelse av samisk kultur*
- 4. Verdiskaping og vekst i kulturnæringer*

Punkt 3 er da det som går direkte inn på teatrene som satsingsområde.

3.5 Statistikk – problematisering

*Statistikk er som forteppet i et teater. Det spennende er det som skjuler seg bak det.*²⁵

Med innledningens oversikt over produksjoner til Tråante 2017 som gjennomgående eksempel på konglomeratet av samarbeidsproduksjoner og eksterne bidragsytere tar jeg nå for meg tall fra Sametingets bevilgninger til BST og ÅST, og setter samtidig opp teatrenes publikumstall

---

²⁵ Lars Erik Skovlund

og antall forestillinger samme året. Alle tall er hentet fra teatrenes årsstatistikker, som er å finne i årsmeldinger og årsregnskap med noter.

Dette blir dog ikke en sammenstilling man kan trekke absolutte slutninger fra, til det er det for mange andre faktorer som spiller inn på forholdet mellom bevilgning og produksjonsvirksomhet. Grunnbevilgningen har størst betydning for teatrenes forutsigbarhet og gir økonomi for solid grunnarbeid i forhold til utvikling av nye prosjekter og søknader om ekstern finansiering og sponsorer.

3.5.1 Registrering av publikumstall – årsrapporter

Andre faktorer som spiller inn i lesing av års-tabeller nedenfor, er at enkelte produksjoner kan gå over år, eller i tillegg er samarbeidsproduksjoner, og de turnerer kanskje i andre tettere befolkede områder enn de «vanlige» turnéområdene.

Et eksempel her er BST, Rogaland Teater og Stadsteaterns samproduksjon *1814 – en western fra vidda*. Den ble spilt i hele den norske delen av Sápmi, samt i Oslo og på Rogaland Teater i Stavanger i tillegg til på festivaler rundt om i landet.

Se BST årsmelding 2014 og 15. Publikumstall for denne blir også registrert i Stadsteaterns og Rogaland Teaters publikumsstatistikk.

3.5.2 Eksempler på samproduksjoner

En samproduksjon kan være alt fra at man låner ut en skuespiller eller annet personell, eller teknisk utrustning kostnadsfritt til en samarbeidspartner. For produksjonen *Elsa Laula* gikk ÅST sammen med Nord-Trøndelag Teater. Begge parter dekket egne personellkostnader. Kostnader ut over det hadde en fordelingsnøkkel 60/40 Det samme gjaldt for eventuelt overskudd.

Avtaler for samproduksjoner forhandles fram fra prosjekt til prosjekt. Der er ingen «mal» på hvordan det skal foregå.

3.5.3 Konsekvenser av kostnader versus publikumstall

Eksempelvis søkte og fikk ÅST i 2015 søkbare midler til «Arenautvikling» fra Sametinget, kr 150 000. Tilskuddet var gitt for å lønne og å dekke reisekostnad for ekstern instruktør til *Klemetspelet*²⁶. Teatret lånte også ut av egne kostymer og noe egen administrasjon. Med det er *Klemetspelet*, helt korrekt, registrert som en samproduksjon hos ÅST.

Publikumstallet for *Klemetspelet* i 2015: 2 920 er registrert både hos Klemetspelet og hos ÅST. Dermed, for en investering på kr 150 000 og noen tjenester, fikk ÅST et publikum på 2 920. Hele produksjonen *Klemetspelet* endte på direkte kostnader 1 300 000,- + dugnad til en verdi av ca. 500 000, totalt kr 1 800 000.

Sammenstilt «kostet» hver publikummer av de 2920 i ÅST sin statistikk kr 51,37. I statistikken til Klemetspelet «kostet» hver av de samme 2920 publikummere kr 616,44.

---

²⁶ *Klemetspelet* er en egen organisasjon i Korgen, Hemnes kommune med formål å arrangere spel annethvert år

Forholdet kostnad og antall kroner pr. publikum blir dermed ikke relevant som generell praksis for beregning (kilder: Årsmeldinger ÅST og Klemetspelet 2015).

3.5.4 Gjestespill

Et gjestespill er når man er vertskap i eget teaterbygg for et annet teater eller andre scenekunstgruppers forestilling. Man er medarrangør for gjestespillet og bidrar for eksempel med gratis lokalleie, markedsføring i eget nettverk, billettsalg. Også annet kan avtales. Antall publikum på gjestespillet registreres i statistikk både hos vertskapsteatret og av det gjestende teatret/gruppen.

3.5.5 Den kulturelle skolesekken (DKS)

DKS-produksjoner gir stort utslag på publikumsstatistikk. Dette er ofte små, ikke så kostbare produksjoner rent teknisk, da de skal passe inn i gymsaler rundt om på store og små steder, samt pakkes opp og ned, bygges og rives opp til to ganger pr. dag ved forflytning mellom skoler. Barn og ungdom må møte opp til forestillingene som en del av undervisningen, og da blir jo publikumstallet veldig bra.

Det kan være ulike avtaleformer mellom DKS og teatrene.

- For ÅST som prosjektteater har det vært vanlig at DKS «kjøper» hele turnéen, dvs. betaler alle lønns-, reise- og overnattingskostnader for personell. Skolene betaler da en symbolsk sum direkte til DKS for forestillingen.
- For BST (og ÅST) kan det være at man selger direkte til skolene og de betaler en symbolsk liten sum for hver forestilling. Disse beløpene dekker ikke på langt nær hva det koster å reise og lønne personell til forestillingen.

DKS betaler ikke for produksjonskostnader til en turnéforestilling– altså hva det koster for innstudering, kostymer, manus, musikk, etc. Det kan og søkes egne midler til å produsere en DKS-forestilling. For mer se: <http://www.kulturtanken.no/>

Med statistikk kan man bevise alt – også det motsatte²⁷.

3.6 Sametingets faste tilskudd til teatrene

Det har ikke vært økning i Sametingets tilskudd til teatre de siste fem år utover 5,5 %.

Tabell 3.6 Sametingets direkte tilskudd til teatre de siste tre år

	2014		2015		2016	
	Tilskudd	Økning %	Tilskudd	Økning %	Tilskudd	Økning %
Årjelhsaemien Teatere	2 000	3	2 054	2,7	2.105	2,5
Sámi Našunálateáhter, Beaivváš	19 128	5,5	19 644	2,7	20 135	2,5
Tana kulturskole	300	100	358	19,3	367	2,5

I de neste tabellene er ikke Tana kulturskole med, da de ikke fører statistikk på samme måte, og deres regnskap går inn i Tana kommune sitt regnskap.

²⁷ James Callaghan

Tabell 3.7 Fast finansiering av drift av teatrene fra eierne

	2014	2015	2016
ÅST – Sametinget	2 000 000	2 054 000	2 105 000
Rana kommune	220 000	220 000	220 000
Nordland fylkeskommune	319 300	329 000	337 000
Sør-Trøndelag fylkeskommune	100 000	100 000	160 000
Totalt ÅTS	2 639 300	2 703 000	2 822 000
BST – Sametinget	19 128 000	19 644 000	20 135 000
Kautokeino kommune	800 000	800 000	800 000
Totalt BST	19 928 000	20 444 000	20 935 000

Tabell 3.8 Antall besøkende for teatrene fra 2014 til 2016 (inklusive samproduksjon og gjestespill)

	2014	2015	2016
ÅST egenproduksjon	1 628	248	1 752
- samproduksjon	1 714	3 252	1 504
- gjester/annet	- -	82	693
ÅST totalt	3 342	3 582	3 949
BST egenproduksjon	3 296	3 976	7 637
- samproduksjon	9 658	3 915	4 297
- gjester/annet	180	756	146
BST totalt	13 134	8 647	12 080

Tabell 3.9 Antall produksjoner for teatrene fra 2014 til 2016

	2014	2015	2016
ÅST – egenproduksjon	2	2	2
- samproduksjon	3	3	1
- gjestespill annet	-	1	3
ÅST totalt	5	6	6
BST – egenproduksjon	3	4	6
- samproduksjon	3	5	4
- gjestespill annet	3	7	2
BST totalt	9	16	12

Tabell 3.10 Antall spilte forestillinger fra 2014 til 2016

	2014	2015	2016
ÅST – egenproduksjon	7	5	22
- samproduksjon	37	9	19
- gjest/annet	-	1	8
ÅST totalt	44	15	49
BST – egenproduksjon	41	52	107
-samproduksjon	125	47	27
- gjestespill/annet	3	8	2
BST totalt	169	107	136

Tabell 3.11 Antall spillesteder²⁸ fra 2014 til 2016

	2014	2015	2016
Årjelhsaemien Teatere	23	25	19
Beaivváš Sámi Našunálateáhter	57	42	37

Spillesteder – geografi

Teatrene fører statistikk over hvilke spillesteder hver produksjon besøker. Jeg problematiserer ikke det her, men lister opp spillesteder for begge teatre i 2014 som eksempel. Jeg tar ikke med hvilke forestillinger som ble spilt på de ulike steder. ÅST/NTT hadde i 2014 samarbeidsturné i Sverige v/Estrad Norr, med forestillingen *Elsa Laula*. BST hadde samarbeid med Stadsteatern og Rogaland Teater med forestillingen *Viddas Cowboy*. Derav er det spillesteder som normalt ikke ligger i ÅST og BST sine turnéområder, men det er slett ikke spesielt ekstraordinært.

Årjelhsaemien Teatere:

Storuman, Vilhelmina, Strömsund, Östersund, Lillhärdal, Lycksele, Umeå, Jokkmokk, Kiruna, Vittangi, Övre Soppero, Karesuando, Svappavaara, Dorotea, Tärnaby, Mosjøen, Snåsa, Grong, Molde, Røros, Trondheim, Tärnaby og Mo i Rana

Sámi Našunálateáhter, Beaivváš:

Kautokeino, Tromsø, Manndalen, Karasjok, Tana, Vuonnabahta, Heisset, Bájil, Heatta, Ohcejohka, Anár, Roavvenjárga, Kiruna, Gällivare, Jokkmokk, Umeå, Västerås, Södra Teatern, Kaupungiteatern, Stavanger, Ráisa, Alta, Leavdnja, Oslo, Slemmestad, Porsgrunn, Vega, Sarpsborg, Tjøme, Drøbak, Drammen, Nesodden, Sør-Aurdal, Storuman, Lycksele, Bjurholm, Nordmaling, Malå, Skellefteå, Vännäs, Dorotea, Burträsk, Vindeln, Vilhelmina, Järpen/Åre, Stockholm, Soppero, Snåsa, Áittas, Guatemala, Hamarøy, Harstad, Rovaniemi, Kemi, Haparanda, Pajala, Karesuando.

Vi i Beaivváš har regnet ut at siden oppstart 1981 og fram til i dag, 2017, har vi tilbrakt til sammen ca. 6 år i turnébuss.²⁹

²⁸ Om f.eks. Karasjok er besøkt fire ganger med fire ulike forestillinger, er den talt her som ett spillested, likeledes hvis teateret har spilt samme forestilling flere dager ett sted.

²⁹ Egil Keskitalo – skuespiller BST

3.7 Turnékostnader

Tekstboks 3.6 Eksempel på faste turnékostnader pr. dag, pr. person på turné (cirkatall 2017)

Kostnader	Beløp
Lønn pr. dag av fastlønn	Ca. 2 000
Turnétillegg avtalefestet	600
30 % sosiale omkostninger	780
Hotell pr. pers pr. natt	1 100
Diett hotell med fradrag frokost	586
Sum kostnader pr. pers pr. dag	Ca. 5 066

Tekstboks 3.7 Eksempel på personalkostnader, turné med en liten produksjon, 3 skuespillere og 2 teknikere, 7 spillesteder, 10 dagers turné

Kostnader	Beløp
Dagskostnader for 5 aktører	Ca. 25 300
Personalutgifter for en 10 dagers turné (7 spillesteder)	Ca. 253 000
Personalutgifter pr. forestilling	Ca. 36 000

I tillegg kommer:

Transport av utstyr og personell, leie av spillested, markedsføring og salg av forestilling.

3.8 Problematiseringer som ikke diskuteres – eller er de relevante?

Satt på spissen kan man si: Hvor mange kvadratkilometer skal vi dekke? Hvor mange lengdekilometer skal teatrene dekke? Hvor mye publikum skal teatrene nå? Er publikumstall viktigst?

Hva er viktigst ved oppdraget med å spille i de samiske områdene, der det er store avstander og lav befolkningstetthet, er det flest mulig kilometer pr. forestilling og pr. publikummer, eller er det antall publikum de når i forhold til befolkningen? Fullt hus er en stor variabel for turnéteatre som den ene dagen spiller på Hålogaland Teater, med 330 sitteplasser, og dagen etter på et lite samfunnshus som kanskje har plass til 120 stoler. Her kan det lekes med regneeksempel hvis vi bruker prosentberegning av befolkningen for å regne ut publikumstallet. ÅST har Hattfjelldal og Trondheim som sine kjernes spillesteder.

Hattfjelldal: 605 innbyggere, 100 publikummere på forestilling = 16,53 % av befolkningen
Trondheim: 187 000 innbyggere. Dersom 16,53 % kom på forestillingen, ville det ha vært 30 911 publikummere. Dette blir meningsløs bruk av statistikk. Teatrene skal turnere, og skal primært spille for publikum der de bor. Den samiske bosettingen, særlig i det sørsamiske området, er veldig spredt.

Statistikk = tall brukt som argumenter.³⁰

³⁰ Leonard Luis Levinsen

3.8.1 Egeninntjening

Finansiering med eksterne søkbare tilskudd kan regnes som teatrenes egeninntjening. Her blir det også en del variabler som gjør måling av forhold inntekter/utgifter lite relevant ut fra kun å lese årstabeller. Her blir Tråante 2017 eksempel igjen. Det meste av det forberedende produksjonsarbeidet for forestillingene ble gjort senhøstes 2016, dermed er mye av kostnadene påløpt og bokført i 2016. Arrangementet Tråante 2017 i Trondheim gikk av stabelen 6.–11. februar 2017. Billett-/salgsinntektene kommer da på 2017-regnskapet. Tilskuddsinntekter inntektsføres regnskapsmessig det året tilsagnet er gitt, så de eksterne tilskuddene er med på 2016-regnskapet, men de er samtidig motpostert som gjeld i balansen. Tilskudd utbetales ikke i sin helhet før prosjektet er ferdigstilt og godkjent rapport tilsendt.

Det samme regner jeg med gjelder sponsorinntekter, uten at jeg kjenner til den enkelte sponsoravtale mellom teatrene og sponsorer. Teatrene har egne prosjektrengskap for hver teaterproduksjon. Disse følger produksjonens «levetid». Jeg har ikke tatt for meg disse i denne artikkelen.

Tabell 3.12 Billett-/salgsinntekter

	2014	2015	2016
Årjelhsaemien Teatere	112 562	37 236	57 355
Sámi Našunálateáhter, Beavvváš	666 492	484 693	1 185 398 ³¹
Totalt	779 054	521 929	1 242 753

Tabell 3.13 Søknadsbaserte prosjektinntekter

Teater	2014	2015	2016
Årjelhsaemien Teatere	510 000	193 619	2 340 000 ³²
-herav fra Sametinget	150 000 ³³	0	(520 000) ³⁴
Sámi Našunálateáhter, Beavvváš	962 250 ³⁵	273 429	1 375 155
-herav fra Sametinget	0 ³⁶	0	1 200 000 ¹⁵⁾
Totalt ÅST-BST	1 472 250	467 048	3 715 155

3.8.2 Sponsorer

På tross av sittende regjering (2017) sin kulturpolitikk med at næringslivet skal sponse kunst og kultur, er det vanskeligere enn noen gang å få sponsormidler fra private aktører. Sponsorene gir ikke utelukkende av veldedighet, men vil ha en verdi av profilering tilbake. Scenekunstnere kan ikke stå på scenen med logo på kostymet. Scenekunsten er som annen kunst, også fri, en sponsor kan ikke påvirke repertoarvalg eller annet kunstnerisk innhold. De som ønsker

³¹ Spesielt stort salg til DKS av forestillingen *Vidas Extremas*

³² Herav kr 1 540 000,- Interreg for prosjekt Plupp, med partnere: Sametinget, Nordland fylkeskommune, Samerådet og Interreg Sápmi. Forestillingen er en samproduksjon med Estrad Norr mfl. i Sverige.

³³ Jeg har ikke undersøkt om det i tillegg er prosjektsøknader som har fått avslag hos Sametinget.

³⁴ Delvis midler til bruk i 2017 i forbindelse med ekstra bevilgninger for forestillinger til markeringen Tråante 2017.

³⁵ Herav fra Unireg, kr 652 250 til forestillingen *Jeg er hundre år* i samarbeid med Giron Sámi Teáhter i Sverige.

³⁶ Det er ikke undersøkt om det er søkt midler som har fått avslag, eller om det ikke er søkt prosjektmidler fra Sametinget.

sponsormidler, må «selge» seg og produktet/forestillingen. Dette kan være et meget omfattende, tidkrevende og til tider resultatløst arbeide.

Kulturlivet er for dårlig forberedt når de går i møte med næringslivet. De store norske aktørene skal ha inntjeningsmuligheter ved sponsing. De vil ha mer enn å bare hente femti billetter til en åpningskonsert. (sponsorkonsulent Jacob Lund i SponsorInsight til NRK 2015)

Mange bedrifter vil sponse deler av kulturlivet fordi de vil bli assosiert med nytenkning og kreativitet. Bedrifter går direkte inn og hjelper ofte fordi de vil bli assosiert med verdiskapning. Ingen bedrifter sponser fordi de vil bruke penger. De sponser fordi de vil bli assosiert med visse verdier, men da må de vite at de faktisk blir det. All sponsing handler om å knytte seg opp mot et verdisett. (kilde: Apeland, www.apeland.no)

3.8.3 Hvem er samisk teater sitt publikum?

***Publikum** refererer til en gruppe mennesker, slik som fysiske tilskuere ved en konsert, et teater, idrettsarrangement eller en TV-innspilling, men også grupper som igjennom massemedier hører på radio, ser på TV, eller leser en avis. (wikipedia)*

Er samisk teater kun for samisk publikum – og hvem er nå det?

I ÅST har det fra styrets side i flere år tidligere ligget et oppdrag til teatersjefen om at teatret også skal være en brobygger overfor storsamfunnet. Teatret skal synliggjøre og levendegjøre samisk kultur som opplysende og spennende. Dette arbeidet gjøres ofte ved at teatret reiser på skoleturnéer for DKS med ulike produksjoner. Blant annet ble forestillingen *Elsa Laula* vist som DKS- forestilling for videregående skoler i Finnmark, i et samarbeide med Scene Finnmark og BST.

Samtidig sitter det langt inne for mange norske å fatte at samisk kultur er en del av Skandinavias og vår felles historie. Da ÅST og Nord-Trøndelag Teater hadde pressekonferanse for å presentere forestillingen om *Elsa Laula*, presiserte vi at historien om Elsa Laula er norsk, nordisk og global historie. Det var møtet med storsamfunnet som satte i gang Elsa Laulas aktivisme. Likevel kom en av journalistene med følgende avslutningsspørsmål: «Kor bor da all de saman som ska se detta stykket?»

Aili Keskitalo sier i sin kronikk av 29. mai 2014:

Teateret utgjør rammeverket for utviklingen av ny og kritisk litteratur og dramatikk. Den samiske scenen er en viktig del av den offentlige samtalen, både innad i det samiske samfunnet, men i like stor grad som en del av den norske offentligheten.

Som teaterarbeider i mange år vil jeg av erfaring si at få nordmenn opplever at samisk teater angår dem. Nordmenn generelt går ikke på samisk teater – det samiske er noe fremmed, det virker fremmedgjørende på det norske publikum, de kan ikke identifisere seg med at samiske historier og hendelser er en del av vår felles fortid, nåtid og fremtid i nasjonalstaten Norge. Dette ser jeg som en strukturell utfordring, relatert til fornorskingsprosessens virkninger som ennå tilstedeværende i samfunnet.

The creative act is not performed by the artist alone; the spectator brings the work in contact with the external world by deciphering and interpreting its inner qualifications and thus adds his contribution to the creative act. (Marcel Duchamp)

I hvilken grad tar styringsorganene i storsamfunnet innover seg i praksis at samisk scenekunst er en del av det flerkulturelle Norge? Hvordan kan de samiske teatrene bli en del av den norske majoritetsnasjonens historiefortellere?

Den norske stat er grunnlagt på territoriet til to folk – nordmenn og samer. (Kong Harald 1997.)

Vi er nok fortsatt her:

*«The Other», or «othering» is the process of creating a separate entity to persons or groups who are labelled as different or non-normal due to the repetition of characteristics. Othering is the creation from those who discriminate, to distinguish, label, categorize those who do not fit in the societal norm. (Mountz, Alison. *The Other, Key Concepts in Human Geography*, p. 2.)*

3.8.4 Den norske stat og samisk scenekunst i dag

Det nytter ikke bare å si Halleluja, man må gjøre det og.³⁷

Kulturløftet ble lansert i 2004 av Sosialistisk Venstreparti (SV), Arbeiderpartiet (Ap) og Senterpartiet (Sp), og var det første store samarbeidet mellom de rødgrønne partiene. Kulturløftet besto av 15 konkrete løfter, blant annet et løfte om at 1 % av statsbudsjettet skal brukes på kultur innen 2014. Norsk scenekunst fikk en økning på 430 millioner i denne perioden.

For alle samiske kulturformål ble det i perioden 2005–2009 en økning på 38 mill. Disse økningene gikk for en stor del til gode formål som Ája Samiske senter, Samisk Arkiv og Østsamisk Museum i Neiden, samt Riddu Riddu Festivála og samiske aviser.

Det står i rapporten om Kulturløftet 1: (...) For det første vil regjeringen legge til rette for at Sametinget kan føre en selvstendig kulturpolitikk ved å forvalte en rekke samiske institusjoner og ordninger på kulturfeltet. *For det andre vil regjeringen ivareta et selvstendig statlig ansvar for samisk kultur gjennom en overordnet, nasjonal kulturpolitikk, som også omfatter samisk kultur, (...)* (red. utheving) (Rapport Kulturløftet 1, s. 69)

Jeg savner dette nevnte nasjonale perspektivet og ansvaret spesielt i forhold til de samiske teatrene.

3.8.5. Hva er samisk teater?

For å kunne rettferdiggjøre at man er et arktisk urfolk med kulturell identitet, må vi kreve og forvente noe mer enn fremvisning av kåte sprett med sjamanromme, stilisert dans, kopierende folklorisme og hjemmesydde ravnekostymer. (Teaterviter Jon Nygaard, Spillerom 1–4/98)

---

³⁷ Åge Samuelsen – predikant.

Som tidligere nevnt er samisk teater et nytt tilskudd til samisk kunst og kulturliv fra 1970-tallet og har dermed ingen lang tradisjon bak seg – jf. indisk, japansk og kinesisk teaterkunst med 1000-årige tradisjoner. Hva samisk teater er, er nok ikke helt avklart, og blir det heller ikke, det er en evig prosess. Noen vil si at samisk teater er bygd på vestlig tradisjon og tankesett, men gjort med samisk språk med visuelle samiske attributter og samisk musikk. Andre mener noe annet. Det er bra, man skal ha meninger, og diskusjoner gir utvikling. Det har vært gjort forsøk på å få i gang en egen samisk teaterutdanning, men det har ikke lyktes. Det er skrevet bøker og masteroppgaver om samisk teater, men disse blir stående for seg og har ingen felles arena for debatt.³⁸ Se mer i kap. 3.9.2 og 3.9.3.

Gieje / Fotspor v/Åarjelhsaemien Teatere og koreograf Ade Einmo Jürgensen *. Riddu Riddu 2008. Foto: Ravn Steinsvik³⁹

3.9 Samisk scenekunst og teater inn i framtida

Jeg vil avslutte med et tilpasset utdrag fra en artikkel jeg skrev for Norsk kulturråd i forbindelse med deres UNESCO-kartlegging «Immateriell kulturarv» i 2013.

<http://www.kulturradet.no/documents/10157/c1ab0cf5-d20a-465e-b442-2f8f6f526448>

Jeg var da teatersjef for ÅST og skrev om et teater som er en samler, ivaretaker, formidler, skaper og utvikler av samisk immateriell kulturarv. Artikkelen ble skrevet med referanser til de muligheter som da fantes innen søkbare midler og prosjekter innenfor det nasjonale, og UNESCOs rammer for vern og utvikling av immateriell kulturarv.

Jeg lar følgende være en veiviser og mitt anbefalte krav til Sametinget og den norske stat for samisk teater i framtida.

³⁸ Her kan nevnes: Marie Kvernmo (2014) og Veli-Pekka Lehtola (2008).

³⁹ Utøvere/medskapere: Johanne Eltoft, Marianne Kjærund, Simone Grøtte, Kristin Holand, Elle-Sofe Henriksen, Herman Rundberg. Regi/koreografi: Ada Einmo Jürgensen.

3.9.1 Samisk teater og scenekunst som aktør i vern og utvikling av samiske immaterielle kulturarv

Følgende ble vedtatt i aktivitetsplan for ÅST i 2012: Åarjelhsaemien Teatere skal:

- a være framtidsrettet og nyskapende
- b arbeide for å fremme og utvikle samisk scenekunst – sørsamisk språk og kultur skal stå sentralt i arbeidet
- c være en medvirkende identitetsskapende arena for barn og ungdom
- d virke for amatørteater i hele området, med kunstnerisk, teaterpedagogisk og kulturfaglig bistand
- e formidle samisk scenekunst av høy kvalitet for alt publikum både i og utenfor de samiske områder
- f med sine forannevnte aktiviteter virke som en kulturell brobygger i vårt flerkulturelle samfunn.

Mantra: Kunnskap om fortiden – trygg i nåtiden – med visjoner for framtiden.

3.9.1.1 Områder teatrene arbeider innenfor

Teatrene arbeider med joik, musikk, fortelling, språk, historie, tankesett, filosofi, kulturelle koder og kontekster. I tillegg anvendes og utvikles også materiell kulturarv som søm, duodji og annet håndverk.

3.9.2 Begrepsavklaring «vern» i teatrenes tankesett

- Vern innebærer å sikre traderingsprosessens videre livsbetingelser
- Vern innebærer å styrke, gjenopplive og videreutvikle våre kulturelle uttrykk
- Vern innebærer å synliggjøre, formidle og å gi våre kulturelle uttrykk innhold, mening og plass i en nåtidig og framtidig kontekst

3.9.2.1 Utfordringer i arbeidet

Joiken var aldri ment for en scene, joiken er et sett å omgås på, et sett å kommunisere på.⁴⁰

- a. Norsk og annet vestlig teater har utgangspunkt i en litterær tradisjon.
- b. Østlig teater og urfolksteater har utgangspunkt i tusenårige rituelle tradisjoner innenfor dans, sang og fortelling og har derigjennom utviklet en performativ form innenfor sitt teater.

Samisk teater er verken helt a eller b fordi:

- a. Samisk kultur og språk har ingen lang litterær tradisjon, den er basert på muntlig overføring.
- b. Samiske kulturelle uttrykk og ritualer har vært bannlyst og forsøkt utryddet – på grunn av kristningen av samene og fornorskingen.

---

⁴⁰ Nils Aslak Valkeapää

3.9.1.4 Tilskuddsordninger til samisk teater og til frie grupper gis til konkrete forestillinger/prosjekter med visningsdato

Samisk teater og scenekunst mangler:

- arenaer for eksperimentering, erfaringsutvekslinger og visjoner
- økonomi til eksperimentering, erfaringsutvekslinger og utvikling av visjoner

3.9.3 Hvordan kan dette arbeidet videreføres

Vern og videreutvikling av samisk kulturarv må løftes opp på et nasjonalt og internasjonalt forvaltningsnivå.

- Vi er ett folk i fire land: Russland, Finland, Sverige og Norge.
- I alle fire land har den samiske kulturen, *fra statlig hold*, blitt utsatt for kolonialisering, aktiv utrydding, aktiv assimilering og aktiv undertrykking.
- Vi har mistet mye, og klokken er «ett minutt på tolv» for enda mer av vår kulturelle arv.
- Vi har en arv som vi vil ta med oss og videreutvikle inn i vår tid og inn i fremtiden.

Vi har felles samisk kulturarv i våre fire land – vi må arbeide sammen.

Vi må ha ressurspersoner som kan iverksette:

- handling i praksis – innsamling, kartlegging, oversikt over tradisjonsbærere innen samiske immaterielle kulturuttrykk
- samhandling med teatrene, pionerene innen samisk scenekunst og alle øvrige
- i første ledd: personer som er praktisk rettet i forhold til arbeidet – altså scenekunstnere, dansere, musikere i samhandling med tradisjonsbærere
- rask handling
- samarbeid med akademia

Hvem kan best følge opp det videre arbeidet:

I Norge er det Norsk kulturråd og Sametinget som best kan føre arbeidet videre, som kan arbeide oppover i nasjonale og internasjonale systemer og *samtidig* nå inn til ulike grupper og institusjoner. Grasrota, den enkelte kunstner, teatrene, Samisk Kunstnerråd / Sámi Daiddaraddi, skoler, høyskoler, universitet, museer, nasjonal og internasjonal forvaltning i hele Sápmi og nasjonalstatene må involveres i samarbeid.

3.9.4 Forventninger til Norge og Sametinget

Første generasjon skapende og utøvende scenekunstnere i Sápmi er nå i 60–70-årene. De besitter mye erfaring, kunnskap og historie i sitt arbeid med immaterielle kunstformer og utvikling av samisk scenekunst. Hvem tar vare på, samler og utvikler denne kunnskapen og erfaringen til beste for og til utvikling av samisk scenekunst, hvem har det overordnede ansvaret? En ting er forskning innen de etablerte universitet og høyskoler, en annen er den kunstfaglige og praktiske scenekunstutviklingen.

Det må arbeides med forskning og utvikling både av praktikere, skuespillere, dansere, musikere og akademia. Det må være arenaer for dette arbeidet, teatrene har mer enn nok med å produsere innenfor de økonomiske rammer de har, og innenfor sine oppdrag. Teatrenes oppdrag kan utvides til også ta ansvar for ovenstående, men jeg ser for meg egne «scenekunstudlaboratorier» med nær tilknytning til både akademia og det praktiske teatret med sine skapere og utøvere.

Her viser jeg til hva et annet langtidskolonialisert land, India, blant annet har gjort: De opprettet Sanget Natak Akadmi (<http://www.sangeetnatak.gov.in/>)

The Sangeet Natak Akademi is presently an Autonomous Body of the Ministry of Culture, Government of India and is fully founded by the Government for implementation of its schemes and programmes.

Aims and Objectives:

- *To Co-ordinate the activities of regional or State Academies of music, dance and drama.*
- *To promote research in the fields of Indian music, dance and drama and for its purpose, to establish a library, museum etc.*
- *To co-operate with such similar Academies as there may be and other institutions and associations for the furtherance of its objects and for the enrichment of Indias culture as a whole.*
- *To encourage the exchange of ideas and enrichment of techniques between the different regions in regard to the arts of music, dance and drama.*
- *To encourage the establishment of theatre centres on the basis of regional languages, and co-operation among different theatre centers.*
- (...)

3.9.5 Handling

* Et teaterbygg som kan være et kraftsenter for utvikling av samisk scenekunst.

* Forsterket økonomi til teatrenes utvikling av scenekunst og formidling.

De samiske teatrene er små, med liten basisfinansiering. Samiske teatre må i større grad få konsentrere seg om det kunstneriske utviklingsarbeidet med forestillinger og formidlingen av disse. Man *skal* søke eksterne samarbeidspartnere og midler, men det går en forholdsvis stor del av de faste ressursene til dette arbeidet, og statistikken viser ikke noe om de tilskudd og samarbeid teatrene *ikke* fikk.

* I tillegg:

Planer for og økonomi til:

1. Overordnede rednings- og verneplaner av vår immaterielle kulturarv på pansamisk nivå
2. Innsamlinger på grasrotnivå fra realkompetansen – tradisjonsbærerne
3. Innsamlinger på kunstner- og forskernivå
4. Tilgjengelighet til innsamlet materiale
5. Tilgjengelighet til forskningsmateriale
6. Utviklingsmidler for *skapende og utøvende kunstnere*, som ikke nødvendigvis må kunne ut i en forestilling, men en tilgjengelighet for andre kunstnere (for eksempel nettbasert, visuelt eller tekst) – scenekunstudlaboratorier.
7. Samhandlingsarenaer fysisk og på nett
8. Verksteder for praktisk utforskning: pansamisk og internasjonalt – scenekunstudlaboratorier
9. Økonomi som åpner for visjoner og ikke er så detaljstyrt i premisser for bruk at den låser for det frie visjonære arbeidet.
10. Forskning på det arbeidet som er gjort fra starten og til nå av samiske scenekunstnere

3.9.5.1 Det samiske perspektiv og tankesett

«Skal vi nå tenke og analysere på norsk vis igjen», kom som et hjertesukk fra en scenekunstner da de fikk beskjed om at de skulle ha norsk instruktør. Å dele scenekunst inn i «båsene» sanger, skuespiller, danser er en vestlig form som ble utviklet i renessansen. Antikken og senere renessansen regnes som nåtidens vestlige teaters «vugge». Det samiske perspektivet og det helhetlige tankesettet må med i grunnmodellen i det videre arbeidet.

Nasjonal og internasjonal kunnskap om og forståelse av at samisk kultur i alle former og tankesett også er den enkelte nasjons kulturarv og med dette verdens kulturarv i dag og i fremtiden.

Hva hadde Tråante 2017-markeringen vært uten kunstnere og kunstnerinstitusjonene? Noen møter og taler.

Tilskuddsordninger

Noen tilskuddsordninger i tillegg til Sametinget i Norge

- Norsk kulturråd, www.kulturradet.no
  - Scenekunstmidler i flere kategorier
  - Fond for Utøvende Kunstnere
- Fond for Lyd og Bilde
- Fritt Ord www.frittord.no
- Samidaiddafonda www.samidaiddar.no
(primært for enkeltstående kunstnere i samiske kunstnerorganisasjoner)
- Sámiráddi – kulturmidler, www.saamicouncil.net/
- Nordisk Ministerråd www.norden.org/no/nordisk-ministerraad
- Barentsmidler: <http://www.barentscooperation.org/>
- Sametingene i Sverige og Finland ved samproduksjoner over nasjonalstatene
- Interreg-midler for samproduksjoner i spesielle interregprogram.
- Fylker – kommuner, spesielt i samprosjekter som omhandler barn og unge

Referanser

- Beaivváš Našunala Sámi Teáhter. Årsmeldinger 2013–2016, www.beaivvas.no
- Eilertsen, Jens Harald (2005). *Polare scener, Nordnorsk teaterhistorie fra 1971–2000*. Stamsund: Orkana Forlag.
- Jürgensen, Ada E. Åarjelhsaemien Teatere. (Om teater og immateriell kulturarv), <http://www.kulturradet.no/documents/10157/c1ab0cf5-d20a-465e-b442-2f8f6f526448>
- Klemetspelet, årsmelding og regnskap 2015, www.klemetspelet.no
- Kultur- og kirke departementet (2009). Kulturloftet – Politisk regnskap 2005–2009, <http://docplayer.me/4832045-Kulturloftet-politisk-regnskap-2005-2009.html>
- Kvernmo, Marie (2014). Beaivváš – an institution for Sámi culture management or mainstream entertainment. <http://munin.uit.no/handle/10037/6754>
- Lehtola, Veli-Pekka (2008). *Muitaleddjiid, Manisboahttit, Beaivváš Sámi Teáhter Hijstorja*. Giellagas Institute 11, Oulu University. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Norsk kulturråd. Immateriell kulturarv, <http://www.kulturradet.no/immateriell-kulturarv>
- Nygaard, Jon (1998). Teater som utrykk for kultur og identitet hos arktiske urfolk. Spillerom 1–4/98.
- Sametingets budsjett 2013–2017, www.sametinget.no
- Sametingets kulturmelding 2013, <https://www.sametinget.no/Tjenester/Kultur#section-Kunst-og-kulturutoevelse>
- Tana kulturskole (2017). Budsjettsøknad for barneteatret v/leder Ebba Joks.
- Åarjelhsaemien Teatere. Årsmeldinger 2013–2016, www.asteatere.no
- Sitater om statistikk er hentet fra: <http://www.ordtak.com/emne.php?cid=532>
- Øvrige sitater og kilder er fortløpende henvist til i artikkelen.

4 Samisk som andrespråk

Kevin Johansen, cand.polit. UiT / Universidad de Granada. Seniorrådgiver hos Fylkesmannen i Nordland

Sammendrag:

Samisk som andrespråk har vært sterkt vektlagt av politikere og de som arbeider med samiskopplæring. Det har vært interesse for både elevtallsutvikling og i hvilken grad elevene oppnår tospråklighet.

I denne artikkelen har jeg sett på elevtallsutviklinga de siste ti år. Den viser en betydelig nedgang for nord- og sørsamisk, men en markant oppgang for lulesamisk. Hvis man ser utviklinga de siste fem årene, har imidlertid nedgangen stoppet opp, og elevtallene har stabilisert seg for nord- og sørsamisk. For lulesamisk har oppgangen fortsatt, men noe svakere enn de fem årene før det.

Artikkelen finner ikke grunnlag for å påstå at de fleste andrespråkelevne ikke blir tospråklige. Dette kommer av de gode karakterene andrespråkelevne gjennomgående oppnår i faget, som er langt bedre enn karakterene i både norsk hovedmål og sidemål i Nord-Norge. Spesielt i muntlig skårer samiskelevne godt.

Språkopplæring tar tid, og artikkelen viser til internasjonal forskning som viser at det er en myte at barn nødvendigvis lærer språk så mye raskere enn voksne under ellers like vilkår. Tålmodighet i språkopplæringa er derfor viktig. Samtidig er det viktig å ha fokus på gode metoder for andrespråkopplæring og derfor vil kompetanseheving for samisklærere, spesielt i Ulpan-metoden, kunne ha stor innflytelse på læringsutbyttet for samiskelever.

4.1 Innledning

I denne artikkelen vil vi se på elevtallsutviklinga i samisk som andrespråk i grunnskolen i Norge etter at det nye læreplanverket Kunnskapsløftet LK06 ble utvikla. Artikkelen vil se på lovverket som gir samiske elever rett til opplæring i samisk, innholdet i læreplanen for samisk som andrespråk og hvordan elevtallsutviklinga har vært for samisk som andrespråk.

Deretter vil vi drøfte årsaker til elevtallsutviklinga og i hvilken grad kompetansemålene i læreplanen oppnås. På bakgrunn av dette vil ulike mulige metoder for å styrke samiskopplæringa i andrespråk diskuteres. I avslutninga av artikkelen blir tilrådinger skissert.

4.1.1 Lovhjemmel

Opplæringsloven kapittel seks regulerer rettigheter for samisk opplæring i Norge. § 6-2 sier:

I samiske distrikt har alle i grunnskolealder rett til opplæring i og på samisk.

Utanfor samiske distrikt har samar i grunnskolealder rett til opplæring i samisk. Departementet kan gi forskrifter om alternative former for slik opplæring når opplæringa ikkje kan givast med eigna undervisningspersonale på skolen.

Opplæringslovutvalget og departementet behandla grundig spørsmålet om samisk opplæring i henholdsvis NOU 1995: 18 og Prp. 46. Langt på veg bygger reglene på den tidligere grunnskoleloven § 40 a. I NOU 1995: 18 s. 254–258 presiseres at det i forbindelse med opplæring i og på samisk er viktig å ta utgangspunkt i grunnskolelova § 108, samt i de folkerettslige forpliktelser Norge har.⁴¹

Alle samiske elever har rett til samiskopplæring i Norge. Denne retten er ubestridelig og avhenger således ikke av om skoleeier kan skaffe lærere, osv. Det er også slik at eleven sjøl velger hvilket samisk språk de vil ha opplæring i. Fra og med åttende trinn kan eleven sjøl velge om hun/han fortsatt skal ha samiskopplæring, på lik linje med at elevene sjøl velger hvilken målform de skal ha som hovedmål og sidemål.

4.1.2 Historisk tilbakeblikk på læreplanverk i skolen

Helt tilbake til 1959 sa folkeskoleloven at samisk kunne brukes som opplæringspråk etter bestemmelse fra departementet. Det tok noen år før dette ble praksis, og det var også misnøye fra samisk hold med at det samiske ikke kom sterkere med i utkastene til Mønsterplanen for grunnskolen fra 1974, M74.⁴² Da M74 ble vedtatt, sto det i forordet:

I samsvar med ønsker som er kommet fram i Stortinget og på annet hold, er innslaget om samisk kultur og historie styrket gjennom hele planen.⁴³

Det neste læreplanverket, Mønsterplanen for grunnskolen fra 1987, M87, la til grunn at M74 ikke tok høyde for opplæring for samiske elever tuftet på samisk språk og kultur. M87 slo fast:

Skoletilbudet for samiske barn bygger på det grunnleggende prinsipp at skolen skal være en integrert del av samfunnet. Samenes etniske identitet, knyttet til sosiale og kulturelle forhold, danner en viktig forutsetning for læring. Ved å ta utgangspunkt i den samiske kulturen vil skolen på den ene side styrke elevenes identitetsfølelse og selvtillit, og på den andre side være med på å bevare og videreutvikle den samiske kulturarven.⁴⁴

1987 var også året da andrespråkopplæring i samisk ble innført i Norge.⁴⁵ Målsettingen var at elevene skulle bli funksjonelt tospråklige. Sjøl om flere hevder at skolen i praksis ikke oppfylte

---

⁴¹ Rettsdata.no

⁴² Svein Lund (2002).

⁴³ Op.cit.

⁴⁴ Op.cit.

⁴⁵ NOU 2016:18, s. 115.

målsettingene nedfelt i M87, gir dette likevel et signal om at det samiske skulle tas mer på alvor i den nasjonale skolen.

1997 var imidlertid det kanskje viktigste merkeåret i samisk skolehistorie. Da fikk samiske elever et eget læreplanverk, L97S, som skulle være likeverdig med de nasjonale læreplanene.⁴⁶ Dette var en helt ny situasjon sammenliknet med tidligere læreplanverk. Et *likeverdig* læreplanverk betydde ikke at det skulle være identisk. Den samiske læreplanen skulle blant annet legge vekt på særskilte kompetansebehov i samiske samfunn.

Ole Henrik Magga, som på det tidspunktet enda var sametingspresident, beskriver i sin artikkel «Den samiske læreplanen for grunnskolen – en arbeidsulykke?» (1999) prosessen fram til at læreplanen ble et faktum. L97S ble ikke til uten betydelig arbeidsinnsats fra Sametinget og daværende Samisk utdanningsråd.

L97S skulle dyktiggjøre samiske elever til å fungere både i samiske samfunn og i storsamfunnet.⁴⁷ Imidlertid ville ikke alle samiske elever få anledning til å følge den samiske læreplanen. Det ble avgjort at de som bodde i forvaltningsområdet for samisk språk, skulle benytte den. Dette skapte betydelige reaksjoner fra enkelte foreldre i blant annet Tana, og det førte til opprettinga av en privatskole i bygda. Utenfor forvaltningsområdet fulgte samiske elever det nasjonale læreplanverket L97, men fulgte samisk læreplan i faget samisk. Man kan hevde at dette førte til ei forskjellsbehandling av samiske elever. Samtidig ville det vært krevende for lærere å forholde seg til elever som fulgte to ulike læreplanverk i samme klasserom. I det nasjonale læreplanverket skulle det imidlertid være «samiske stolper» med mål for hva elevene skulle lære om samiske forhold.

I Norge har det vært tradisjon for med jevne mellomrom å gjennomføre skolereformer. I juni 2004 vedtok Stortinget reform i grunnskolen og videregående opplæring.⁴⁸ Denne reformen førte til *Kunnskapsløftet* LK06 og LK06S for forvaltningsområdet for samisk språk. Artikkelforfatteren var prosjektleder i Sametinget med ansvar for å sikre det samiske innholdet i Kunnskapsløftet og kjenner det således fra innsiden.

Arbeidet med L97S medførte at mye av de juridiske avklaringene for et samisk likeverdig læreplanverk alt var avklart. Derfor var ikke dette noe det måtte arbeides mye med ved utarbeidingen av de likeverdige parallelle samiske læreplanene. I LK06 er det nedfelt kompetansemål som elevene skal oppnå i opplæringsløpet. Læreplanene har status som forskrift slik at elevene har rett til å få opplæring til de ulike kompetansemålene. I hvilken grad kompetansemålene faktisk blir innfridd, vil vi komme tilbake til seinere i artikkelen. Man kan hevde at L97S var banebrytende for samiskopplæring, siden læreplanen for samiske elever var noe helt annet enn tidligere læreplaner. Samtidig hadde LK06 en enda sterkere vektlegging av samisk. Aldri før hadde det vært så mange samiske kompetansemål i et læreplanverk.

---

⁴⁶ Ole Henrik Magga (1999)

⁴⁷ Op.cit. s. 141

⁴⁸ Store norske leksikon

På dette tidspunktet slo opplæringsloven fast at Sametinget hadde myndighet til å fastsette samiske kompetansemål i nasjonale læreplaner innenfor rammer og omfang gitt av departementet. Når det gjelder læreplanene i samisk språk, ble de fastsatt av Sametinget.

Da læreplanutkastene ble lagt ut til høring, skapte det økte innholdet av samiske kompetansemål sterke reaksjoner i media. Flere mente at det var altfor mye samisk innhold. Noen mente dette var politisk overkorrekt, andre mente Sametinget hadde fått altfor stor makt i læreplanarbeidet.⁴⁹

Undertegnede sammenfattet høringen av flere av læreplanene for Utdanningsdirektoratet. Blant dem som avga høringsuttalelse, var det ei unison holdning at det samiske hadde fått for stor plass i læreplanverket. Spesielt læreplanene i norsk, der elevene også skulle lære samiske bokstaver, og læreplanen i historie med fem samiske kompetansemål vakte reaksjoner. Da LK06 ble vedtatt, var derfor det samiske innholdet noe redusert sammenliknet med høringsutkastet, men omfanget av samisk innhold var likevel mer omfattende enn i noe tidligere læreplanverk.

Det mest interessante i debatten var likevel ikke reaksjonene som kom fra voksne, men den betydelige forskjellen i tilnæringsmåte til samiske spørsmål mellom generasjonene. Alle skoleelever som ble intervjuet i de mange nyhetsreportasjene om saken, var udelt positive til å lære mer om samiske forhold.

4.2 Læreplaner i samisk som andrespråk

Læreplanene i samisk språk var det derimot ingen reaksjoner mot i høringen. Departementet avgjorde at de samiske læreplanene skulle være «likeverdige, parallelle læreplaner» og således ha samme status som læreplanene i norsk. De samiske læreplanene skulle være gjennomgående, det vil si at de omfattet hele grunnopplæringa fra Vg1 til siste år på videregående.

Imidlertid var det en sentral forskjell på de samiske læreplanene og nasjonale læreplaner. Sametinget tok høyde for det faktum at samiske barn begynner med samiskopplæring i skolen til ulike tidspunkt. I andre fag følger man oppsettet med at man begynner med faget på det og det trinnet. Samiske elever kan i prinsippet begynne med samisk på alt fra første til tiende klasse, og til og med motta begynneropplæring i samisk på videregående med den nye læreplanen samisk 4. På bakgrunn av dette ble de samiske læreplanene ikke trinnindelt, men *nivåindelt*.

Læreplanen er delt inn i nivå 1b, 2b og 3b (som gjelder for barnetrinnet), deretter nivå 1–9. Det vil si at en førsteklasing som begynner med samisk, da starter på 1b. Dette er begynneropplæring der eleven ofte ikke kan lese og skrive enda. En femteklassing som begynner med samisk, begynner på nivå 1, som er det fjerde laveste nivået, men som ikke lenger er begynneropplæring i lesing og skriving.

---

⁴⁹ Hjeltnes, Guri (2005), Seim, Jardar (2005), [https://www.udir.no/laring-og-trivsel/samisk/rammeverk-for-fjernundervisning/Steffenak, Einar Kr. \(2005\)](https://www.udir.no/laring-og-trivsel/samisk/rammeverk-for-fjernundervisning/Steffenak, Einar Kr. (2005)

Totalt sett har vi tre læreplaner i samisk som andrespråk: Samisk som andrespråk 2 (som er den andrespråklæreplanen som legger til grunn høyest måloppnåelse), Samisk som andrespråk 3 (som erstattet den tidligere læreplanen i samisk språk og kultur) og Samisk som andrespråk 4 (som er beregnet for dem som begynner med samisk i videregående opplæring).

De samiske læreplanene er ellers bygget opp som øvrige læreplaner med formål, grunnleggende ferdigheter i muntlig, skriftlig, lesing, regning og i bruk av digitale verktøy. I formålet til læreplanen står det:

Faget samisk som andrespråk skal sammen med faget norsk legge grunnlaget for utvikling av elevenes funksjonelle tospråklighet, og bidra til at den enkelte elev får kunnskaper, motivasjon og trygghet til å velge samisk som kommunikasjonsspråk. For elever med tospråklig opplæring er det derfor viktig med et nært samarbeid mellom de to fagene.⁵⁰

Videre er læreplanene delt inn i hovedområder som omhandler skriftlig, muntlig og språk, kultur og litteratur. Innenfor hvert av hovedområdene er det nedfelt kompetansemål som eleven skal oppnå i løpet av opplæringa.

4.3 Fag- og timefordelingen

Fag- og timefordelingen har alltid vært et utfordrende tema for samiskelever. I praksis har sentrale myndigheter og Sametinget hatt et ulikt utgangspunkt her. Departementet har ment at samiske elever skal ha alt innhold i øvrige fag i lik grad som andre elever, og at samisk skal komme på toppen, mens Sametinget har ment at samisk skal implementeres i opplæringa slik at det ikke kommer utenom ordinær opplæringstid. Det er flere årsaker til dette. Blant annet mener man naturligvis at samisk bør behandles som andre fag. Like viktig er det at erfaringer viser at om samiskelever må sitte igjen på skolen og ha samisk opplæring når andre elever går hjem, så er det lite motiverende å følge slik opplæring. Som regel har departementet og Sametinget funnet fram til pragmatiske kompromisser på dette området.

Artikkelforfatteren gir i sin jobb veiledning overfor kommuner som har elever med samiskopplæring. Det vanligste spørsmålet jeg får, er hvor timene til samisk skal tas fra. I den forrige fag- og timefordelingen var dette enkelt fordi det var nedfelt nøyaktig fra hvilke fag man skulle ta timer til samisk. Den nye fag- og timefordelingen gjør ikke det, men er på den annen side mer fleksibel og åpner for bedre individuell tilpasning for samiske elever.

Timetallet er ikke, slik mange tror, regulert for hvert årstrinn i skolen, men for barnetrinnet sett under ett og ungdomstrinnet sett under ett. For barnetrinnet (1.–7. trinn) skal andrespråkselevne ha til sammen 608 timer samisk (60 minutters enheter).

På ungdomstrinnet skal de ha 228 timer. Skoleeier (kommunene) har stor frihet i hvordan de organiserer samiskopplæringa. I prinsippet kan de slå sammen samiskopplæringa for to år og tilby et høyere timetall ett år og ingen samiskopplæring kommende år. Imidlertid er det å anbefale for språklig progresjon at elevene følger en normalprogresjon der elevtallet for hvert

---

⁵⁰ Utdanningsdirektoratet.no

årstrinn ligger nært opp til snittet for hele barnetrinnet. Da vil andrespråkelevene ha 87 timer samisk i året på barnetrinnet og 76 timer i året på ungdomstrinnet.

I videregående opplæring, derimot, er timetallet nedfelt for hvert år. Der har elever på studieforberevende studieprogram 103 timer samisk i året, mens de som tar yrkesfaglige utdanningsprogrammer, har 45 timer på Vg1 og samme timetall på Vg2. Den store utfordringa her er de yrkesfaglige elevene som velger å ta påbygging til generell studiekompetanse. For å ta igjen forskjellen i timetall i samisk mellom studieforberevende og yrkesfaglig utdanningsprogram må de ha hele 219 timer samisk i Vg3. Dette må sies å være et svært høgt timetall i et fra før av krevende påbyggingsår for disse elevene.

Når det gjelder hvor timene til samisk skal hentes fra, kan elever med samisk i fagkretsen ha 190 timer mer enn øvrige elever på barnetrinnet. Elevene kan også bruke fem prosent av timetallet i andre fag til samiskopplæringa, eller man kan kombinere ei viss omdisponering av timer med noen tilleggstimer.

På ungdomstrinnet kan samiskelevene ha 114 timer ut over ordinært minstetimetall til samiskopplæring. Også her kan man benytte inntil fem prosent omdisponering fra øvrige fag eller kombinere omdisponering med tilleggstimer. I tillegg er samiskelevene fritatt fra vurdering i sidemål og kan ha et lavere timetall i fremmedspråk enn øvrige elever, men ikke lavere timetall enn 190 timer. De kan altså fritas for 32 timer i fremmedspråk (engelsk defineres her ikke som et fremmedspråk, men tysk, fransk osv. er det). Så selv om den nye fag- og timefordelingen er noe mer komplisert enn tidligere, gir den samtidig større individuell fleksibilitet og mulighet for tilpasning.

4.4 Vurdering

Både underveisvurdering og sluttvurdering er en rettighet for alle elever. Mange skoler har kun én samisklærer, og vedkommende arbeider da mye alene og har få å samarbeide med om vurderingsfaglige spørsmål. I fjernundervisning er det i tillegg slik at lærerne ikke har rett til å sette en karakter, da det er rektor på hjemmeskolen som har vurderingsansvaret. Alt dette fører til at vurdering i samisk i mange tilfeller har vært et svakt punkt i den samlede samiske opplærings situasjonen. Det har vært avdekket tilfeller der samiskelever ikke har hatt underveisvurdering i faget i løpet av hele grunnskolen. Vi har imidlertid ikke så langt grunnlag for å påstå at det er et utbredt problem.

Det er likevel på det rene at om vurderingen ikke fungerer tilfredsstillende i samisk, kan det gå ut over statusen til faget og elevenes syn på hvor viktig samisk er.

De som følger læreplan i samisk som andrespråk, har to standpunkt karakterer i samisk etter 10. årstrinn, én i samisk skriftlig og én i samisk muntlig. Dette gjelder også for elevene på Vg2 studieforberevende utdanningsprogram og Vg3 påbygging til generell studiekompetanse. Elever på Vg2 yrkesfaglig studieprogram skal ha én standpunkt karakter. Dette gjelder uavhengig av om elevene følger samisk som andrespråk – samisk 2 eller 3. De som følger

læreplanen i Samisk 4 i videregående opplæring, har også én standpunktarakter på yrkesfag og to karakterer på studieforberedende program og påbygging.

4.5 Eksamen

Når det gjelder uttrekk til eksamen, skiller imidlertid de to læreplanene for samisk som andrespråk – samisk 2 og 3 – seg. I samisk 2 kan elevene trekkes ut til skriftlig og muntlig eksamen, mens det for samisk 3 kan bli uttrekk til kun muntlig eksamen. Dette gjelder etter 10. årstrinn på Vg2 yrkesfag. For Vg3 studieforberedende og Vg3 påbygging kan elevene trekkes ut til både skriftlig og muntlig eksamen uavhengig av om de har samisk som andrespråk – samisk 2 eller 3. For samisk 4 er det muntlig eksamen for yrkesfag og skriftlig og muntlig for studieforberedende og påbygging.

Skriftlig eksamen utarbeides og sensureres sentralt, mens muntlig eksamen utarbeides og sensureres lokalt. Det er også anledning til å ta eksamen i samisk som andrespråk som privatist, og da gjelder ordningen med grunnskoleopplæring for voksne.⁵¹

4.6 Elevtallsutvikling i samisk som andrespråk

Vi skal her se på utviklinga i elevtallet for dem som følger læreplaner i samisk som andrespråk.

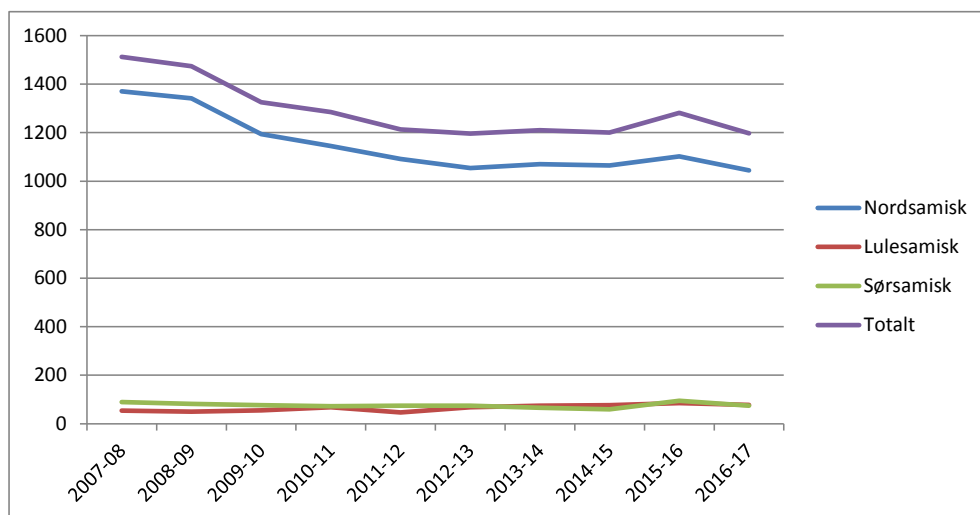
Tabell 4.1 Elevtallsutvikling i samisk som andrespråk i grunnskolen siste ti årene

Språk/skoleår	07-08	08-09	09-10	10-11	11-12	12-13	13-14	14-15	15-16	16-17
Nordsamisk	1370	1342	1194	1145	1092	1054	1070	1065	1102	1045
Lulesamisk	54	50	55	68	47	68	74	77	85	78
Sørsamisk	89	82	77	72	74	74	66	59	95	74
Totalt	1513	1474	1326	1285	1213	1196	1210	1201	1282	1197

Tabellen viser en nedgang i det totale antallet elever som har opplæring i samisk som andrespråk i grunnskolen fra 2007 til 2017. Det har vært nedgang for nord- og sørsamisk, mens det har vært oppgang for lulesamisk. Grafen under illustrerer utviklinga:

⁵¹ Utdanningsdirektoratet.no

Figur 4.1 Elevtallsutvikling i samisk som andrespråk siste ti år

Tabell 4.2 Prosentvis endring i elevtallet i samisk som andrespråk på ti år

Språk	Skoleåret 07/08–16/17
Nordsamisk	-24 %
Lulesamisk	+44 %
Sørsamisk	-17 %
Totalt	-21 %

Som vi ser, er det en tydelig nedgang for nordsamisk og en noe mindre nedgang for sørsamisk, mens det er en stor økning for lulesamisk. Totalt for de samiske språkene må nedgangen sies å være betydelig. Torkel Rasmussen peker i sin doktorgradsavhandling på at frafallet foregikk i to puljer, i overgangen til 5. trinn og 8. trinn i grunnskolen.⁵² Som figur 1 viser, er det de første fem år nedgangen er størst. Ser man på tallene for de siste fem årene, blir elevtallsendringen langt mer moderat.

⁵² Rasmussen, Torkel (2013)

Tabell 4.3 Prosentvis endring i elevtallet i samisk som andrespråk siste fem år

Språk	Skoleåret 12/13-16/17
Nordsamisk	-1 %
Lulesamisk	+15 %
Sørsamisk	0 %
Totalt	-1 %

Som tabell 4.3 viser, har nedgangen for både nord- og sørsamisk stoppet opp, mens lulesamisk fortsatt har ei fin økning i elevtallet, sjøl om økninga ikke er like stor som for de siste ti årene. Den totale nedgangen for samisk som andrespråk er på kun 1 prosent, så man kan trygt konkludere med at nedgangen i elevtallet har stoppet opp. Når det gjelder lulesamisk, er det et interessant poeng at samtidig som det har vært kontinuerlig økning i elevtallet, har det vært en tydelig nedgang i antall lærere slik at elevtettheten er desidert størst for lulesamisk.⁵³

Professor Jon Todal påpeker at det kan være flere årsaker til elevtallsnedgangen som vi ser i første halvdel av de ti årene denne artikkelen omfatter. Todal nevner faktorer som urbanisering, generell nedgang i barnekull, fag- og timefordeling, bortfall av læreplanen Samisk språk og kultur og den tospråklige opplæringsmodellen.⁵⁴

At det er ei sterk urbanisering blant samer, er godt dokumentert.⁵⁵ Det er naturlig å slutte at dette medvirket til nedgang i elevtallet i en periode. Samtidig har ikke urbaniseringa avtatt blant samer de siste fem årene, men nedgangen i elevtallet har stoppet opp. Dette kan komme av stadig økende bevissthet blant samiske foreldre rundt det å bevare språket også om man flytter til byer og større tettsteder. Dette ser man også i elevtallsutviklinga om man bryter tallene ned på kommunenivå. «Tradisjonelle» samiske områder har i mange tilfeller stagnasjon i elevtallet, men flere byer har økning. I Nordland ble det i fjor rekord i antall samiskelever i grunnskolen, og i økende grad bor disse elevene i byer og store tettsteder. For at elevtallet i samisk skal holdes stabilt eller helst øke i framtida, er man helt avhengig av å ha godt tilrettelagte samiske opplæringstilbud i de store byene.

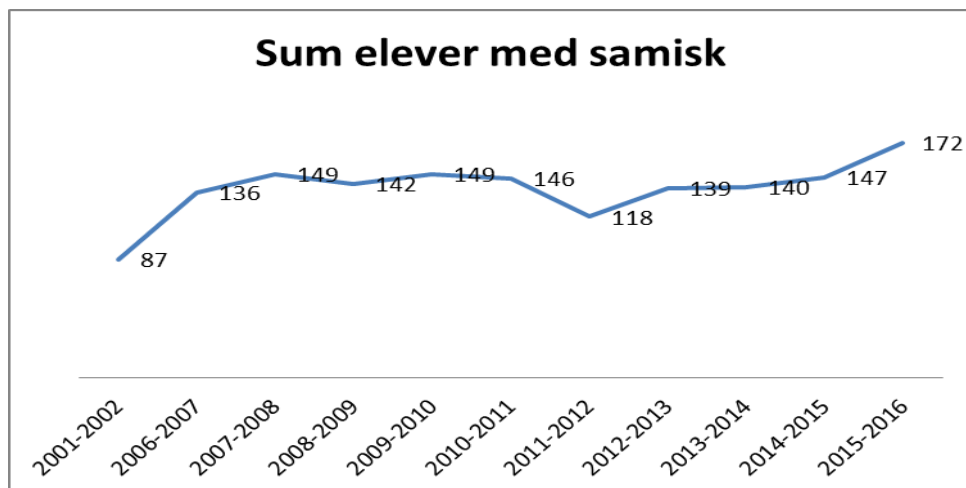
---

⁵³ Johansen, Kevin (2016)

⁵⁴ Todal, Jon (2011)

⁵⁵ Som eksempel kan nevnes Broderstad, Ann Ragnhild, og Sørli, Kjetil (2012). Bo- og flyttetrender i norsk-samiske kommuner gjennom 40 år i relasjon til sysselsetting.

Figur 4.2 Elevtallsutvikling i Nordland, samisk i grunnskolen

Figuren viser ei veldig positiv elevtallsutvikling i Nordland, og det er de store kommunene som i betydelig grad trekker opp.

Det har i mange år vært rapportert om alarmerende nedgang i elevtallet i samisk, uten at man har sett dette i relasjon til den generelle kullnedgangen. Da blir slutningene ofte misvisende. Todal påpeker at mellom 2005 og 2010 var nedgangen i barnekullene i Nord-Norge på hele 7,5 prosent.⁵⁶ Det er åpenbart at dette også har påvirket elevtallene i samisk. Samtidig forklarer det ikke *hele* nedgangen i elevtallet i samisk for denne perioden.

Når det gjelder fag- og timefordelingen, er det vanskeligere å dokumentere at den har hatt en effekt på elevtallet. Tidligere i artikkelen redegjør jeg for to ulike syn på hvordan samiskfaget skal innplasseres sett opp mot øvrige fag i skolen.

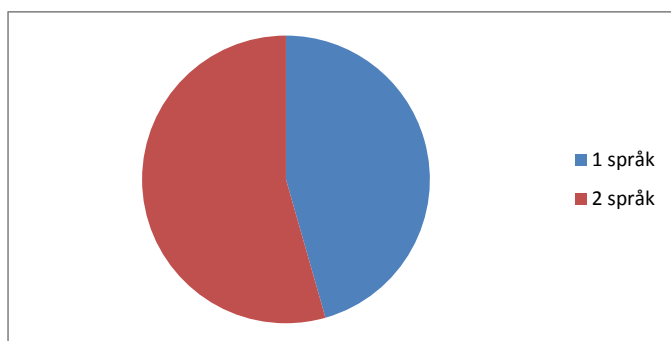
Det hevdes ofte at timene til samisk legges utenom ordinær skoletid for å få timetallet til å gå opp. Enkelte påstår at dette nærmest er regelen. Det er imidlertid feil. Artikkelforfatteren har som en sideundersøkelse til denne artikkelen sjekket timeplanen til over 100 elever i nesten 20 kommuner. Timene i samisk legges som regel *ikke* utenom ordinær skoletid, det skjer i så fall helt unntaksvis. Generelt er kommunene i dag flinke til å tilrettelegge samisktimene opp mot den øvrige opplæringa til elevene. Noen påpeker at «artige» aktiviteter som skidag, turdag, skoleturnering i fotball osv. havner på dager med samiskopplæring. Sjøl om dette ofte hevdes, er det ingen holdepunkter for at samiskfaget er spesielt utsatt for bortfall av opplæring av slike årsaker.

⁵⁶ Todal, Jon (2011)

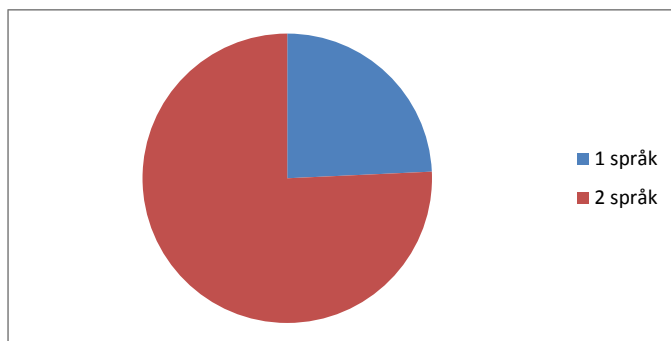

Derimot er foreldre som vurderer om barna deres skal ha samiskopplæring som andrespråk, trolig mer opptatt av hva de eventuelt mister i andre fag. Det kan være avgjørende for om de ønsker samiskopplæring for barna. De barna som har samisk som førstespråk, har flere timer, og mister i mange sammenhenger enda mer av andre fag, men foreldrene ser ofte på samisk som så viktig at det er en rimelig pris for tospråklighet. Foreldre til andrespråkselever er muligvis i større grad villige til å ta barna ut av samiskopplæringa hvis de ser at elevene sliter i andre fag. Vi vet også at kontaktlærere i slike tilfeller har en tendens til å peike på nettopp samiskopplæringa som årsaken til utfordringene i andre fag. Sjøl om man på 60-tallet bevegde seg bort fra teoriene om at tospråklighet var skadelig for barn, og at andrespråket ville hemme utviklinga av førstespråket, ser vi fra enkelte hold fortsatt rester av dette tankesettet.

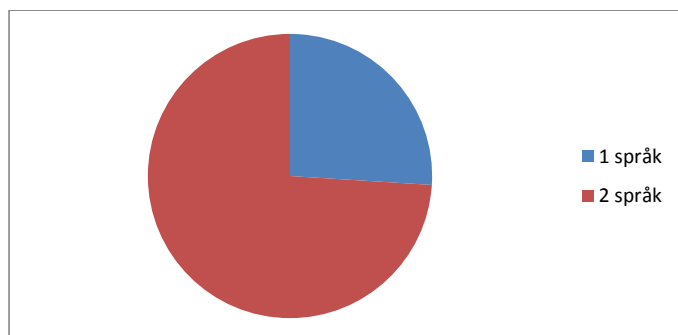
Figur 4.3 Fordeling av elevtallet i nordsamisk mellom førstespråk og andrespråk, skoleåret 2016–2017

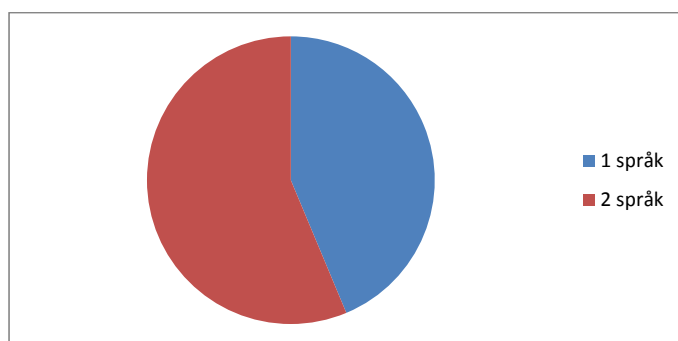
Figur 4.4 Fordeling mellom førstespråk og andrespråk lulesamisk

Figur 4.5 Fordeling mellom førstespråk og andrespråk sørsamisk

Figur 4.6 Fordeling mellom førstespråk og andrespråk totalt

Figurene 3–6 viser at det er et flertall som har andrespråksopplæring. I nordsamisk er det et lite flertall, mens det for lule- og sørsamisk er et klart flertall, omtrent tre firedeler som har samisk som andrespråk. Dette betyr at for å styrke og utvikle samiske språk i framtida, og å kunne dekke behovet for samisk språkkompetanse i arbeidslivet, må andrespråksopplæringa være av en slik kvalitet at de kan bruke samisk som arbeidsspråk. Det må være fokus på kvalitativt god andrespråksopplæring, og det må ha prioritet både fra sentrale myndigheter, Sametinget og skoleeierne. Det bør ikke være slik at de minst erfarne lærerne og lærere uten pedagogisk utdanning automatisk blir satt til å undervise andrespråkselever.

Når det gjelder bortfallet av læreplanen i samisk språk og kultur, bør dette ikke tillegges forklaringskraft av betydning for elevtallsnedgangen. *Samisk språk og kultur*, som var en læreplan i L97, var ikke en læreplan i språk og ga ikke uttelling ved søknad om opptak til høgere utdanning i samisk. Sametinget og departementet var enige om at denne planen derfor burde opphøre, og heller erstattes med en læreplan i samisk som andrespråk – samisk 3. Dette er i

motsetning til Samisk språk og kultur en kompetansegivende læreplan i samisk språk. Fordelen med å fjerne læreplanen i Samisk språk og kultur var at den ikke var kompetansegivende i samisk språk, mens erstatningen Samisk som andrespråk – samisk 3 gir språkkompetanse. Det er ikke naturlig å sammenlikne elevtall for læreplaner som *ikke* er kompetansegivende, med elevtall i læreplaner som er det.

Når det gjelder fag- og timefordelingen, har det likevel vist seg å være et vanskelig område å få ideelt for samiskelever. Det er i hvert fall lite trolig at fag- og timefordelingen bidrar til å *øke* elevtallet i samisk.

Todal påpeker også at kanskje er nedgangen i elevtallet et symptom på at foreldre ikke er fornøyde med opplæringsmodellen i samisk som andrespråk. NOU 2016:18 *Hjertespråket* påpeker at flere undersøkelser viser at mange foreldre har vært misfornøyde med samiskopplæringa.⁵⁷ Også her er det vanskelig å trekke absolutte slutninger. I så fall betyr det at lulesamiske foreldre er mer fornøyde med opplæringsmodellene enn nord- og sørsamiske foreldre. Det er sjølsagt mulig at det er slik, men i og med at elevtallet de siste fem årene har stabilisert seg, kan det tenkes at foreldrene til de gjenværende samiskelevne enten er fornøyde med opplæringa, eller syns det er viktig at barna får samiskopplæring sjøl om de ikke er fornøyde.

Som Todal påpeker, kan det være flere årsaker som til en viss grad bidro til nedgangen i elevtallet første halvdel av de siste ti årene. Jeg vil legge til et moment som Todal ikke er inn på: I mange tilfeller kommer samiskopplæringa seint i gang etter skolestart. Da mister elevene verdifull opplæring, men kanskje enda verre er det at det ubevisst synker inn en forståelse av at samiskopplæringa er mindre viktig siden den ikke starter samtidig med øvrig opplæring. Kommunene bør bestrebe seg på at samiskopplæringa kommer i gang raskt hvert skoleår.

4.7 Finnes det god andrespråksopplæring?

Språkutvalget hevder i NOU 2016:18 at det er dokumentert at de fleste elevene som tar samisk som andrespråk, ikke blir funksjonelt tospråklige. Dette er en sterk påstand, spesielt siden språkutvalget ikke på noen måte dokumenterer påstanden; det refereres ikke til undersøkelser som underbygger påstanden.

Funksjonell tospråklighet er et begrep som brukes i mange sammenhenger, men det ligger som regel ikke en operasjonell definisjon til grunn, og begrepet brukes også ulikt. Bloomfield definerte tospråklige individer som «mennesker med tilnærmede morsmålsaktige kunnskaper i to eller flere språk». En annen forsker, Macnamara, definerer tospråklige som «alle mennesker som kan forstå, snakke eller skrive to språk selv på laveste nivå».⁵⁸ Tidligere leder for Samisk språkråd, Rolf Olsen, definerer funksjonell tospråklighet som det å kunne benytte begge språkene på alle, eller de fleste arenaene i samfunnet.⁵⁹

---

⁵⁷ NOU 2016:18, s. 115

⁵⁸ Rakkestad, Inger. Tospråklighet

⁵⁹ Olsen, Rolf (2004). Foredrag på Sametinget

4.8 Karakterer i samisk

Et parameter som kan brukes for å vurdere andrespråksevenes måloppnåelse i samisk, er karakterene de oppnår.

Tabell 4.4 Snittkarakterer i samisk som andrespråk 10. trinn^{60 61}

Skoleår/språk-læreplan	07-08	08-09	09-10	10-11	11-12	12-13	13-14	14-15	15-16
Nordsamisk samisk 2 – skriftlig	3.6	3.9	3.9	4.1	3.9	3.8	3.9	3.7	4.2
Nordsamisk samisk 2 – muntlig	4.0	4.1	4.1	4.4	4.0	4.0	4.1	3.9	4.3
Nordsamisk samisk 3 – skriftlig	3.7	2.8	3.7	3.8	3.8	4.0	3.3	3.3	3.7
Nordsamisk samisk 3 – muntlig	3.5	3.1	3.5	3.8	4.1	3.7	3.5	3.3	3.8
Lulesamisk samisk 2 – skriftlig		3.3							
Lulesamisk samisk 2 – muntlig		3.2							
Sørsamisk samisk 2 – skriftlig			3.4			4.3			3.5
Sørsamisk samisk 2 – muntlig			4.0			4.3			4.1

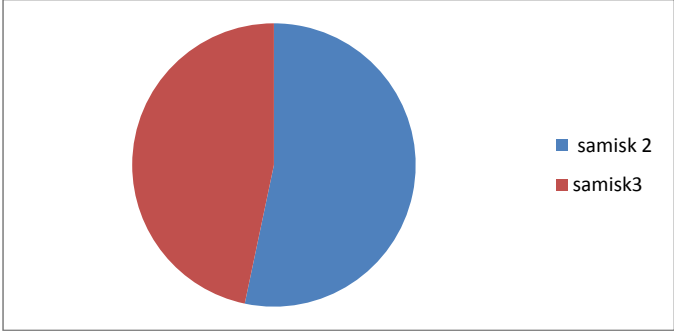
Tabell 4.4 viser snittkarakterene for andrespråksevene. Det er en klar tendens til at de som følger Samisk som andrespråk – samisk 2 har bedre karakterer og altså høyere måloppnåelse enn de som følger læreplanen Samisk som andrespråk – samisk 3. Tabellen viser generelt at samiske andrespråkselever skårer høgt, de har generelt gode karakterer i samisk, spesielt gjelder dette dem som har samisk 2. Elevene skårer også høyere i muntlig enn i skriftlig. Dette viser at påstanden om at samiske elever mest kan grammatikk, og ikke *snakker* samisk, er feil.

I og med at andrespråksevene kan velge mellom to ulike læreplaner, vil vi før vi går videre, se på fordelingen mellom disse to.

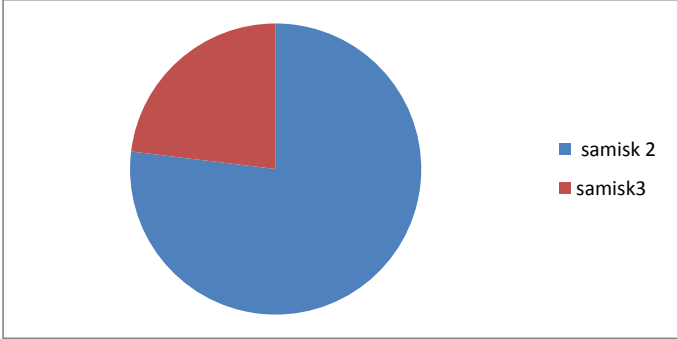
⁶⁰ Statistikkportalen.udir.no

⁶¹ For lule- og sørsamisk har antall avgangselever som har gått opp til eksamen, for de fleste år vært så lavt at det ikke er tillatt å offentliggjøre tallene på grunn av at kandidatene da lett kan identifiseres. Dette gjelder hvis det er fem eller færre kandidater et skoleår.

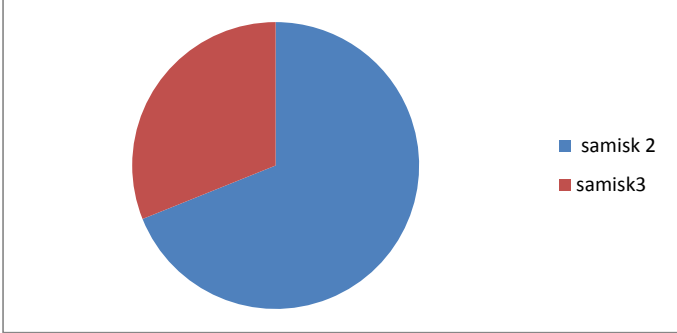
Figur 4.7 Fordeling samisk som andrespråk – samisk 2 og samisk 3 nordsamisk

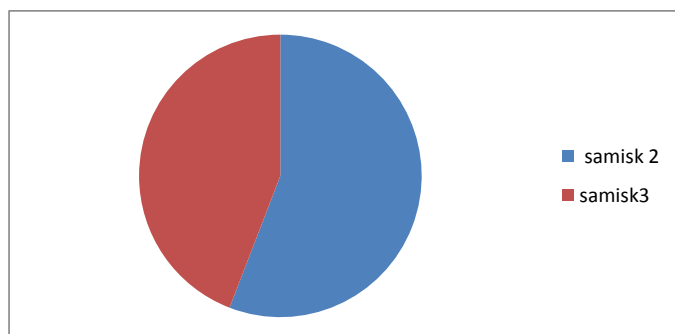
Figur 4.8 Fordeling samisk 2 og samisk 3 lulesamisk

Figur 4.9 Fordeling samisk 2 og samisk 3 sørsamisk

Figur 4.10 Fordeling samisk 2 og samisk 3 totalt

Figurene 4.7–4.10 viser at flertallet av andrespråkselevne følger læreplanen samisk som andrespråk samisk 2. Dette er positivt fordi denne planen gir høyere språkkompetanse.

4.8.1 Hva forteller resultatene i samisk?

For nordsamisk muntlig – samisk 2, har elevene med unntak av ett år snittkarakterer på 4.0 eller bedre. Karakteren 4 betyr at eleven har høy middels måloppnåelse.

Forskriften til opplæringslova § 3-4 slår fast:

- a. karakteren seks uttrykkjer at eleven har framifrå kompetanse i faget
- b. karakteren fem uttrykkjer at eleven har mykje god kompetanse i faget
- c. karakteren 4 uttrykkjer at eleven har god kompetanse i faget⁶²

Dessverre har vi små tall å forholde oss til for lule- og sørsamisk. Det vi har, viser at sørsamiske elever har god og veldig god måloppnåelse i muntlig, mens lulesamiske elever har noe lavere måloppnåelse. Imidlertid er tallene for lulesamisk så få at det ikke kan trekkes slutninger på bakgrunn at snittkarakterer for et enkelt skoleår.

De gode karakterene, spesielt for dem som følger samisk 2, viser at en betydelig andel av elevene for flere av skoleårene har høyere karakterer enn 4. På bakgrunn av karakterene er det vanskelig å slutte seg til språkutvalgets påstand om at de fleste elevene ikke blir tospråklige.

Hvis vi sammenlikner nordsamiske andrespråkselever, som vi har flest tall for, med øvrige elevers snittkarakterer i norsk for et tilfeldig år, får vi denne tabellen:

⁶² Stette, Øystein (red.) (2016)

Tabell 4.5 Snittkarakterer i nordsamisk som andrespråk og norsk hovedmål og sidemål 2009–2010

Fag/fylke	Karakter
Nordsamisk som andrespråk 2 skriftlig	3.9
Nordsamisk som andrespråk 3 skriftlig	3.7
Norsk hovedmål Finnmark	3.3
Norsk hovedmål Troms	3.4
Norsk hovedmål Nordland	3.5
Norsk sidemål Finnmark	3.0
Norsk sidemål Troms	3.3
Norsk sidemål Nordland	3.2

Tabell 4.5 viser at andrespråkelevne skårer veldig godt sammenliknet med øvrige elever i Nord-Norge. I utgangspunktet vil det ikke være et godt sammenlikningsgrunnlag å se på samisk som andrespråk mot norsk hovedmål. Å sammenlikne andrespråkelever med norsk sidemål vil gi mer mening. Da skårer de samiske andrespråkelevne enda bedre. I tillegg kan det sies at skoleåret 2009–2010 ikke er blant de årene samiske andrespråkelever skåret best, mens dette året faktisk er blant de høyeste når det gjelder skåre i norsk hovedmål og sidemål for øvrige elever.

4.9 Språkmodeller i Sápmi

Språkutvalget foreslår at for å styrke læringsutbyttet og sikre at flere andrespråkelever blir tospråklige, bør man benytte en sterk opplæringsmodell. Her siteres den britiske språkforskeren Colin Baker, som mener at *immersion*⁶³, eller språkbad må benyttes. Det finnes en rekke gode språkbadprosjekter i Sápmi. Fra sørsamisk område kan nevnes Elgå-prosjektet og Saemesthle!, som var et fireårig språkleirprosjekt for sørsamiske elever i Norge og Sverige. Begge disse prosjektene styrket elevenes muligheter for å bli funksjonelt tospråklige. En stor andel av sørsamiske elever får i dag opplæring etter en sterk modell, der de deltar på språksamlinger i tillegg til klasseromsundervisning eller fjernundervisning. Til en viss grad skjer dette i lulesamisk område også, og i enda større grad for deler av de nordsamiske elevene. Det betyr i praksis at mange av de elevene språkutvalget mener ikke blir tospråklig, allerede får opplæring etter en sterk språkmodell. Nå kan man her legge til at Baker snakker om en kontinuerlig språkbadmodell, med nesten daglige språkbad. Dette vil kunne være mulig enkelte steder i Sápmi, men i lulesamisk og sørsamisk område, der behovet kanskje er størst for en slik modell, er det på grunn av manglende lærekrefter ofte urealistisk på kort sikt.

Språkleirer/språkbad vil være viktig for mange elever. Man kan imidlertid ikke slutte av det at en sterk modell løser utfordringene for samiskopplæring alene, og resultatene for elevene med en sterk modell er ikke entydig konklusiv for at språkbad øker læringsutbyttet. Artikkelforfatteren var prosjektleder på norsk side for Saemesthle!, og det var ikke alltid de

⁶³ NOU 2016:18, s. 115.

elevene med flest språksamlinger som var sterkest i språket. Likevel er det liten tvil om at jo mer elevene kan bruke samisk, jo større sjanse er det for at de blir tospråklige.

4.9.1 Internasjonale erfaringer med språkmodeller

Mange hevder at andrespråksopplæring i de fleste land har feilet.⁶⁴ For engelskopplæring i Spania, franskopplæring i Storbritannia osv. har dårlige resultater vært dokumentert. Også for minoritetsspråk har det vært begrensede resultater. I forhold til hvor mye midler som har vært satset på minoritetsspråkopplæring i Europa, er det ikke urimelig å stille spørsmålstejn med resultatene for mange av språkene. Det finnes enkelte gode eksempler på at språkvitalisering har nyttet. NOU 2016:18 nevner maori, walisisk og baskisk. Dette er gode eksempler. Det finnes andre eksempler for enkelte av First Nation-språkene (indianerspråk) i Canada. Enaresamisk bør også nevnes her. Det språkutvalget ikke går inn på, er imidlertid selve språkopplæringsmetodikken. Det legges vekt på en sterk opplæringsmetode, men også sterke metoder kan være lite effektive.

4.9.2 Ulpan-metoden

Når det gjelder effektiv språkopplæringsmetodik, finnes det mange metoder, men én skiller seg likevel ut som spesielt effektiv: den israelske *Ulpan-metoden*. Da staten Israel ble grunnlagt i 1948, ble det avgjort at landet skulle ha to offisielle språk, hebraisk og arabisk. Mens arabisk var det største språket i Midtøsten med nesten 300 millioner brukere, hadde hebraisk vært utdødd i 2000 år og blitt revitalisert først på slutten av 1800-tallet. Ved opprettelsen av Israel var det svært få som snakket hebraisk. De var derfor avhengige av å utvikle en språkmetodik som sikret at innbyggerne raskt lærte seg språket. Dette gjaldt spesielt for jødiske innvandrere som ikke hadde noen kunnskaper i språket.

I 1949 startet Mordechai Kamerat språkopplæringsprogrammet *Ulpan Etzion* i Jerusalem. Dette ble etter hvert den nasjonale språkmetodikken i landet. Metoden har en veldig sterk struktur med fokus på muntlig aktiv deltakelse fra elevene. Det viste seg raskt at metoden hadde veldig gode resultater. Mange lærte seg språket flytende på noen måneder. Til nå har over 1,3 millioner studenter fulgt Ulpan-kursene, og hebraisk, som var utdødd i 2000 år, snakkes nå av om lag sju millioner mennesker i Israel og andre land.

På bakgrunn av resultatene med Ulpan-metoden i Israel begynte flere folk i ulike deler av verden å vise interesse for metoden. Waliserne var de første som reiste til Israel for å lære metoden, og de har deretter tilpasset den til walisisk med deres Wlpan-metode. Skottland har utviklet sin Ulpan for gælisk-opplæring. Dette er blitt en standard for gælisk-opplæring. Også maori, flere First Nations i Canada, Sri Lanka, Aserbajdsjan og en rekke andre land og minoriteter har tilpasset metoden til sitt språk.⁶⁵ Metoden har hatt stor suksess også for disse landene. Når elevene opplever å ha hurtig progresjon i språkopplæringa gjennom repetisjoner og vektlegging av muntlig anvendelse, øker motivasjonen for å lære mer.

---

⁶⁴ Gramstad, Sigve (2009). Foredrag under sørsamisk opplæringskonferanse 25. mars 2009

⁶⁵ Wikipedia.org

Fylkesmannen i Nordland har siden 2012 gjennomført et Ulpan-prosjekt der samisklærere deltar på et to ukers kurs ved Hebrew University i Jerusalem. Deretter blir de fulgt opp ved kortere kurs i Norge. I sørsamisk område har man på bakgrunn av dette startet et eget prosjekt med å utvikle en samisk Ulpan-metode, S-Ulpan, som skal benyttes i andrespråkopplæringa i sørsamisk. Undertegnede har observert flere av samisklærerne i undervisningssituasjoner både før og etter at de har deltatt på kurset i Jerusalem. Ei signifikant forbedring i opplæringsteknikker kan stadfestes etter kurset. Også elever og foreldre har rapportert om økt læringsutbytte og motivasjon etter at lærerne har blitt kurset i Ulpan-metodikk.⁶⁶ Ulpan-metodikken bør gjøres tilgjengelig for enda flere samisklærere.

4.9.3 Hva kan forbedres?

Man må som kjent ikke være dårlig for å kunne forbedre seg. Så uansett om språkutvalget har rett eller feil i at elevene ikke blir tospråklige, kan det settes inn tiltak for å gjøre andrespråkopplæringa bedre og derigjennom å øke læringsutbyttet for andrespråkelevne. Innenfor metodikkopplæring er Ulpan-metoden nevnt som det kanskje aller viktigste virkemiddelet for å øke læringsutbyttet.

Samisklæreres generelle pedagogiske kompetanse og samiskspråklige kompetanse er naturligvis svært viktig.⁶⁷ *Samiske tall forteller 9* har ei full kartlegging av samisklæreres kompetanse, så det er ikke nødvendig å repetere det her, men nå arbeider departementet med store rekrutteringstiltak for å få ned andelen ufaglærte lærere i Nord-Norge. Andelen ufaglærte i nord er på mellom seks og ni prosent.⁶⁸ Andelen ufaglærte i lule- og sørsamisk er på hele 25 prosent. Det vil derfor være naturlig at det samtidig med ei betydelig rekrutteringssatsing for å utdanne flere lærere i Nord-Norge også blir ei stor satsing på å utdanne samisklærere.

Som vi har sett, har elevene jevnt over svært gode karakterer i samisk. Samtidig viser undersøkelser at mange foreldre er misfornøyde med læringsutbyttet i samisk. Dette kan oppfattes som en sjølmotsigelse, men det kan i noen tilfeller være for store forventninger til hva elevene kan lære av samisk hvis de har noen få timer samisk i uka, og ikke har andre arenaer enn samisktimene til å utvikle språket.

4.9.4 Myter om språkopplæring

For å sikre ei god og målrealistisk samiskopplæring er det behov for innsikt i enkelte momenter som ofte glemmes i språkopplæringa. Professor emeritus Barry McLaughlin ved National Center for Research on Cultural Diversity and Second Language Learning ved University of California regnes som en av de fremste forskerne på området. Han påpeker at andrespråklærerne må ha høg innsikt i hvordan man driver opplæring i andrespråk – *andrespråksdidaktikk*.

---

⁶⁶ Solstad, Marit, og Dankertsen, Astri (2015)

⁶⁷ Johansen, Kevin (2016)

⁶⁸ Op.cit. s. 87

Ofte har man intuitive oppfatninger av hva god språkopplæring er, og hva det er som gjør at elever faktisk lærer språket. McLaughlin har i sin forskning påpekt en rekke myter om andrespråksopplæring.⁶⁹ Noen av disse skal vi gå gjennom her:

1. *Andrespråksopplæring er krevende og til tider frustrerende*

Mange tror at barn lærer språk så fort og så lett at det nesten går automatisk. Noen mener årsaken til det er at barns hjerner er mer fleksible.⁷⁰ I enkelte tilfeller kan man erfare at barn i praksis lærer språk raskere enn voksne. Imidlertid er dette som regel på grunn av at de i større grad bruker språket i lek og i barnehagen. Barn tilbringer rett og slett mer tid i situasjoner som gir språkopplæring.

Under ellers like forhold er det grundig dokumentert at barn ikke lærer språk raskere enn voksne, faktisk er det motsatte som regel tilfelle.⁷¹ I tillegg er vokabularet barn behøver for å kommunisere, langt mer begrenset enn for voksne, noe som ofte fører til at man tror barn lærer språk raskere. Slutningen her blir at lærere (og foreldre) må akseptere at det å lære samisk for barn er minst like vanskelig som det er for voksne. Noen mener at barn ikke har de samme språksperrere som voksne, og er mindre redde for å snakke feil. Erfaring her viser at også barn i stor grad har sperrer på dette området.

2. *Jo yngre barnet er, jo raskere lærer det språk*

Det er ingen tvil om at det beste tidspunktet for et barn å begynne å lære et språk er når det er nyfødt. Men om man ikke begynner da, mener mange automatisk at jo yngre, jo bedre. Flere store studier i Storbritannia, Sverige, Sveits og Danmark har påvist det motsatte. En studie med 17 000 elever i Storbritannia viste at etter fem års språkopplæring i fransk hadde de elevene som begynte med franskopplæring da de var elleve, langt bedre resultater enn de som begynte da de var åtte.⁷²

Spesielt hvis man i stor grad legger vekt på grammatikk i språkopplæringa, vil de yngste elevene finne det vanskelig. Samiskopplæring har i mange tilfeller vektlagt grammatikk, og dette kan være en av årsakene til at resultatene ikke har vært som forventet. Slutningen må derfor ikke bli at andrespråksopplæringa bør begynne seinere. Allerede i 11–13-årsalderen mister man evnen til å lære et språk perfekt hvis man ennå ikke har begynt å lære det. Dessuten viser mange undersøkelser at uttalen vil være bedre om man lærer språk i veldig ung alder. I tillegg vil det å lære språk tidlig bety at man raskere kan delta i kulturelle og sosiale aktiviteter der man behøver å beherske samisk.

3. *Jo mer tid man bruker i språklige kontekster, jo mer lærer man*

Også språkutvalget antyder at dette er tilfelle. Imidlertid viser flere studier også på dette området at det ikke nødvendigvis er tilfelle.⁷³ Fullstendig «immersion» (språkbading) var svaret på det meste for noen år siden. Stadig flere forskere og språklærere går bort fra dette. Også Ulpan-lærere i Israel har begynt å bruke hjelpespråk i

---

⁶⁹ McLaughlin, Barry (1992)

⁷⁰ Op.cit. s. 2

⁷¹ Op.cit. s. 3

⁷² Op.cit.

⁷³ Op.cit. s. 8

begynneropplæringa i hebraisk. Noen forskere har snakket om språkbad versus språkdrukning, og det er noe av det samme.⁷⁴ Dette betyr samtidig at man ikke automatisk kan regne med bedre språklig utbytte av å øke timetallet i samisk eller ved å arrangere flere språkleirer.

Mye av forskningen på tospråkighet har vært utført med innvandrere og er ikke automatisk overførbart til urfolkskontekster. Professor Jim Cummins fra University of Toronto har imidlertid forsket mye på First Nations-språk i Canada og også sett på samisk opplæring, gjennom en rekke besøk i Norge. Han påpeker det samme som flere andre forskere, at man ikke bør fjerne hjelpespråket i andrespråksopplæringa for tidlig, sjøl om eleven i undervisningssituasjoner kan snakke målspåket uten problemer. Årsaken til dette er blant annet at for å bli funksjonelt tospråklig må du beherske et mer omfattende vokabular enn det man benytter i klasserommet, og viktig læring i så måte kan gå tapt om man for tidlig går over til fullstendig immersion/språkbad.

4. *Alle barn lærer språk på samme måte*

Dette har bidratt til standardiseringer som gjør at mange barn faller fra. I en normal språkopplæringssituasjon i et klasserom vil en tredel falle fra og lære lite. Man må derfor legge vekt på tilpasset opplæring og elevmedvirkning. Også her har Ulpan-metoden vist seg å fungere ved at alle elevene *må* delta. De med språksperrer syns dette er veldig tøft i begynnelsen, men når det gir resultater, hjelper det også på deres sjølfølelse. Det bør også minnes om at tilpasset opplæring er noe de flinkeste elevene også har krav på. Lærere som har kunnskap om og forståelse for elevenes kulturbakgrunn, lykkes også bedre i språkopplæringa.

Både samisklærere, skoleeiere og myndigheter må være bevisste de mytene som regjerer innenfor andrespråksopplæring. Først da kan man få et kvalitetsløft av samisk språkopplæring.

4.10 Tilrådinger

Andrespråksdidaktikk bør bli et eget fag ved lærerutdanningene.

Det bør bevilges midler til skoleeiere for etter- og videreutdanning i andrespråksdidaktikk for samisklærere, spesielt i Ulpan-metodikk.

Rekruttering av flere sensorer med samiskspråklig kompetanse bør styrkes.

Tilsyn med samiskopplæring bør også omfatte kvaliteten på opplæringa.

Samiskelever som tar påbygging til studiespesialisering, bør få et bedre tilrettelagt timetall i samisk.

---

⁷⁴ Özerk, Kamil (2006)

Det bør utvikles flere læremidler, samiskspråklige TV-programmer og youtube-innslag tilrettelagt for andrespråkelever.

Det bør vurderes å opprette stipendier for elever med samisk allerede på ungdomsskolen.

Samiske andrespråkelever bør i så stor grad som mulig motiveres til å følge læreplanen *Samisk som andrespråk – samisk 2*.

Referanser

- Broderstad, Ann Ragnhild, og Sørli, Kjetil (2012). Bo- og flyttetrender i norsk-samiske kommuner gjennom 40 år i relasjon til sysselsetting. I *Samiske tall forteller 5*. Kautokeino: Sámi allaskuvla.
- Gramstad, Sigve (2009). Foredrag under sørsamisk opplæringskonferanse 25. mars 2009. Hjeltnes, Guri (2005). Læreplan til besvær. VG 28.11.2005.
- Johansen, Kevin (2016). Samisk lærertetthet. I *Samiske tall forteller 9*. Kautokeino: Sámi allaskuvla.
- Lund, Svein (2002). Háliida go Oahpahušdepartemeanta sámi oahpu? I Áššu 1.10.2002.
- Magga, Ole Henrik (1999). Den samiske læreplanen for grunnskolen – en arbeidsulykke? I *Sin neste som seg selv. Ole D. Mjøs 60 år*. Tromsø: Universitetsbiblioteket i Tromsø.
- McLaughlin, Barry (1992). Myths and Misconceptions about Second Language Learning: What Every Teacher Needs to Unlearn. <http://people.ucsc.edu/~mclaugh/MYTHS.html>
- NOU 2016:18 *Hjertespråket*. Kommunal- og moderniseringsdepartementet.
- Olsen, Rolf (2004). Foredrag på Sametinget, 2004.
- Rakkestad, Inger. Tospråklighet (<http://www3.lokus.no/content?contentItemId=10344937&didLogin=true>)
- Rasmussen, Torkel (2013). Go ealáska, de lea váttis dápmat : davvisámegiela etnolingvistalaš ceavzinnávccaid guorahallan guovtti gránnjáigielddas Deanus ja Ohcejogas 2000-logu álggus. Tromsø: UiT 2013.
- Seim, Jardar (2005). Læreplan uten respekt. Aftenposten 5.11.2005.
- Solstad, Marit, og Dankertsen, Astri (2015). Språk må inn ørene og ut munnen. Ei evaluering av Fylkesmannen i Nordlands språktiltak i sør-, lule- og markasamiske områder. NF-rapport nr. 5, 2015. Nordlandsforskning.
- Steffenak, Einar Kr. (2005). Ubrukelig forslag til læreplan. Aftenposten 26.10.2005.
- Stette, Øystein (red.) (2016). Opplæringslova og forskrifter 2016–2017. Oslo: Pedlex.
- Todal, Jon (2011). Alvorleg nedgang for faget samisk som andrespråk. I *Samiske tall forteller 4*. Kautokeino: Sámi allaskuvla.
- Özerk, Kamil (2006). *Fra språkbud til språkdrukning – modeller for opplæring med to språk*. Vallset: Oplandske Bokforlag.

5 Diskriminering av samer med funksjonsnedsettelse

Ketil Lenert Hansen, PhD, førsteamanuensis, UiT Norges arktiske universitetet, campus Tromsø

Sammendrag

Det framkommer i flere studier fra de nordiske landene at samer med funksjonsnedsettelse møter språklige, kulturelle og stigmatiserende barrierer når det gjelder deltakelse i samfunnet.

Dette kapittelet handler primært om viktige funn angående diskriminering av samer med funksjonsnedsettelse, funn som tidligere har blitt publisert i ulike rapporter og artikler på norsk del av Sápmi.

Samer opplever ofte hatytringer, diskriminering og mobbing i dagens Norge. Den siste tiden har vi vært vitne til flere tilfeller av rasistiske uttalelser og at intensiteten i krenkende ytringer mot samer i media, og særlig i nettdebattene, har nådd et alarmerende nivå. Respondenter som rapporterte om diskriminering, er også mer tilbøyelige til å rapportere om dårligere egenvurdert helse, mer psykisk stress og dårligere trivsel og velvære.

Samer med funksjonsnedsettelse opplever mobbing og diskriminering enten på grunn av sin samiskhet eller sin funksjonsnedsettelse, eller på grunn av begge deler. Mange samer med funksjonsnedsettelse har opplevd mobbing i skolen, i møte med det offentlige og når de skulle få medisinsk behandling, men også at det skjedde på nettet og i lokalsamfunnet, på butikken eller ved restaurantbesøk og når de søkte på jobb. Dette gir økt risiko for (sosial) marginalisering og psykisk dårlig helse.

Samer med funksjonsnedsettelse er en særlig utsatt gruppe som det er spesielt viktig å ivareta både fordi alle har rett på likeverdige helse- og omsorgstjenester, og fordi samer har status som urfolk i Norge.

5.1 Innledning

Dagens norske velferdssystem ble til på 1950- og 1960-tallet. Da ble de offentlige tjenestene innen helse- og sosialsektorene utbygd, samtidig som mulighetene til utdanning ble styrket. Den nordiske modellen som vi har i Norge, skal sikre alle rett til ytelsene. Den grunnleggende tanken bak velferdsstaten er at staten har påtatt seg ansvaret for å sikre velferden til alle i samfunnet. Blant annet skal de som ikke har mulighet til å forsørge seg selv, sikres livsopphold og gode levekår (Vårdal, 2010). Det framkommer i flere studier både fra Norge og Sverige at samer med funksjonsnedsettelse møter språklige, kulturelle og stigmatiserende barrierer når det gjelder deltakelse i samfunnet (Edin-Liljegren & Flyckt, 2017; Melbøe, Johnsen, Fredreheim, & Hansen, 2016; Uttjek, 2016). Disse barrierene forsterker funksjonsproblemene og vanskeliggjør både sosiale relasjoner og familieband, utdanning, arbeid, fritid, møte med helsevesenet og andre hjelpeinstanser (diagnostisering, pleie, rehabilitering) og god tilgang til lovfestet brukermedvirkning.

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) har i perioden 2014–2017 finansiert et nordisk samarbeid, ledet av Nordens Välfärdscenter, for å få mer kunnskap om funksjonsnedsettinger hos personer med samisk bakgrunn. Første ledd i dette arbeidet har vært å få laget en kunnskapsoversikt over forskning og relevant litteratur som finnes. Dette oppdraget har blitt gjort som et nordisk prosjekt, og Nordens Välfärdscenter (Huuva, 2014b) med forfatter Kaisa Huuva har laget følgende kunnskapsoversikt: «Personer med funktionsnedsättning och samisk bakgrund» (Huuva, 2014a). UiT Norges arktiske universitet Campus Harstad startet i 2015 et stort forskningsprosjekt med tittelen «Mangfold og toleranse». Dette prosjektet søker å gi mer kunnskap om funksjonsnedsettelse i det samiske samfunn, samers opplevelse av egen livssituasjon, arbeidsliv, skolehverdag, fritid, overganger i livet, sosiale relasjoner og familieband, møte med helsevesenet og andre hjelpeinstanser, diskrimineringsstatus og deres demokratiske deltakelse. Første delrapport (med forfatterne Line Melbøe, Bjørn-Eirik Johnsen, Gunn Elin Fredreheim og Ketil Lenert Hansen) i dette prosjektet kom i 2016 med tittelen «Situasjonen til samer med funksjonsnedsettelse» (Melbøe et al., 2016). Nylig ble det også publisert prosjektrapporter fra svensk side av Sápmi: «Levnadsförhållanden bland samer med funktionsnedsättning i Sverige» (Uttjek, 2016), skrevet av Margaretha Uttjek ved Umeå universitet og «Förutsättningar och villkor för samer med funktionsnedsättning i de samiska förvaltningskommunerna i Sverige» (Edin-Liljegren & Flyckt, 2017) skrevet av Anette Edin-Liljegren och Kia Flyckt, Glesbygdsmedicinskt centrum, Västerbottens Läns landsting. Høsten 2017 kom også den finske rapporten «Experiences of inclusion and welfare services among Finnish Sámi with disabilities».

9. november 2017 ble den første rapporten på den kvantitative delen av den norske delen av prosjektet lansert og publisert. Denne rapporten kartlegger levekårene til personer med utviklingshemning i samiske områder (Gjertsen, 2017).

Dette kapittelet vil hovedsakelig ta for seg viktige funn angående diskriminering av samer med funksjonsnedsettelse, funn som tidligere har blitt publisert fra ulike datakilder i rapporter og artikler fra norsk del av Sápmi.

Foto © Ketil Lenert Hansen

5.2 Begrepsavklaring: funksjonsnedsetting

FNs konvensjon om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne definerer diskrimineringsgrunnlaget slik i artikkel 1 andre ledd:

Persons with disabilities include those who have long-term physical, mental, intellectual or sensory impairments which in interaction with various barriers may hinder their full and effective participation in society on an equal basis with others.⁷⁵

Begrepet *funksjonsnedsetting* viser til en redusert fysisk, psykisk eller intellektuell funksjonsevne. I Norge blir funksjonsnedsettelse forstått i et relasjonelt perspektiv. Dette innebærer at man ikke bare

---

⁷⁵ <http://www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml>

ser på egenskaper hos individet, men også på forhold i samfunnet og relasjonen mellom individ og samfunn («Slik har jeg det i dag: Rapport om levekår for mennesker med utviklingshemming», 2013).

Begrepet nedsatt funksjonsevne defineres av diskrimineringslovutvalget på følgende måte:

Nedsatt funksjonsevne omfatter fysiske, psykiske og kognitive funksjoner. Fysiske funksjoner er for eksempel bevegelses-, syns- eller hørselsfunksjon. Med nedsatt psykisk funksjonsevne menes sykdommer og tilstander som regnes som psykiske lidelser. Nedsatt kognitiv funksjonsevne innebærer redusert evne til mentale prosesser som hukommelse, språk, informasjonsbearbeidelse, problemløsning og ervervelse av kunnskap og erfaring. (Diskrimineringslovutvalget, 2009).

Funksjonsnedsettelsen kan skyldes sykdom, skade, belastning eller være medfødt. Kroniske sykdommer, syndromer eller lidelser som hjertefeil, diabetes, astma, Aspergers syndrom eller ADHD omfattes derfor også av definisjonen. Psykisk og fysisk rusavhengighet regnes som en sykdom som kan gi nedsatt funksjonsevne (Barne- og likestillingsdepartementet, 2013). Utviklingshemning er en fellesbetegnelse for ulike tilstander og diagnoser som medfører kognitiv funksjonsnedsettelse i ulik grad. Antall personer med utviklingshemning i Norge anslås til å være omtrent 1–3 % av befolkningen («Frihet og likeverd : om mennesker med utviklingshemming», 2013).

5.3 Forekomst av funksjonsnedsetting blant den samiske befolkningen

Det er ikke enkelt å definere hvem som er samer i Norge. Ingen vet akkurat hvor mange samer som bor i dagens Norge (Pettersen & Magritt, 2015). Grunnen til dette er at Norge ikke innhenter offentlig statistikk over hvem som definerer seg som samisk. Dette har ikke blitt gjort siden folketellingen i 1970, da Statistisk sentralbyrå (SSB) stilte fire spørsmål om samisk språk og identitet til bosatte i utvalgte kommuner og kretser utenom de store byene i Norge nord for Saltfjellet (Aubert, 1978). Et nedre anslag, med utgangspunkt i folketellingen fra 1970, antyder at det bor ca. 40 000 samer i Norge, muligens er et fornuftig estimat opp mot 50 000–60 000 (Pettersen & Brustad, 2015), og kanskje er tallet 75 000 (Huuva, 2014a), når man tar hensyn til befolkningsveksten de siste fire tiår. Av disse bruker omtrent 25 000 personer det samiske språket til daglig (Solbakk & Biti, 2004).

Det finnes ingen tall på hvor mange personer med funksjonsnedsettelse som har samisk bakgrunn (Huuva, 2014b). Tar vi utgangspunkt i selvrapportert funksjonsnedsettelse basert på den nasjonale arbeidslivsundersøkelsen foretatt av Statistisk sentralbyrå i 2013, oppgir studien at nær 17 % (dette tallet har variert mellom 15 % og 18 % i perioden 2002–2013) av respondentene blant befolkningen i alderen 15–66 år rapporterer å ha en eller annen form for funksjonsnedsettelse, definert som fysiske eller psykiske helseproblemer av mer varig karakter. Av disse var 43 prosent i arbeid, mens det i befolkningen totalt var 74 prosent som var i arbeid (Bø & Håland, 2013). Bruker vi disse tallene på den samiske befolkningen, og antar at den samiske befolkningen i Norge er opp mot 75 000 personer, skulle dette tilsi at 12 750 personer med samisk bakgrunn har en eller annen form for funksjonsnedsettelse (Huuva, 2014a).

5.4 Situasjonen til samer med funksjonsnedsettelse

Et av hovedfunnene i rapporten «Situasjonen til samer med funksjonsnedsettelse» (Melbøe et al., 2016) er at vi ikke snakker om én situasjon, men et mangfold av situasjoner som er knyttet til oppvekstvilkår, tilknytning til egen samisk bakgrunn, språk, samisk bostedsområde, alder, kjønn, type funksjonsnedsettelse og så videre (Melbøe et al., 2016). Dette belyser kompleksitet og mangfold i det samiske samfunnet og i relasjoner til storsamfunnet.

Rapporten viser at mange samer med funksjonsnedsettelse bærer med seg kulturelle erfaringer og livsanskuelser som danner bakgrunn for deres forståelse og tilnærming til egen tilværelse og sykdom (Melbøe et al., 2016). Disse er knyttet til språk og språkforståelse, tankesett, slekt og familiestruktur, tabuer, historie om fornorskning og revitalisering, kommunikasjonsformer, kulturelle koder, sykdomsforståelse, religion (læstadianisme) og åndelighet og naturforståelse (Melbøe et al., 2016). Betydningen av dette er drøftet av Jens-Ivar Nergård i boka *Den levende erfaring*.

5.5 Likeverdige helse- og omsorgstjenester for samer med funksjonsnedsettelse

Likeverdige helse- og omsorgstjenester er et politisk mål i Norge, og er en del av norsk lovgivning. Norge har et særskilt ansvar for å gi likeverdige helse- og omsorgstjenester til samer som har status som urfolk (Sosial- og helsedepartementet, 1995).

I Nasjonal helse- og omsorgsplan 2011–2015 beskrives likeverdige helsetjenester slik:

Helse- og omsorgstjenester skal være likeverdige for hele befolkningen og tilpasset ulike behov, forventninger og forståelse av hva som er gode løsninger på et helseproblem. God kommunikasjon, åpenhet og respekt for forskjellighet [...] er avgjørende for kvaliteten på møtet mellom brukere og helse- og sosialpersonell. God tolketjeneste med kvalifisert tolk og lydhørhet i møte med pasienten er en forutsetning for likeverdighet. Språklig tilrettelegging er nødvendig for å sikre informasjonsflyt, slik at partene har felles forståelse for planlegging, tilrettelegging og oppfølging» (Helse- og omsorgsdepartementet, 2011).

Plikten til å yte likeverdige helse- og omsorgstjenester til samer med funksjonsnedsettelse følger til dels direkte av helselovgivningen, men også av den generelle plikten til likeverdig offentlig tjenesteyting etter diskrimineringslovverket. Både helselovgivningen og diskrimineringslovgivningen er styrket på bakgrunn av internasjonale forpliktelser Norge har påtatt seg gjennom ulike menneskerettighetskonvensjoner (LDO, 2011)⁷⁶.

Likeverdige helse- og omsorgstjenester forutsetter likhet i tilgang, kvalitet og resultat. Dette oppfylles ved at helse- og omsorgstjenestene legger til rette for at den enkelte pasient (inkludert samer med funksjonsnedsettelse) får oppfylt kravene om likeverdig tilgang til omsorg og behandling. Tjenestene skal gi like god kvalitet til alle brukere, og målet er resultatlikhet. Et reelt likeverdig behandlingstilbud innebærer at pasienten eller brukeren av tjenesten med ulike behov og forutsetninger iblant behandles ulikt, tilpasset den enkelte livssituasjon, funksjonsevne, kulturelle og språklig bakgrunn. Likebehandling av mennesker med ulike forutsetninger gir sjelden likt resultat. Tjenestene må derfor tilrettelegges for den enkeltes funksjonsnivå (C.R. Olsen, 2011).

Illustrasjon © Ketil Lenert Hansen

⁷⁶ <http://www.ldo.no/globalassets/arkiv/nyheter/loft-helsekrav-til-statsrad-og-kommunene/likeverdige-helsetjenester---funn-rad--krav.pdf>

5.6 Strukturell diskriminering, helse- og omsorgstjenester og funksjonsnedsettelse

Begrepet strukturell (eller institusjonell) diskriminering er av en noe annen art enn de begrepene som angir konkrete diskriminerende handlinger. Det dreier seg om mer overordnede strukturer som kan være bygd opp og utformet slik at visse diskriminerende effekter ligger innebygd i systemet (indirekte diskriminering). Det kan dreie seg om strukturer på ganske forskjellige nivå, helt fra den mer overordnede samfunnsmessige struktur og til strukturen i små organisasjoner (Holgersen & Lovutvalget for lov mot etnisk, 2002).

Det er dokumentert at samer, og spesielt samer med funksjonsnedsettelser, møter språklige og kulturelle barrierer som forsterker problemene og vanskeliggjør både utdanning, diagnostisering, pleie, rehabilitering og brukerinformasjon. Dette samsvarer ikke med den rett samene som urfolk har til reell likestilling med andre norske statsborgere, eller retten til tiltak for å motvirke negativ diskriminering (Sosial- og helsedepartementet, 2001).

Diskriminering betyr at man behandler noen dårligere enn andre på bakgrunn av for eksempel kjønn, etnisitet, funksjonsnedsettelse, religion eller seksuell legning. I vid forstand defineres diskriminering som handlinger basert på faktiske eller antatte personlige egenskaper som får negative konsekvenser for enkeltpersoner.⁷⁷ Diskriminering kan ha form av handlinger og ytringer som oppleves som krenkende, sårende eller trakasserende. Også likebehandling som får ulike virkninger for ulike grupper fordi vi er forskjellige, er en form for strukturell diskriminering («Slik har jeg det i dag: Rapport om levekår for mennesker med utviklingshemming», 2013).

Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven har til formål å fremme likestilling og hindre diskriminering, ikke minst i helsevesenet. Dersom pasienter med samisk bakgrunn opplever barrierer i møtet med helsevesenet, kan det komme av diskriminering eller usaklig forskjellsbehandling på grunn av deres kulturelle eller språklige bakgrunn. Direkte diskriminering forekommer når personer med samisk bakgrunn blir behandlet dårligere enn andre i samme situasjon. Indirekte diskriminering er en annen form for diskriminering der en tilsynelatende nøytral praksis fører til at personer med samisk bakgrunn stilles dårligere enn andre (diskriminerings- og tilgjengelighetsloven) (Barne- og likestillingsdepartementet, 2008). Mangelfull tilrettelegging av

---

⁷⁷ http://www.ldo.no/globalassets/03_nyheter-og-fag/publikasjoner/hatytringer_og_hatkriminalitet_rapport.pdf

helse- og sosialtjenester kan være et eksempel på indirekte diskriminering. Et eksempel på dette er når en samisktalende funksjonshemmet pasient ikke får tilbud om tolk for å kommunisere med helsepersonell. Å behandle alle likt, når pasientene har ulike behov og forutsetninger, vil derfor kunne ha som konsekvens at noen ikke får en likeverdig behandling. Å gi særbehandling til noen forstås dermed som et nødvendig tiltak for å kunne gi likebehandling og oppnå resultatlikhet.

Forskning viser at samer i møte med helsetjenester møter utfordringer som oppstår når helsetjenestene mangler språk- og kulturkunnskap. De samisktalende pasientene er mindre fornøyd med den kommunale legetjenesten totalt sett enn de norsktalende.⁷⁸ Det er dokumentert at samiske pasienter med psykiske lidelser opplever dårligere behandlingsallianse med norske behandlere enn norske pasienter gjør, uten at dette fanges opp av behandlerne.⁷⁹ Resultatene viser at sjansen for et positivt behandlingsresultat er større om pasient og terapeut har samme etniske bakgrunn.⁸⁰ Samiske pasienter (innenfor psykisk helsevern) benytter seg oftere (enn norske pasienter) av alternative behandlere, som tradisjonelle hjelpere, og samiske pasienter savner den åndelige og religiøse dimensjonen innenfor psykisk helsevern.⁸¹

I rapportene som er skrevet om samer med funksjonsnedsettelse i Norge og Sverige, kan det se ut som om velferdssystemet i første rekke er tilpasset majoritetsbefolkningene og ikke passer for den samiske befolkningen (Melbøe et al., 2016; Uttjek, 2016). Når for eksempel helse- og omsorgstjenester kun tilbys på norsk språk, og i en kulturell kontekst som tilhører majoritetssfæren, da er det en risiko for at misforståelser i kommunikasjonen mellom den samiske brukeren og hjelpeapparatet fører til at den samiske brukeren ikke når fram med sine behov (Nergård, 2006). I rapporten «Situasjonen til samer med funksjonsnedsettelse» har man intervjuet personer som har samisk bakgrunn, og som har en eller annen diagnose i forbindelse med sin funksjonsnedsettelse. Der kommer det fram at i møte med det norske velferdsapparatet blir samisk etnisitet ofte overskygget av fokuset på funksjonsnedsettelsen (Melbøe et al., 2016). Velferdsapparatet tilbyr i stor utstrekning standardiserte tjenester tilpasset majoritetssamfunnet og -kulturen. Likeverdige helsetjenester for den samiske befolkningen har med brukerens opplevelse av tjenestene å gjøre. Da snakker man om tolketjenester mellom samisk og norsk språk, fornøydhet med tjenesten, helsepersonells samiske kulturkompetanse og språkbeherskelse (K.L. Hansen, 2012).

---

⁷⁸ (Nystad, Melhus, & Lund, 2006)

⁷⁹ (Sørli & Nergard, 2005)

⁸⁰ (Møllersen, Sexton, & Holte, 2009)

⁸¹ (Sexton & Sørli, 2008)

Samer med funksjonsnedsettelse møter ofte et helse- og omsorgstilbud som ikke er tilpasset deres kultur, identitet og verdier. Personer med samisk bakgrunn og funksjonsnedsettelse har mange av de samme utfordringene som majoritetsbefolkningen, i tillegg har de utfordringer knyttet til sin samiske kultur, språk, identitet og leveste (Melbøe et al., 2016). Flere samer med funksjonsnedsettelse sier at de møter et helse- og omsorgstilbud med manglende kulturell forståelse for den samiske kulturen og identiteten. Imidlertid finnes det unntak. SANKS (Samisk nasjonalt kompetansesenter – psykisk helsevern og rus) blir omtalt som en institusjon som har samisk kulturforståelse innenfor psykiatriske hjelpetilbud (Melbøe et al., 2016). SANKS er både en nasjonal kompetansetjeneste og et distriktpsikiatrisk senter (DPS). Den nasjonale kompetansetjenesten skal bidra til at den samiske befolkningen i hele Norge får et likeverdig tilbud. Helsepersonell fra hele landet kan også ta kontakt med SANKS og få råd og veiledning. Det utadrettede arbeidet er, i tillegg til det kliniske, noe av det viktigste de gjør ved SANKS. Det handler om å informere ikke-samiske helsekolleger på ulike nivå om samisk kulturforståelse.

5.7 Undersøkelser om mobbing, diskriminering, krenkelser og vold mot samer med funksjonsnedsettelse

Samer opplever ofte hatytringer, diskriminering og mobbing i dagens Norge (K.L. Hansen, 2016). Den siste tiden har vi vært vitne til flere tilfeller av rasistiske uttalelser og at intensiteten i krenkende ytringer mot samer i media, og særlig i nettdebattene, har nådd et alarmerende nivå (K.L. Hansen, 2017). At samer utsettes for diskriminering i form av grove ord, samevitser, netthets og tullejoiking, er en del av hverdagsrasismen som mange samer føler på kroppen (K.L. Hansen, 2012). Min forskning, som er en del av helse- og levekårsundersøkelsen blant den samiske og den øvrige befolkningen i Midt-Norge og Nord-Norge (SAMINOR 1-studien og SAMINOR 2-studien trinn 1 – utført av Senter for samisk helseforskning ved UiT Norges arktiske universitet), viser at samer i dag opplever diskriminering fire ganger så ofte som majoritetsnordmenn (K.L. Hansen, Minton, Friborg, & Sørli, 2017). Personene som rapporterte diskriminering, er også mer tilbøyelige til å rapportere dårligere egenvurdert helse, mer psykisk stress og dårligere trivsel og velvære (Friborg, Sørli, & Hansen, 2017; K.L. Hansen, Melhus, & Lund, 2010; K.L. Hansen & Sorlie, 2012). Det er imidlertid påvist at individuelle faktorer som sterk personlighet og familiestøtte er beskyttende faktorer (mot de negative helsepåvirkningene diskriminering har) for samer med sterk samisk identitetsfølelse (Friborg et al., 2017).

Det er grunn til å tro at samer med funksjonsnedsettelse kan være eksponert for mobbing på grunn av sin samiskhet og på grunn av funksjonsnedsettelsen. I en fersk, landsomfattende spørreundersøkelse (T. Olsen, Vedeler, Elvegård, & Eriksen, 2016) blant personer med funksjonshemmede kommer det fram at mange opplever hatytringer som har mye til felles med mobbing, rasisme og diskriminering. 391 av 947 (41 %) sier at de har opplevd en eller flere former for krenkende ytringer. Dette har oftest skjedd i skolesammenheng, på jobb, på ulike offentlige arenaer og i nabolag, og oftest er avsenderen av de krenkende ytringene en person de kjenner fra før. En fjerdedel i denne undersøkelsen oppgir at de har opplevd en eller flere former for hatytringer på grunn av andre årsaker enn nedsatt funksjonsevne, det kan være kjønn, hudfarge, etnisk bakgrunn, religion eller seksuell identitet (T. Olsen et al., 2016). Imidlertid har denne undersøkelsen ikke spesifikke tall på diskriminering for personer med funksjonsnedsettelse.

I mitt siste forskningsprosjekt (SAMINOR 2 trinn 1-studien) ble det i 2012 samlet inn data om etnisitet, selvopplevd diskriminering og hva man mente diskrimineringen skyldes. Et av svaralternativene var funksjonshemning. Undersøkelsen ble foretatt i 25 kommuner i de fem nordligste fylkene. I alt svarte 11 600 på spørreskjemaet, herav hadde 3928 (33,9 % av utvalget) samisk bakgrunn (samisk språk, etnisk bakgrunn og/eller egen opplevd etnisitet). Invitasjon til undersøkelsen ble sendt ut i posten, og deltakerne kunne svare ved å fylle ut vedlagt spørreskjema eller bruke en nettbasert løsning. Undersøkelsen er beskrevet i detaljer i egen grunnlagsartikkel (Brustad, Hansen, Broderstad, Hansen, & Melhus, 2014).

I denne undersøkelsen ble diskriminering definert på følgende måte: «Diskriminering forekommer når en person eller gruppe av mennesker blir behandlet mindre fordelaktig enn andre på bakgrunn av for eksempel etnisk opprinnelse, religion, tro, funksjonshemning, alder eller seksuell legning.»

I studien kommer det frem at av dem som svarte at de hadde blitt diskriminert, rapporterte flest samer om etnisk diskriminering. 4,1 % (101 av 2451 respondenter) av utvalget sa at det var på bakgrunn av deres funksjonshemning. Det er mellom 1,0 % og 1,9 % av den totale samiske befolkningen, avhengig av hvordan man definerer samisk etnisitet, se tabell 5.1. Dette er om lag dobbelt så mange som for den norske majoritetsbefolkningen, der tilsvarende tall ligger mellom 0,6 % (kvinner) og 0,9 % (menn) (tabell 5.1). Kjønnfordelingen var lik (50 menn og 51 kvinner). 48 % (48 av 101) hadde samisk bakgrunn. Av dem med samisk bakgrunn bodde 54 % innenfor forvaltningsområdet for samisk språk (K.L. Hansen et al., 2017). Samiske menn med sterk samisk tilknytning rapporterte høyest for diskriminering på grunn av lærevansker (tabell 5.1).

Tabell 5.1 Samiske (med sterk samisk tilknytning) og ikke-samiske (norske) som rapporterer diskriminering på grunn av funksjonshemming og lærevansker, fordelt på kjønn. Prosent (i Hansen et al. 2017)

	Samiske (med sterk samisk tilknytning)	Selv-rapportert samiskhet	Samisk familiebakgrunn	Ikke-samiske majoritet
Etnisk diskriminering (menn)	33,3	15,0	3,9	2,4
Etnisk diskriminering (kvinner)	31,9	17,0	3,3	2,9
Har opplevd diskriminering pga. funksjonshemming (menn)	1,0	1,6	1,9	0,9
Har opplevd diskriminering pga. funksjonshemming (kvinner)	1,1	1,3	1,3	0,6
Har opplevd diskriminering pga. lærevansker (menn)	2,9	1,8	2,3	1,4
Har opplevd diskriminering pga. lærevansker (kvinner)	1,5	1,1	1,6	0,9

Kilde: (K.L. Hansen et al., 2017)

De som rapporterte om diskriminering på grunn av funksjonshemming, sa at de trodde diskrimineringen primært kom av deres sykdom og lærevansker (flere samiske menn opplevde diskriminering på grunn av sine lærevansker enn majoritetsbefolkningen). De rapporterte at diskrimineringen hovedsakelig foregikk i møte med det offentlige og når de skulle få medisinsk behandling, men også at det skjedde på nettet og i lokalsamfunnet, på butikken eller ved restaurantbesøk og når de søkte på jobb. På spørsmål om hvem som hadde utført diskrimineringen mot dem, oppga de hyppigst at det var offentlig ansatte og personer fra samme etniske gruppe som de selv. At relativt få i denne undersøkelsen svarte at de var diskriminert på grunn av funksjonshemming, kan være at begrepet funksjonshemming blir assosiert med utviklingshemning og ikke begrepet funksjonsnedsettelse, som er et mer omfattende begrep (K.L. Hansen et al., 2017).

I *Samiske tall forteller 9* kunne vi lese at skolen er den samfunnsarenaen der flest samer har opplevd diskriminering (*Samiske tall forteller 9 : kommentert samisk statistikk 2016*, 2016). Mange samer med funksjonsnedsettelse har sterke opplevelser knyttet til skolen og skolegangen sin, inkludert negative erfaringer med mobbing. 42 % (av 31 samer med funksjonsnedsettelse) av deltakerne i studien «Situasjonen til samer med funksjonsnedsettelse» rapporterer ulike opplevelser av mobbing (fysisk, psykisk og verbalt) i skolehverdagen (Melbøe et al., 2016). I denne intervjustudien forteller noen at mobbingen er knyttet til funksjonsnedsettelsen deres. Andre sier at det er på grunn av deres

samiskhet, og andre igjen sier det er både på grunn av deres samiskhet og på grunn av funksjonsnedsettelsen. De blir mobbet både av norske og samiske medelever. Mange samer med funksjonsnedsettelse har opplevd en tøff skolehverdag med mobbing, og deltakerne i studien beretter at skolen i liten grad grep fatt i mobbeproblematikken og gjorde noe for å få slutt på mobbingen (Melbøe et al., 2016).

I den finske rapporten: ”Experiences of inclusion and welfare services among Finnish Sámi with disabilities”, kommer det fram at opplevelsen av diskriminering er forskjellig hos de eldre og yngre samene med funksjonsnedsettelse. Opplevelse av diskriminering hos de eldste informantene er knyttet til assimileringspolitikken av samene i skolen. Få av dem har opplevd diskriminering på grunn av deres funksjonsnedsettelse i oppveksten, men sier at de i voksen alder har opplevd diskriminering på grunn av deres funksjonsnedsettelse i arbeidslivet. De yngre samene opplever mer diskriminering knyttet til deres funksjonsnedsettelse og diskrimineringen de har opplevd på grunn av deres samiskhet har vært av mer indirekte (subtil) karakter, og derfor mer overskygget av diskrimineringen de opplever på grunn av funksjonsnedsettelsen (Hokkanen, 2007).

I rapporten «Kartlegging av levekårene til personer med utviklingshemming i samiske områder» (Gjertsen, 2017) viser forfatterne at samiske personer med utviklingshemming oftere enn personer med utviklingshemming uten samisk bakgrunn/identitet opplever å bli snakket stygt til, truet og utsatt for vold (Gjertsen, 2017). I denne studien (7) viser man, se tabell 3.1, at utviklingshemmede med samisk bakgrunn/identitet (n=27) oftere har opplevd at noen har sagt stygge ord til dem (42 % versus 35 %), at noen har ertet eller terget dem (48 % versus 29 %), at noen har truet med å skade dem (33 % versus 11 %) og/eller at noen har skadet dem (19 % versus 11 %) enn en utviklingshemmet uten samisk bakgrunn/identitet (n=47). Og det er flere kvinner enn menn som har opplevd krenkende ytringer, trusler og vold (Gjertsen, 2017). Vi vet fra annen forskning (SAMINOR 2-studien) at samiske kvinner (med sterk samisk tilknytning) opplever mer kjønnsbasert diskriminering enn norske majoritetskvinner (12 % versus 3 %) (K.L. Hansen et al., 2017), og at samiske kvinner er mer utsatt for vold (emosjonell, fysisk og seksuell) enn norske majoritetskvinner (49 % versus 35 %) (Eriksen, Hansen, Javo, & Schei, 2015), se tabell 3.2.

Tabell 5.2 Utviklingshemmede med og uten samisk bakgrunn/identitet som har opplevd ulike typer diskriminering. Prosent (i Gjertsen et al. 2017)

	Utviklingshemmede med samisk bakgrunn/identitet (n=27)	Utviklingshemmede uten samisk bakgrunn/identitet (n=47)
Har opplevd at noen har sagt stygge ord til dem	42	35
Har opplevd at noen har ertet eller terget dem	48	29
Har opplevd at noen har truet med å skade dem	33	11
Har opplevd at noen har skadet dem	19	11

Kilde: (Gjertsen, 2017)

Tabell 5.3 Samiske kvinner (med sterk samisk tilknytning) og ikke-samiske majoritetskvinner (norske) som har opplevd kjønnsbasert diskriminering og vold. Prosent (i Eriksen et al. 2015 og Hansen et al. 2017)

	Samiske kvinner (med sterk samisk tilknytning)	Ikke-samiske majoritetskvinner
Har opplevd kjønnsbasert diskriminering. Kilde: (26)	12	3
Har opplevd vold (emosjonell, fysisk og seksuell). Kilde: (34)	49	35

Kilde: (K.L. Hansen et al., 2017) og (Eriksen et al., 2015)

Selv om mange samer opplever å ha blitt diskriminert, er det få samer som har vært i kontakt med likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO). Dette handler om mistillit til hjelpeapparatet. Hvor mange samer som melder fra om hatytringer til politiet, har vi ikke tall på. I tidligere publikasjoner har vi vist at kun 1,8 % av samer som rapporterer å ha vært utsatt for diskriminering, har vært i kontakt med LDO (K.L. Hansen, 2016). Vi kan anta at barrierene for samer med funksjonsnedsettelse er like høye eller mest sannsynlig høyere når det gjelder å ta kontakt med det offentlige for å få beskyttelse mot diskriminerende handlinger og hatytringer.

5.8 Psykososial helse og diskriminering

I rapporten «Kartlegging av levekårene til personer med utviklingshemming i samiske områder» viser forfatterne at utviklingshemmede med samisk bakgrunn/identitet oppgir betydelig høyere andel av psykiske plager enn respondentene uten samisk bakgrunn/identitet (Gjertsen, 2017), se figur 3.3.

Tabell 5.4 Utviklingshemmede med og uten samisk bakgrunn/identitet, spørsmål om psykisk plager. Prosent (i Gjertsen et al. 2017)

	Utviklingshemmede med samisk bakgrunn/identitet (n=27)	Utviklingshemmede uten samisk bakgrunn/identitet (n=47)
Sint	48	21
Ensom	39	31
Lei deg, trist	50	35
Redd eller bekymret	46	18

Kilde: (Gjertsen, 2017)

I befolkningen generelt oppgir cirka 11 % at de har betydelige psykiske vansker og helseplager (SSB 2008). Tallene ovenfor viser at personer med psykiske utviklingshemninger har betraktelig dårligere helse enn den generelle befolkningen. Rapporten til Gjertsen et al. 2007 viser også at det er en positiv assosiasjon mellom at noen har sagt stygge ting til dem og dårlig psykisk helse (Gjertsen, 2017). Dette er i tråd med tidligere forskning som har sett på sammenhengen mellom mobbing/etnisk diskriminering og mental helse (K.L. Hansen & Sørli, 2012). Respondenter (SAMINOR 2 trinn 1-studien) som rapporterte om diskriminering, er også mer tilbøyelige til å rapportere om dårligere mental helsestatus (HSCL-10) og dårligere trivsel og velvære (WHO-5) (Friborg et al., 2017; K.L. Hansen & Sørli, 2012). Det er imidlertid påvist at individuelle faktorer som sterk personlighet og familiestøtte er beskyttende faktorer (mot de negative helsepåvirkningene diskriminering har) for samer med sterk samisk identitetsfølelse (Friborg et al., 2017). I den finske rapporten om samer med funksjonsnedsettelse kommer det fram at støtte fra personer i lokalsamfunnet, den samiske storfamilien og sterk samisk identitetsfølelse er viktige faktorer for positiv mestring (Hokkanen, 2017).

5.9 Utfordringer og anbefalinger

Det er dokumentert at spesielt samer med funksjonsnedsettelse møter språklige, kulturelle og diskriminerende barrierer når det gjelder deltakelse i samfunnet, ikke minst i møte med helsesektoren (Melbøe et al., 2016; Uttjek, 2016). Samer med funksjonsnedsettelse møter ofte et helse- og omsorgstilbud som ikke er tilpasset deres kultur, identitet og verdier. Samer med funksjonsnedsettelse er en særlig utsatt gruppe som det er spesielt viktig å ivareta med hensyn til plikten om likeverdige helse- og omsorgstjenester og på grunn av deres status som urfolk i Norge.

SANKS (Samisk nasjonalt kompetansesenter – psykisk helsevern og rus) blir omtalt som en institusjon som har samisk kulturforståelse innenfor psykisk helsevern. Den nasjonale kompetansetjenesten skal bidra til at den samiske befolkningen i hele Norge får et likeverdig tilbud. Helsepersonell fra hele landet kan også ta kontakt med SANKS og få råd og veiledning. En viktig anbefaling er å styrke det utadrettede arbeidet ved SANKS for å nå frem til ikke-samiske helsekolleger på ulike nivå med kunnskap om samisk kulturforståelse og samer med funksjonsnedsettelse.

Samisk spesialpedagogisk tjeneste (SEAD) ved Statsped Nord kan bistå kommuner og fylkeskommuner med å legge til rette for kvalitativt gode opplæringstilbud for samiskspråklige barn, unge og voksne som har særlige opplæringsbehov, og som etter opplæringsloven har rett til et tilbud på samisk. Det er viktig at SEADs tilbud er tilgjengelig for samer med funksjonsnedsettelse i hele landet.

Det trengs også mer forskning på feltet samer med funksjonsnedsettelse. Her anbefales det at arbeidet ved Institutt for vernepleie, forskningsgruppen Arktisk senter for velferds- og funksjonshemningsforskning, Det helsevitenskapelige fakultet, UiT Norges arktiske universitet styrkes og videreføres.

Referanser

- Aubert, V. (1978). *Den samiske befolkningen i Nord-Norge*. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Barne- og likestillingsdepartementet (2008). *Om lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne (diskriminerings- og tilgjengelighetsloven)* (Vol. nr 44 (2007–2008)). [Oslo]: [Regjeringen].
- Barne- og likestillingsdepartementet (2013). Frihet og likeverd: om mennesker med utviklingshemming (Vol. nr 45 (2012–2013), pp. 88 s.). Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning.
- Brustad, M., Hansen, K.L., Broderstad, A.R., Hansen, S., & Melhus, M. (2014). A population-based study on health and living conditions in areas with mixed Sami and Norwegian settlements – the SAMINOR 2 questionnaire study. [Research Support, Non-U.S. Gov't]. *Int J Circumpolar Health*, 73, 23147. doi: 10.3402/ijch.v73.23147
- Bø, T.P., & Håland, I. (2013). *Funksjonshemma på arbeidsmarknaden i 2013* (Vol. 51/2013). Oslo: SSB.
- Diskrimineringslovutvalget. (2009). *Et helhetlig diskrimineringsvern* (Vol. 2009:14). Oslo: Statens forvaltningstjeneste. Informasjonsforvaltning.
- Edin-Liljegren, A., & Flyckt, K. (2017). *Förutsättningar och villkor för samer med funktionsnedsättning i de samiska förvaltningskommunerna i Sverige: Projektrapport*. Stockholm: Stockholm: NVC Nordens Välfärdcenter / Nordic Centre for Welfare and Social Issues.
- Eriksen, A.M., Hansen, K.L., Javo, C., & Schei, B. (2015). Emotional, physical and sexual violence among Sami and non-Sami populations in Norway: The SAMINOR 2 questionnaire study. [Research Support, Non-U.S. Gov't]. *Scand J Public Health*, 43(6), 588-596. doi: 10.1177/1403494815585936
- Friborg, O., Sørli, T., & Hansen, K.L. (2017). Resilience to Discrimination Among Indigenous Sami and Non-Sami Populations in Norway: The SAMINOR 2 Study. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 48(7), 1009–1027. doi: 10.1177/0022022117719159
- Frihet og likeverd : om mennesker med utviklingshemming (2013). Meld. St. nr. 45 (2012–2013). Oslo: Det kongelige barne-, likestillings- og inkluderingsdepartement.
- Gjertsen, H., Melbø, L., Fedreheim, G.E., & Fylling, I. (2017). Kartlegging av levekårene til personer med utviklingshemming i samiske områder. Campus Harstad: Nordens Välfärdcenter/UiT Norges arktiske universitet.
- Hansen, K.L. (2012). Likestillingsstatus blant samer – En kunnskapsstatus (Vol. vedlegg til NOU 2012:15 Politikk for likestilling, pp. 50). Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet.
- Hansen, K.L. (2012). Samehets, fordommer og helse (pp. S. 71–79 : diagr.).
- Hansen, K.L. (2016). Selvopplevd diskriminering av samer i Norge i *Samiske tall forteller 9 : kommentert samisk statistikk 2016 Raporta (Sámi allaskuvla : trykt utg.)* (Vol. 1/2016). Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.
- Hansen, K.L. (2017). Legg samene i rør. Retrieved from <https://spicymedia.no/samfunn/digital-diskriminering-samer/>
- Hansen, K.L., Melhus, M., & Lund, E. (2010). Ethnicity, self-reported health, discrimination and socio-economic status: a study of Sami and non-Sami Norwegian populations. *Int J Circumpolar Health*, 69(2), 111–128.
- Hansen, K.L., & Sorlie, T. (2012). Ethnic discrimination and psychological distress: a study of Sami and non-Sami populations in Norway. *Transcult Psychiatry*, 49(1), 26–50. doi: 10.1177/1363461511433944

- Hansen, K.L., Minton, S.T., Friberg, O., & Sørli, T. (2017). Discrimination amongst Arctic indigenous Sami and non-indigenous populations in Norway – The SAMINOR 2 questionnaire study. *Journal of Northern Studies*, 10(2/2016), 45-84. Retrieved from <http://umu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1105936/FULLTEXT01.pdf>
- Helse- og omsorgsdepartementet (2011). *Nasjonal helse- og omsorgsplan: 2011–2015* (Vol. nr. 16 (2010–2011)). Oslo: Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning.
- Hokkanen, L. (2007). Experiences of inclusion and welfare services among Finnish Sámi with disabilities. Stockholm: Nordic Welfare Centre
- Holgersen, G., & Lovutvalget for lov mot etnisk d. (2002). Rettslig vern mot etnisk diskriminering : utredning fra utvalg oppnevnt ved kongelig resolusjon av 3. mars 2000 : avgitt til Kommunal- og regionaldepartementet 14. juni 2002. Norges offentlige utredninger (tidsskrift : online) (Vol. NOU 2002: 12). Oslo: Statens forvaltningstjeneste, Informasjonsforvaltning.
- Huuva, K. (2014a). *Kunskapsläge: Personer med funktionsnedsättning och samisk bakgrund* (1 ed.). Stockholm: Nordens Välfärdscenter.
- LDO (2011). Likeverdige helsetjenester for alle. Fra velvilje til handling. Oslo: LDO.
- Melbø, L., Johnsen, B.-E., Fedreheim, G.E., & Hansen, K.L. (2016). *Situasjonen til samer med funksjonsnedsettelse* (500 ed.). Stockholm: Nordens Välfärdscenter/UiT Norges arktiske universitet.
- Møllersen, S., Sexton, H.C., & Holte, A. (2009). Effects of client and therapist ethnicity and ethnic matching: a prospective naturalistic study of outpatient mental health treatment in Northern Norway. [Research Support, Non-U.S. Gov't]. *Nord J Psychiatry*, 63(3), 246–255. doi: 10.1080/08039480802576043
- Nergård, J.-I. (2006). *Den levende erfaring : en studie i samisk kunnskapstradisjon (The live experience: a study of Sami knowledge tradition)*. Oslo: Cappelen akademisk.
- Nystad, T., Melhus, M., & Lund, E. (2006). Samisktalende er mindre fornøyd med legetjenestene. *Tidsskrift for Den norske legeforening*, 126(6), 738–740.
- Olsen, C.R. (2011). *Likeverdige helsetjenester til en flerkulturell befolkning: en kvalitativ studie av pasienter med innvandrerbakgrunn og det norske helsevesenet*. Oslo: C.R. Olsen.
- Olsen, T., Vedeler, J.S., Elvegård, K., & Eriksen, J. (2016). Hatytringer, Resultater fra en studie av funksjonshemmedes erfaringer. *Nordlandsforskning*, 6/2016.
- Pettersen, T., & Brustad, M. (2015). Same Sámi? A comparison of self-reported Sámi ethnicity measures in 1970 and 2003 in selected rural areas in northern Norway. *Ethnic and Racial Studies*, 38(12), 2071–2089. doi: 10.1080/01419870.2015.1031262
- Pettersen, T., & Magritt, B. (2015). Sámi ethnicity as a variable. Premises and implications for population-based studies on health and living conditions in Norway: UiT The Arctic University of Norway.
- Samiske tall forteller 9 : kommentert samisk statistikk 2016*. (2016) Raporta (Sámi allaskuvla : trykt utg.) (Vol. 1/2016). Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.
- Sexton, R., & Sørli, T. (2008). Use of traditional healing among Sami psychiatric patients in the north of Norway. *Int J Circumpolar Health*, 67(1), 135–146.
- Slik har jeg det i dag: Rapport om levekår for mennesker med utviklingshemming. (2013). Oslo: Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet.
- Solbakk, J.T., & Biti, B.H. (2004). *Samene: en håndbok*. [Karasjok]: Davvi gitji.
- Sosial- og helsedepartementet (1995). NOU 1995: 6. *Plan for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkning i Norge*.
- Sosial- og helsedepartementet (2001). Mangfold og likeverd: regjeringens handlingsplan for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkningen i Norge : høringsutkast (pp. 55 s.). Oslo: Statens forvaltningstjeneste, Informasjonsforvaltning.

- Sørli, T., & Nergard, J.I. (2005). Treatment satisfaction and recovery in Saami and Norwegian patients following psychiatric hospital treatment: a comparative study. [Comparative Study Research Support, Non-U.S. Gov't]. *Transcult Psychiatry*, 42(2), 295–316.
- Uttjek, M. (2016). *Levnadsförhållanden bland samer med funktionsnedsättning i Sverige*. Stockholm: Stockholm: NVC Nordens Välfärdcenter / Nordic Centre for Welfare and Social Issues.
- Vårdal, L. (2010). Hva er velferdsstaten? , 25.10.2017, from <https://ndla.no/nb/node/21415?fag=36>

6 Utviklingen innen jordbruk i samiske bosetningsområder

Svanhild Andersen, Sjøsamisk kompetansesenter. Cand.polit.

Sammendrag:

Kapitlet omhandler utviklingen innen jordbruk i samiske bosetningsområder. Jordbruksstatistikken for disse områdene, basert på virkeområdet for Sametingets tilskuddsmidler til næringsutvikling (STN), viser at antall gårdsbruk ble mer enn halvert i perioden 1995–2013 (en nedgang på 56 prosent). Det har blitt færrest av de minste gårdene, og flere kun av gårder over 200 dekar. I øvrige områder nord for Saltfjellet var nedgangen i antall gårdsbruk noe mindre (–50 prosent).

I tillegg til gjennomsnittstallene for jordbruket i STN-områdene omhandler kapitlet utviklingen i STN-områdene regionvis. En sammenligning av områdene viser til dels store forskjeller. De som avviker mest fra gjennomsnittstallet (–56 prosent), er Øst-Finnmark STN-område med en nedgang på «bare» 35 prosent og Vest-Finnmark STN-område, som hadde den største nedgangen i antall gårdsbruk i perioden 1995–2013, en nedgang på hele 65 prosent.

Kapitlet har også noen betraktninger om videreutvikling av jordbruksstatistikk for STN-områdene, og avslutningsvis nevnes eksempler på lokal/regional innsats for å snu en negativ utvikling: ett prosjekt i indre Finnmark (Ávjovárri-regionen) og ett i Lyngen, samt behov for kunnskap om hvordan ulike rammebetingelser virker inn på utviklingen i de forskjellige kommunene og regionene.

6.1 Innledning

I dette kapitlet presenteres tall som viser noen utviklingstrekk innen jordbruket i samiske bosetningsområder fra og med 1989 til og med 2013, det vil si en periode på 24 år. Det er basert på Statistisk sentralbyrå (SSB) sin statistikk for områdene som omfattes av Sametingets tilskuddsordning for næringsutvikling, benevnt som «søkerbaserte tilskudd til næringsutvikling» (forkortet STN).⁸² Kapitlet er en oppfølging av kapittel 3 i *Samiske tall forteller 2* (2009), et kapittel som hadde både jordbruk, reindrift og fiske som tema, men som omhandlet et kortere tidsrom (1989–2005). Den største endringen innen jordbruket var da reduksjonen i antall gårdsbruk. Man så en utvikling med sterk reduksjon i antall små bruk, og vekst kun i kategorien for de største brukene. Denne utviklingen fulgte samme mønster som i

---

⁸² Tidligere benevnelse på tilskuddsordningen: Samisk utviklingsfond, forkortet SUF.

hele landet og i Nord-Norge for øvrig, men endringene var større i STN-området. De samme utviklingstrekkene gjør seg gjeldende også etter 2006, men med regionale forskjeller. Statistikken har tall for STN-områdene og det man benevner som *øvrige områder*, samlet og regionvis. Dermed kan man sammenligne utviklingen mellom STN-områder og øvrige områder nord for Saltfjellet, og også mellom STN-områder i ulike regioner. En slik sammenligning viser til dels store regionale forskjeller.

Kapitlet har to hoveddeler. I den første delen (pkt. 6.4) presenteres og sammenlignes tall for STN-området og øvrige områder nord for Saltfjellet. Deretter presenteres regionvis statistikk (pkt. 6.5). Avslutningsvis foreslås noen nye kategorier i en eventuell videreutvikling av statistikk for jordbruksnæringen i samiske bosetningsområder, og det gis et par eksempler på at jordbruket fortsatt betraktes som en framtidsnæring i disse områdene.

6.2 Tallmaterialet

SSB sin statistikk fra samiske bosetningsområder er som nevnt basert på virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet, forkortet STN.⁸³ Området består av et utvalg kommuner og delkommuneområder som etter visse kriterier er definert som samiske bosetningsområder i Norge nord for Saltfjellet. Det er valgt som statistikkgrunnlag fordi det omfatter lokalsamfunn som vurderes som betydningsfulle for å bevare og videreutvikle samisk kultur og næringsliv, samtidig som Sametinget disponerer særskilte virkemidler for dette området. Dessuten har Sametinget selv behov for data som kan belyse så vel dagens tilstand som endringer over tid innenfor virkeområdet for å kunne planlegge bruken og evaluere effekten av disse virkemidlene.

Etter den siste utvidelsen i 2012 besto STN-området av 31 kommuner som er helt eller delvis med i STN-området: 14 i Finnmark, 11 i Troms og 4 i den nordlige delen av Nordland. I tillegg inngår den samiske befolkningen på Senja og i resten av Lenvik kommune, den samiske befolkningen i sørsameområdet og bygda Sarnes i Nordkapp i det geografiske virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringsutvikling. Disse områdene er imidlertid ikke med i statistikkgrunnlaget.

SSB opplyser at en del tall i samisk statistikk er for små til å publiseres på kommunenivå. Som et alternativt publiseringsnivå mellom kommune- og fylkesnivå er det derfor konstruert en regionalisert inndeling av STN-områder og *øvrige områder* pr. fylke. Inndelingen framgår av oversikten under. Kommuner som bare delvis inngår i STN-området, er merket med STN i oversiktene over STN-områder, og med * i oversiktene over *øvrige områder*.

---

⁸³ Orienteringen om STN-området er basert på SSBs rapport Samisk statistikk 2014 (Slaastad 2014) og informasjon fra SSBs nettsider. I kapitlet brukes tallmateriale fra tabeller lastet ned seinest 15. juli 2016. På grunn av oppdateringer hos SSB har det skjedd endringer i noen tabeller etter nevnte dato. Endringene er innarbeidet i kapitlet. En stor takk til Berit Bjørlo ved Seksjon for primærnæringsstatistikk hos SSB, som har gjort en omfattende innsats med å oppdatere og rette opp tall i flere runder.

Områder

Øst-Finnmark:

STN: Lebesby STN, Gamvik, Nesseby, Sør-Varanger STN

Øvrige områder: Vardø, Vadsø, Lebesby*, Berlevåg, Båtsfjord, Sør-Varanger*

Indre Finnmark:

Kautokeino, Porsanger, Karasjok, Tana. Kommunene definert som indre Finnmark er i sin helhet med i STN-området.

Vest-Finnmark:

STN: Alta STN, Loppa, Kvalsund, Måsøy STN, Nordkapp STN, Hammerfest STN

Øvrige områder: Hammerfest*, Alta*, Hasvik, Måsøy*, Nordkapp*

Nord-Troms:

STN: Lyngen, Storfjord, Kåfjord, Kvænangen, Skjervøy, Nordreisa og Karlsøy, det vil si samtlige kommuner i Nord-Troms.

Sør-Midt-Troms:

STN: Tromsø STN, Skånland, Gratangen, Lavangen, Balsfjord, Sørreisa STN, Salangen

Øvrige områder: Harstad, Tromsø*, Kvæfjord, Bjarkøy, Ibestad, Bardu, Målselv, Sørreisa*, Dyrøy, Tranøy, Torsken, Berg, Lenvik.

Nordre Nordland: STN: Narvik STN, Hamarøy STN, Tysfjord, Evenes STN

Øvrige områder: Bodø, Narvik*, Meløy, Gildeskål, Beiarn, Saltdal, Fauske, Sørfold, Steigen, Hamarøy*, Lødingen, Tjeldsund, Evenes*, Ballangen, Røst, Værøy, Flakstad, Vestvågøy, Vågan, Hadsel, Bø, Øksnes, Sortland, Andøy, Moskenes

I tillegg til antall gårdsbruk i ulike størrelseskategorier (målt i dekar) viser statistikken utviklingen for antall husdyr og gjennomsnittlig buskapsstørrelse, jordbruksareal i drift og hva jorda brukes til, antall gårdbrukere (hovedbrukere), kjønnsfordeling og gjennomsnittsalder blant hovedbrukerne samt antall årsverk. Kategoriene har imidlertid tall for ulike tidsperioder, så man kan ikke inkludere samtlige kategorier i beskrivelse og sammenligning av utviklingen for et utvalgt tidsrom. Nedenfor gis en oversikt over tidsrom og tema.

Tall for ulike tidsperioder

1989–2013: Hele STN: Antall gårdsbruk (jordbruksbedrifter⁸⁴) i ulike størrelseskategorier, gjennomsnittlig bruksstørrelse, jordbruksareal i drift (dekar) og hva jorda brukes til, antall husdyr, gjennomsnittlig buskapsstørrelse, antall gårdsbruk etter type husdyr, antall hovedbrukere og kjønnsfordeling samt gjennomsnittsalder. Tabellene med tall for 1989–2013 er inndelt i to perioder på tolv år, 1989–2001 og 2001–2013, for å belyse om utviklingen har gått i samme retning i begge periodene.

1995–2013: Antall gårdsbruk, etter størrelsen på jordbruksareal i drift og etter regional inndeling Norge nord for Saltfjellet, og også STN og øvrige områder i alt.

---

⁸⁴ SSB bruker begrepet jordbruksbedrift i betydningen «Verksemnd med jordbruksdrift, medrekna hagebruk og husdyrhald» (SSB, temaside jordbruk). I dette kapitlet brukes begrepet *gårdsbruk*, et vanlig begrep i næringen og blant folk flest.

1999–2013: Arbeidsinnsats og personer med arbeidsinnsats i jord- og hagebruk (antall timer og personer). Dette er imidlertid usikre tall, ifølge opplysning fra SSB.

2006–2013: Antall husdyr, STN-områder og øvrige områder nord for Saltfjellet i alt og regionvis.

2013: Jordbruksareal i drift og hva jorda brukes til, etter regional inndeling av Norge nord for Saltfjellet, og også STN og øvrige områder i alt. Siden denne kategorien kun har tall for 2013 og dermed ikke viser utvikling over tid, er disse tallene utelatt.

6.3 STN-områdene samlet

6.3.1 Antall gårdsbruk og gjennomsnittlig bruksstørrelse

Tabell 6.1 viser antall jordbruksbedrifter i STN-områder totalt i 1989, 2001 og 2013. Den viser også prosentvise endringer over til sammen 24 år, og hvordan disse endringene fordeler seg over to tolvårsperioder. For sammenligning er det også tatt med tilsvarende tall for Nord-Norge og landet som helhet.

Tabell 6.1 Antall gårdsbruk, STN-områder, Nord-Norge og Norge, 1982–2013

Antall gårdsbruk	1989	2001	2013	Endring i % 1989–2001	Endring i % 2001–2013	Endring i % 1989–2013
i STN-områder totalt						
0–49 dekar	2420	1413	770	-41,6	-45,5	-68,2
50–99 dekar	1145	228	57	-80,1	75,0	-95,0
100–199 dekar	583	319	94	-45,3	70,5	-83,9
200 dekar og mer	494	451	205	-8,7	-45,5	-58,5
	198	415	414	109,6	-0,2	109,1
i Nord-Norge totalt						
	9653	5953	3688	-38,3	-38,0	-61,7
i Norge totalt						
	99382	65607	43726	-34,0	-33,4	-56

Kilde: SSB Samisk statistikk tabell 07647 og jordbruksstatistikk tabell 03313

Antall gårdsbruk i STN-områdene samlet ble redusert fra 2420 i 1989 til 770 i 2013, noe som utgjør en nedgang på 68 prosent. Dette var en større nedgang enn i Nord-Norge (-62 prosent) og hele landet sett under ett (-56 prosent).

I den første tolvårsperioden (1989–2001) var det en nedgang på 42 prosent i STN-områdene, noe som utgjør en nedgang på 3,5 prosent i gjennomsnitt pr. år. I den neste tolvårsperioden

(2001–2013) var nedgangen på 46 prosent, det vil si 3,8 prosent pr. år. Man ser altså en omtrent like stor nedgang i antall gårdsbruk i begge tidsrommene.

Videre viser tabell 6.1 at det ble færre mindre og flere store gårdsbruk i STN-områdene i perioden 1989–2013. Samtlige størrelseskategorier under 200 dekar har hatt nedgang. Det har blitt færrest av de minste gårdene, med en nedgang på hele 95 prosent for kategorien 0–49 dekar og 84 prosent for kategorien 50–99 dekar. I kategorien for de største gårdsbrukene (over 200 dekar) var det derimot en økning på 109 prosent.

Tabell 6.1 viser altså at det var større nedgang i antall gårdsbruk i STN-områdene totalt enn i Nord-Norge og Norge i tidsrommet 1989–2013 (24 år). En sammenligning av STN-områder og øvrige områder nord for Saltfjellet kan gjøres for et kortere tidsrom: 1995–2013 (18 år), som tabell 6.2 viser.

Tabell 6.2 Antall gårdsbruk, STN-områder og øvrige områder nord for Saltfjellet, 1995–2013

Antall gårdsbruk	1995	2013	Endring i %
			1995–2013
i STN-områder			
totalt	1730	770	-55,5
0–49 dekar	425	57	-86,6
50–99 dekar	486	94	-80,7
100–199 dekar	509	205	-59,7
200 dekar og mer	310	414	33,5
i øvrige områder nord for Saltfjellet			
totalt	3387	1685	-50,3
0–49 dekar	895	197	-78,0
50–99 dekar	868	238	-72,6
100–199 dekar	931	421	-54,8
200 dekar og mer	693	829	19,6

Kilde: SSB, Samisk statistikk tabell 0764

Som tabell 6.2 viser, var det en nedgang på 56 prosent i STN-områder totalt i tidsrommet 1995–2013, og en nedgang på 50 prosent i øvrige områder nord for Saltfjellet. Det var med andre ord 6 prosent større nedgang i STN-områdene. Videre ser man at det ble færre gårdsbruk i alle størrelseskategorier under 200 dekar (nedgang på mellom 60 og 87 prosent) i STN-områdene, og en økning kun for gårder over 200 dekar (34 prosent). I øvrige områder nord for Saltfjellet var det også en nedgang både i antall gårder totalt og i samtlige størrelseskategorier under 200 dekar, og en økning kun i antall gårder over 200 dekar (20) prosent; det vil si en mindre økning i antall store gårder enn i STN-områdene samlet).

Tabell 6.3 viser gjennomsnittlig størrelse på gårdsbruk i STN-områdene i 1989, 2001 og 2013, samt prosentvise endringer fra 1989 til 2013.

Tabell 6.3 Gjennomsnittlig bruksstørrelse, STN-områder, 1989–2013

Gjennomsnittlig størrelse på gårdsbruk	1989	2001	2013	Endring i %	Endring i %	Endring i %
				1989–2001	2001–2013	1989–2013
i STN-områder totalt, dekar	79	152,1	248,4	92,5	63,3	214,4
0–49 dekar	26	30,5	26	17,3	–14,8	0,0
50–99 dekar	70,1	74,1	75	5,7	1,2	7,0
100–199 dekar	140,4	145,7	149,9	3,8	2,9	6,8
200 dekar og mer	258,5	285,8	367,1	10,6	28,4	42,0

Kilde: SSB, Samisk statistikk tabell 07647

Gjennomsnittsstørrelse for gårder i STN-områdene økte fra 79 dekar i 1989 til 248 dekar i 2013, noe som utgjør en økning på 214 prosent. Størrelseskategoriene under 200 dekar økte med inntil 7 prosent, mens de største gårdene (over 200 dekar) i gjennomsnitt ble 42 prosent større fra 1989 til 2013.

6.3.2 Jordbruksareal i drift

Tabell 6.4 viser hvor mye areal som ble brukt til jordbruk i årene 1989, 2001 og 2013 i STN-områdene totalt, Nord-Norge og Norge, til hvilke formål og hvordan fordelingen mellom ulike formål endret seg i løpet av 24 år (1989–2103).

Tabell 6.4 Jordbruksareal i drift (dekar), STN-områder, Nord-Norge og Norge, 1989–2013

Jordbruksareal i drift (dekar)	1989	2001	2013	Endring i %	Endring i %	Endring i %
				1989–2001	2001–2013	1989–2013
STN-områder totalt						
Jordbruksareal i drift i alt	191190	214893	191256	12,4	-11,0	0,0
Rotvekster til fôr, grønnfôr og silovekster	11928	10063	3633	-15,6	-63,9	-69,5
Poteter	1625	998	253	-38,6	-74,6	-84,4
Andre vekster på åker og i hage inkl. brakk	2155	1219	363	-43,4	-70,2	-83,2
Eng til slått og beite	175482	202613	187007	15,5	-7,7	6,6
Fulldyrka eng	161947	178843	159576	10,4	-10,8	-1,5
Nord-Norge	859909	971256	892083	12,9	-8,2	3,7
Finnmark	95411	104911	93521	10	-10,9	-2,0
Troms	242389	272176	241069	12,3	-11,4	-0,5
Nordland	522109	594169	557493	13,8	-6,2	6,8
Norge	9910773	10467172	9871428	5,6	-5,7	-0,4

Kilde: SSB, Samisk statistikk tabell 07646 og jordbruksstatistikk (Strukturen i jordbruket) tabell 04496

Som tabell 6.4 viser, var samlet jordbruksareal i drift i STN-områdene stabilt i tidsrommet 1989–2013. Fordelt på to tolvårsperioder ser man imidlertid endringer, først en økning på 12 prosent, og deretter en nedgang på 11 prosent. Dette er omtrent samme utviklingstendens som i Norge totalt, mens Nord-Norge hadde en liten økning (4 prosent) i samlet størrelse på jordbruksareal i nevnte tidsrom (1989–2013).

Tabell 6.4 viser videre at bruken av jordbruksarealet i STN-områdene har blitt mer ensartet i løpet av de 24 årene fra 1989 til 2013, i og med at andel samlet areal til eng har økt ytterligere. Kategorien «eng til slått og beite» har økt med 7 prosent), og det var kun en liten nedgang i kategorien «fulldyrka eng» (-2 prosent). Areal til de andre kategoriene – «rotvekster til fôr, grønnfôr og silovekster», «poteter» og «andre vekster på åker og i hage inkl. brakk» hadde derimot en nedgang på mellom 70 og 84 prosent i samme periode.

6.3.3 Antall husdyr, gårder med forskjellige typer husdyr og antall husdyr pr. gård

Det har blitt færre av de fleste kategorier husdyr i STN-området i tidsrommet 1989–2013, både av kyr og andre storfe, sauer, geiter og høner. Unntaket er hester og svin, som tabell 6.5 viser.

Tabell 6.5 Antall husdyr, STN-områder, 1989–2013

	1989	2001	2013	Endring i %	Endring i %	Endring i %
				1989–2001	2001–2013	1989–2013
Storfe i alt	15250	14756	11654	-3,2	-21,0	-23,6
Kyr	6406	5712	4452	-10,8	-22,1	-30,5
Svin	1275	3487	2194	173,5	-37,1	72,1
Hester	272	470	773	72,8	64,5	184,2
Sau over ett år	41726	41968	31234	0,6	-25,6	-25,1
Mjølkegeiter	15605	10843	7089	-30,5	-34,6	-54,6
Høner	35873	28523	19588	-20,5	-31,3	-45,4

Kilde: SSB, Samisk statistikk tabell 07641

Antall storfe i alt ble redusert med 24 prosent, kyr med 31 prosent, sauer med 25 prosent, geiter med 55 prosent og høner 45 prosent i STN-områdene samlet i tidsrommet 1989–2013. Videre viser tabell 6.5 at antallet hester økte med hele 184 prosent, og svin med 72 prosent. Det var altså relativt store endringer i dyreholdet i STN-områdene sett under ett.

Tabell 6.6 viser antall gårder med forskjellige typer husdyr.

Tabell 6.6 Antall gårdsbruk med ulike kategorier husdyr, STN-områder, 1989–2013

	1989	2001	2013	Endring i %	Endring i %	Endring i %
				1989–2001	2001–2013	1989–2013
Storfe i alt	636	486	256	-23,6	-47,3	-59,7
Kyr	530	408	233	-23,0	-42,9	-56,0
Sau over ett år	1519	794	369	-47,7	-53,5	-75,7
Mjølkegeiter	255	147	63	-42,4	-57,1	-75,3
Svin	38	30	8	-21,1	-73,3	-78,9
Høner	..	..	..			

Kilde: SSB, Samisk statistikk tabell 07642

I STN-områder samlet var det flest gårdsbruk med sau over ett år (eventuelt i tillegg til andre dyr) både i 1989, 2001 og 2013. Men som tabell 6.6 også viser, var det stor nedgang i antall gårdsbruk med sauer i perioden 1989–2013 (-76 prosent). Det var omtrent samme nedgang i antall gårdsbruk med geiter. Nedgangen i antall gårdsbruk med storfe var noe mindre (-60 prosent, hvorav 56 prosent færre gårdsbruk med kyr). Antall gårdsbruk med svin hadde den største nedgangen, med en reduksjon på 79 prosent fra 1989 til 2013. Det dreier seg imidlertid om små tall: 34 gårdsbruk med svin i 1989 og kun 6 i 2013.

Samtidig som det har blitt langt færre husdyr i STN-området, har størrelsen på buskapen pr. gård økt.⁸⁵ Den største endringen fant sted innen sauehold: Fra 1989 til 2013 økte

⁸⁵ Kilde: SSB, Samisk statistikk tabell 07642

gjennomsnittstørrelsen på saueflokken med 208 prosent. Gårder med sauehold hadde i gjennomsnitt 85 sau over ett år i 2013. Tilsvarende tall for storfe i alt var 46, kyr 19 og geiter 113.

6.3.4 Gårdbrukeres kjønn og alder

Det ble færre av både mannlige og kvinnelige gårdsbrukere (hovedbrukere) i STN-områdene totalt i perioden 1989–2013, viser tabell 6.7. Den viser også at gjennomsnittsalderen økte for gårdbrukere av begge kjønn.

Tabell 6.7 Antall hovedbrukere 1989–2013, samt gjennomsnittsalder (i parentes), 1989–2013

Antall gårdsbrukere fordelt på kjønn, samt gj.snittsalder	1989	2001	2013	Endring i % 1989–2001	Endring i % 2001–2013	Endring i % 1989–2013
Hovedbrukere i STN-områdene						
Menn	2004(51)	1130(49)	574(52)	-43,6	-49,2	-71,4
Kvinner	389(53)	271(49)	164(49)	-30,3	-39,5	-57,8
Upersonlig bruker	27	12	32	-55,6	166,7	18,5

Kilde: SSB, Samisk statistikk tabell 07635

Størst prosentvis nedgang var det i antall mannlige hovedbrukere (-72 prosent). Dermed økte kvinneandelen i perioden 1989–2013 i STN-områdene, og var 22 prosent i 2013. Da hadde den økt med 6 prosent, ifølge tallgrunnlaget i tabell 6.8. På landsbasis var kvinneandelen 15 prosent i 2013, det vil si lavere enn i STN-området.⁸⁶

Kategorien «upersonlig bruker» (for eksempel kommune, fylkeskommune eller institusjon) var kun 1 prosent i 1989 (av totalt antall brukere) og 4 prosent i 2013 i STN-områdene samlet. I tidsrommet 1989–2013 ble den mannlige hovedbrukeren i STN-områdene i gjennomsnitt ett år eldre (fra 51 til 52 år), mens den kvinnelige hovedbrukeren ble fire år yngre (fra 53 til 49 år).

I en kortere periode, fra 2001 til 2013, sank gjennomsnittsalderen for gårdbrukere på landsbasis med ett år for menn (fra 49 til 48 år) og tre år for kvinner (fra 51 til 48 år)⁸⁷, mens den i STN-områdene samlet økte med tre år for menn (fra 49 til 52 år) og var uendret for kvinner (49 år).

Den totale sysselsettingen innen jordbruket i STN-områdene har gått ned med rundt 30 prosent i STN-områdene i perioden 1999–2013, det vil si i løpet av kun 14 år (SSB, samisk statistikk tabell 07615⁸⁸). Tallene er imidlertid for usikre til at man kan gå i detalj eller gjøre sammenlikninger med andre områder.

⁸⁶ Kilde: SSB, Samisk statistikk tabell 07642

⁸⁷ Ifølge SSB jordbruksstatistikk tabell 05976.

⁸⁸ Tabell 07615: Samisk statistikk. Arbeidsinnsats i jord- og hagebruk og personer med arbeidsinnsats i jord- og hagebruk, Norge nord for Saltfjellet

6.4 Utviklingen innen hver region

En sammenligning av regioner for tidsrommet 1995–2013 viser som tidligere nevnt en nedgang i antall gårdsbruk på henholdsvis 56 prosent i STN-områdene og 51 prosent i øvrige områder nord for Saltfjellet. Det var imidlertid til dels store regionale forskjeller, noe jeg kommer tilbake til under pkt. 6.4.7. Nedenfor presenteres tall for STN-områdene og øvrige områder nord for Saltfjellet.

6.4.1 Øst-Finnmark

STN: Lebesby STN, Gamvik, Nesseby, Sør-Varanger STN

Øvrige områder: Vardø, Vadsø, Lebesby*, Berlevåg, Båtsfjord, Sør-Varanger*

Tabell 6.8 viser antall gårdsbruk i Øst-Finnmark. STN-områdene i Øst-Finnmark hadde den laveste nedgangen i antall gårdsbruk av alle STN-regioner eller -områder.

Tabell 6.8 Antall gårdsbruk, Øst-Finnmark, 1995–2013

Antall gårdsbruk	1995	2013	Endring i %
			1995–2013
i STN-områdene i Øst-Finnmark			
totalt	85	55	-35,3
0–49 dekar	27	9	-66,7
50–99 dekar	11	5	-54,5
100–199 dekar	19	9	-52,6
200 dekar og mer	28	32	14,3
i øvrige områder i Øst-Finnmark			
totalt	44	26	-40,9
0–49 dekar	4	:	:
50–99 dekar	7	:	:
100–199 dekar	14	9	-35,7
200 dekar og mer	19	15	-21,1

Kilde: SSB, Samisk statistikk tabell 07645

Tabell 6.8 viser at antall gårdsbruk i STN-områdene i Øst-Finnmark ble redusert med 35 prosent i perioden 1995–2013, noe som var atskillig lavere enn gjennomsnittstallet for hele STN-området (-56 prosent), og den laveste nedgangen av samtlige av disse områdene. Videre viser tabellen at det ble færrest av de minste gårdene, og vekst kun i antall gårder over 200 dekar (14,3 prosent). I øvrige områder i Øst-Finnmark var det en nedgang i antall gårdsbruk på 41 prosent i perioden 1995–2013, det vil si en større nedgang enn i STN-områdene i østfylket.

Som tabell 6.9 viser, var det en forskjellig utvikling i STN-områdene og øvrige områder når det gjelder antall dyr av ulike kategorier.

Tabell 6.9 Antall husdyr, Øst-Finnmark, 2006–2013

Antall husdyr	2006	2013	Endring i % 2006–2013
i STN-områdene i Øst-Finnmark			
Storfe i alt	1130	1021	–9,6
Kyr	436	413	–5,3
Sau over ett år	1704	2244	31,7
Mjølkegeiter	0	0	0
Svin	:	0	:
Høner	11514	11507	–0,1
i øvrige områder i Øst-Finnmark			
Storfe i alt	407	454	11,5
Kyr	139	183	31,7
Sau over ett år	2227	2214	0,6
Mjølkegeiter	0	0	
Svin	54	:	:
Høner	:	:	:

Kilde: SSB, Samisk statistikk tabell 07640

Antall sauer (over ett år) økte med 32 prosent i Øst-Finnmark STN-områder i tidsrommet 2006–2013, mens det var så å si uendret i østfylkets øvrige områder. Antall storfe i alt og kyr ble derimot redusert i STN-områdene og økte i de øvrige områdene. Det var med andre ord en nokså varierende utvikling i Øst-Finnmark med hensyn til dyrehold.

6.4.2 Indre Finnmark

Kommunene definert som indre Finnmark (Tana, Karasjok, Kautokeino og Porsanger) er i sin helhet med i STN-området. Tabell 6.10 og 6.11 viser utviklingen i antall gårdsbruk og antall husdyr i indre Finnmark.

Tabell 6.10 Antall gårdsbruk, indre Finnmark, 1995–2013

Antall gårdsbruk i indre Finnmark	1995	2013	Endring i % 1995–2013
totalt	315	143	–54,6
0–49 dekar	57	12	–78,9
50–99 dekar	72	16	–77,8
100–199 dekar	91	35	–61,5
200 dekar og mer	95	80	–15,8

Kilde: SSB, Samisk statistikk tabell 07645

Antall gårdsbruk i indre Finnmark ble redusert fra 315 i 1995 til 143 i 2013. Dette utgjør en nedgang på 55 prosent, noe som er mindre enn gjennomsnittet for hele STN-området (–61 prosent). Nedgangen for kategorier under 200 dekar var mellom 62 og 79 prosent, og for kategorier over 200 dekar på 16 prosent. Av de 143 gjenværende gårdene i indre Finnmark var de fleste over 200 dekar (80 gårder).

Det var nedgang i antall husdyr også i indre Finnmark, viser tabell 6.11.

Tabell 6.11 Antall husdyr, indre Finnmark, 2006–2013

Antall husdyr i indre Finnmark	2006	2013	Endring i % 1995–2013
Storfe i alt	3551	3054	-14,0
Kyr	1386	1164	-16,0
Sau over ett år	3845	2856	-25,7
Mjølkegeiter		0	
Svin	85	81	-4,7
Høner	:	:	:

Kilde: SSB, Samisk statistikk tabell 07640

Antall storfe ble redusert med 14 prosent i indre Finnmark i perioden 2006–2013 (kyr minus 16 prosent), antall sauer med 26 prosent og svin med 5 prosent. Dette var lavere nedgang enn gjennomsnittstallene for STN-områdene (tabell 6.5).

6.4.3 Vest-Finnmark

STN: Alta STN, Loppa, Kvalsund, Måsøy STN, Nordkapp STN, Hammerfest STN

Øvrige områder: Hammerfest*, Alta*, Hasvik, Måsøy*, Nordkapp*

Tabell 6.12 viser utviklingen for antall gårdsbruk i Vest-Finnmark.

Tabell 6.12 Antall gårdsbruk, Vest-Finnmark, 1995–2013

	1995	2013	Endring i % 1995–2013
i STN-områder i Vest-Finnmark			
totalt	88	31	-64,8
0–49 dekar	29	4	-86,2
50–99 dekar	23	5	-78,3
100–199 dekar	24	6	-75,0
200 dekar og mer	12	16	33,3
i øvrige områder i Vest-Finnmark			
totalt	148	73	-50,7
0–49 dekar	36	12	-66,7
50–99 dekar	31	5	-83,9
100–199 dekar	43	15	-65,1
200 dekar og mer	38	41	7,9

Kilde: SSB, Samisk statistikk tabell 07645

Nedgangen i antall gårdsbruk i Vest-Finnmark STN var på hele 65 prosent i perioden 1995–2013, fra 88 til 31 gårdsbruk. Dette er høyere enn gjennomsnittstallet for STN-områdene samlet (-56 prosent). I størrelseskategoriene under 200 dekar var det en nedgang på mellom 75 og 86

prosent, mens antall gårder over 200 dekar økte med 33 prosent. I øvrige områder i Vest-Finnmark var det en noe mindre nedgang i antall gårdsbruk: minus 51 prosent.

Tabell 6.13 viser utviklingen i antall husdyr i Vest-Finnmark.

Tabell 6.13 Antall husdyr, Vest-Finnmark, 2006–2013

Antall husdyr	2006	2013	Endring % 1995–2013
i STN-områder i Vest-Finnmark			
Storfe i alt	843	573	-32,0
Kyr	278	217	-21,9
Sau over ett år	1098	673	-38,7
Mjølkegeiter	0	0	0
Svin	32	0	-100,00
Høner	0	:	:
i øvrige områder i Vest-Finnmark			
Storfe i alt	2674	2386	-10,8
Kyr	920	963	4,7
Sau over ett år	1496	1455	-2,7
Mjølkegeiter	0	0	0
Svin	91	0	-100,0
Høner	:	:	:

Kilde: SSB, Samisk statistikk tabell 07640

Husdyrholdet ble redusert også i Vest-Finnmark i perioden 2006–2013. Tabell 6.13 viser en forskjellig utvikling i STN-områdene og øvrige områder i vestfylket, med størst nedgang i antall dyr i STN-områdene. Det er særlig utviklingen i antall sauer (-39 prosent) som skiller seg fra utviklingen i øvrige områder i Vest-Finnmark (-2,7 prosent), gjennomsnittstallet for STN-områdene samlet (-19 prosent) og ikke minst fra STN-områdene i Øst-Finnmark, der det som tidligere nevnt ble 32 prosent flere sauer i perioden 2006–2013.

I øvrige områder i vestfylket var reduksjonen i antall storfe og sauer langt mindre enn i STN-områdene, som tabell 6.13 viser, og der var det til og med en liten økning i antall kyr. Svinehold ble ifølge statistikken avvirket både i STN-områdene og øvrige områder i Vest-Finnmark.

6.4.4 Nord-Troms

STN: Lyngen, Storfjord, Kåfjord, Kvænangen, Skjervøy, Nordreisa, Karlsøy, det vil si hele Nord-Troms.

Tabell 6.14 viser utviklingen i antall gårdsbruk i Nord-Troms.

Tabell 6.14 Antall gårdsbruk, Nord-Troms, 1995–2013

Antall gårdsbruk	1995	2013	Endring i % 1995–2013
i STN-områder i Nord-Troms			
totalt	580	233	-59,8
0–49 dekar	177	16	-91,0
50–99 dekar	194	35	-82,0
100–199 dekar	152	54	-64,5
200 dekar og mer	57	128	124,6

Kilde: SSB, Samisk statistikk tabell 07645

I Nord-Troms ble antall gårdsbruk redusert fra 580 gårdsbruk i 1995 til 233 i 2013, en nedgang på 60 prosent, det vil si høyere enn gjennomsnittet for hele STN-området (-56 prosent). Kategoriene under 200 dekar ble redusert mellom 65 og 91 prosent, mens det ble 125 prosent flere gårdsbruk over 200 dekar. I 2013 var det 128 gårder i denne kategorien i Nord-Troms, og kun 16 av de minste gårdene målt etter areal i drift (0–49 dekar).

Tabell 6.15 viser utviklingen av antall husdyr i Nord-Troms.

Tabell 6.15 Antall husdyr, Nord-Troms, 2006–2013

Antall husdyr	2006	2013	Endring i % 1995–2013
i Nord-Troms			
Storfe i alt	3141	2672	-14,9
Kyr	1173	1000	-14,7
Sau over ett år	13743	12005	-12,6
Mjølkegeiter	5069	4544	-10,4
Svin	2511	915	-63,6
Høner	310	287	-7,4

Kilde: SSB, Samisk statistikk tabell 07640

Antall husdyr i Nord-Troms ble innen de fleste kategorier redusert med mellom 10 og 15 prosent i perioden 2006–2013. Unntaket var svinehold, der nedgangen var på 64 prosent. Antall høner ble redusert med 7 prosent.

6.4.5 Sør-/Midt-Troms

STN: Tromsø, STN, Skånland, Gratangen, Lavangen, Sørreisa, STN, Salangen

Øvrige områder: Harstad, Tromsø*, Kvæfjord, Bjarkøy, Ibestad, Bardu, Målselv, Sørreisa*, Dyrøy, Tranøy, Torsken, Berg, Lenvik, Balsfjord

Tabell 6.16 viser utviklingen i antall gårdsbruk i Sør-/Midt-Troms.

Tabell 6.16 Antall gårdsbruk, Sør-/Midt-Troms, 1995–2013

Antall gårdsbruk	1995	2013	Endring i %
			1995–2013
i STN-områdene i Sør-/Midt-Troms			
totalt	621	284	-54,3
0–49 dekar	114	10	-91,2
50–99 dekar	178	30	-83,1
100–199 dekar	214	96	-55,1
200 dekar og mer	115	148	28,7
i øvrige områder i Sør-/Midt-Troms			
totalt	1060	506	-52,3
0–49 dekar	282	56	-80,1
50–99 dekar	277	80	-71,1
100–199 dekar	302	140	-53,6
200 dekar og mer	199	230	15,6

Kilde: SSB, Samisk statistikk tabell 07645

I STN-området i Sør-/Midt-Troms ble det 54 prosent færre gårdsbruk i perioden 1995–2013, fra 621 gårdsbruk i 1995 til 284 i 2013. Det vil si omtrent som gjennomsnittstallet for hele STN-området (-56 prosent), og noe høyere enn i øvrige områder i Sør-/Midt-Troms (-52 prosent). Det ble færre gårder under 200 dekar (en nedgang på mellom 55 og 91 prosent), mens det ble 29 prosent flere gårder over 200 dekar.

Tabell 6.17 viser utviklingen i antall husdyr i Sør-/Midt-Troms.

Tabell 6.17 Antall husdyr, Sør-/Midt-Troms, 2006–2013

Antall husdyr	2006	2013	Endring i %
			1995–2013
i STN-områdene i Sør-/Midt-Troms			
Storfe i alt	5439	4104	-24,5
Kyr	2079	1572	-24,4
Sau over ett år	14112	11997	-15,0
Mjølkegeiter	3758	2545	-32,3
Svin	1367	799	-41,6
Høner	1542	7691	398,8
i øvrige områder i Sør-/Midt-Troms			
Storfe i alt	9107	8368	-8,1
Kyr	3243	3038	-6,3
Sau over ett år	24412	21554	-11,7
Mjølkegeiter	2069	1480	-28,5
Svin	3242	3413	5,3
Høner	20109	31623	57,3

Kilde: SSB, Samisk statistikk tabell 07640

Også i Sør-/Midt-Troms STN-områder ble antallet husdyr redusert i perioden 2006–2013. Antall sauer var mest stabilt, med en nedgang på 15 prosent. Det var økning kun i antall høner, med hele 399 prosent.

I øvrige områder i Sør-/Midt-Troms var det mindre nedgang i antall storfe, sau og geit. Tall for svinehold var relativt stabilt, og antall høner økte med 57 prosent; det vil si en langt mindre økning enn i STN-områdene i Sør-/Midt-Troms.

6.4.6 Nordre Nordland

STN: Narvik STN, Hamarøy STN, Tysfjord, Evenes STN

Øvrige områder: Bodø, Narvik*, Meløy, Gildeskål, Beiarn, Saltdal, Fauske, Sørfold, Steigen, Hamarøy*, Lødingen, Tjeldsund, Evenes*, Ballangen, Røst, Værøy, Flakstad, Vestvågøy, Vågan, Hadsel, Bø, Øksnes, Sortland, Andøy, Moskenes

Tabell 6.18 viser utviklingen i antall gårdsbruk i nordre Nordland.

Tabell 6.18 Antall gårdsbruk, nordre Nordland, 1995–2013

Antall gårdsbruk	1995	2013	Endring i % 1995–2013
i STN-områder i nordre Nordland			
totalt	41	24	-41,5
0–49 dekar	21	6	-71,4
50–99 dekar	8	3	-62,5
100–199 dekar	9	5	-44,4
200 dekar og mer	3	10	233,3
i øvrige områder i nordre Nordland			
totalt	2135	1080	-49,4
0–49 dekar	573	128	-77,7
50–99 dekar	553	152	-72,5
100–199 dekar	572	257	-55,1
200 dekar og mer	437	543	24,3

Kilde: SSB, Samisk statistikk tabell 07645

I nordre Nordland STN var nedgangen i antall gårdsbruk på 42 prosent i perioden 1995–2013 (fra 41 til 24 bruk), det vil si en mindre nedgang enn gjennomsnittet for hele STN-området (-56 prosent). Når det gjelder gårdenes størrelse, ser man samme mønster som i jordbruket for øvrig: Det blir færre små og flere store gårder. Antall gårdsbruk under 200 dekar ble redusert med mellom 44 og 71 prosent, mens antall gårder over 200 dekar økte med hele 233 prosent (fra 3 til 10, altså små tall).

I øvrige områder var det en nedgang på 49 prosent gårdsbruk i perioden 1995–2013, det vil si en noe større nedgang enn i STN-områdene i nordre Nordland. Den største forskjellen gjelder antall gårdsbruk over 200 dekar som økte med «bare» 24 prosent, mens STN-områdene i nordre Nordland som nevnt hadde en økning på 233 prosent.

Tabell 6.19 viser utviklingen i antall husdyr i nordre Nordland.

Tabell 6.19 Antall husdyr, nordre Nordland, 2006–2013

Antall husdyr	2006	2013	Endring i % 1995–2013
i STN-områder i nordre Nordland			
Nordland	214	230	7,5
Storfe i alt	74	86	16,2
Kyr	1721	1459	-15,2
Sau over ett år	0	0	0
Mjølkegeiter	0	0	0
Svin	2520	0	-100,0
Høner			
i øvrige områder i nordre Nordland			
Nordland			
Storfe i alt	25820	23527	-8,9
Kyr	8666	8016	-6,5
Sau over ett år	45062	42717	-5,2
Mjølkegeiter	3603	3324	-7,7
Svin	11613	10962	-5,6
Høner	44846	40946	-8,7

Kilde: SSB, Samisk statistikk tabell 07640

Antall storfe i alt i STN-området Nordland økte med 8 prosent i perioden 2006–2013, og antall kyr med 16 prosent. Det ble 15 prosent færre sauer i samme tidsrom, og de 2520 hønene i 2006 var borte i 2013. I øvrige områder i nordre Nordland var det relativt små endringer i alle kategorier husdyr (reduksjon på under 10 prosent).

6.4.7 En sammenligning av STN-regioner

En sammenligning av STN-områder regionvis synliggjør til dels store forskjeller, som tabell 6.20 viser.

Tabell 6.20 Antall gårdsbruk, STN-områder regionvis, 1995–2013

Antall gårdsbruk i STN-områder	1995	2013	Endring i % 1995–2013
STN-områder i alt	1730	770	-55,5
Øvrige områder i alt	3387	1685	-50,3
STN-områder regionvis:			
Øst-Finnmark	85	55	-35,3
Indre Finnmark	315	143	-54,6
Vest-Finnmark	88	31	-64,8
Nord-Troms	580	233	-59,8
Sør-/Midt-Troms	621	284	-54,3
Nordre Nordland	41	24	-41,5
Øvrige områder regionvis:			
Øst-Finnmark	44	26	-40,9
Vest-Finnmark	148	73	-50,7
Sør-/Midt-Troms	1060	506	-52,3
Nordre Nordland	2135	1080	-49,4

Regionene som avviker mest fra gjennomsnittstallet for utviklingen i antall gårdsbruk i STN-områder samlet (-56 prosent) i perioden 1995–2013, er Øst-Finnmark STN-område med en nedgang på «bare» 35 prosent, Nordre Nordland STN-område der nedgangen i antall gårdsbruk var på 42 prosent, og Vest-Finnmark STN-område med en nedgang på hele 65 prosent. Slike regionale forskjeller indikerer at jordbruksmiljøer kan stå overfor ulike utfordringer, og at det er behov for kunnskap om jordbruket også på regionnivå, i tillegg til kunnskap om generelle utviklingstrender i STN-områdene.

6.5 Oppsummering

Jordbruksstatistikken for samiske bosetningsområder, basert på virkeområdet for Sametingets tilskuddsmidler til næringsutvikling (STN), viser en nedgang i antall gårdsbruk på 68 prosent i perioden 1989–2013. Dette var en større nedgang enn i Nord-Norge totalt (-62 prosent) og hele landet totalt (-56 prosent). Tall for et kortere tidsrom, perioden 1995–2013, viser at nedgangen i STN-områdene samlet var noe større enn i øvrige områder nord for Saltfjellet (hhv. -56 og -50 prosent). Videre viser statistikken at det har blitt færrest av de minste gårdene, og flere kun av gårder over 200 dekar. Gjennomsnittsstørrelsen på gårder har økt både i dekar og antall husdyr, men samlet sett har det blitt færre husdyr i STN-områdene. Størrelsen på jordbruksarealet i drift i disse områdene var uendret, om man ser tidsrommet 1989–2013 under ett.

Gjennomsnittsalderen for mannlige gårdbrukere (hovedbrukere) økte med tre år fra 2001 til 2013 (fra 49 til 52 år), mens den var uendret for kvinnelige gårdbrukere (49 år). Over en lengre periode, fra 1989 til 2013, økte kvinneandelen av hovedbrukere med 6 prosent.

Gjennomsnittstallene for jordbruket i STN-områdene viser altså i all hovedsak en negativ utvikling, men med til dels store regionale forskjeller. En sammenligning for tidsrommet 1995–

2013 viser at områdene som avviker mest fra gjennomsnittstallet for nedgang i antall gårdsbruk (det vil si en nedgang på 56 prosent), er Øst-Finnmark STN-område med en nedgang på «bare» 35 prosent, nordre Nordland der nedgangen i antall gårdsbruk var på 42 prosent, og Vest-Finnmark STN-områder med en nedgang på hele 65 prosent, det vil si den største nedgangen i STN-områdene.

6.6 Videreutvikling av jordbruksstatistikk for STN-områdene

Jordbruksstatistikken for STN-områdene har nå langt flere kategorier enn da kapitlet om utviklingen innen primærnæringene i disse områdene ble skrevet i 2009 (*Samiske tall forteller* 2). I en eventuell videreutvikling av denne statistikken foreslår jeg at man vurderer kategorier som viser matproduksjon, kombinasjonsdrift, tilleggsnæringer og inntekt fra ordinært lønnet arbeid, samt tap av husdyr på grunn av rovdyr.

6.6.1 Matproduksjon

Jordbrukets betydning for STN-områdene vil kunne synliggjøres blant annet gjennom tall for matproduksjon. Jordbruksplanen for Porsanger (2017) kan være et eksempel på en slik synliggjøring. Der vises det til analyser av verdiskaping og sysselsetting i jordbruket fra Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) med tall for 2014–15. Det ble produsert over 1 million liter melk i Porsanger kommune pr. år, over 30 tonn sauekjøtt og mer enn 60 tonn storfekjøtt pr år. Årlig ullproduksjon var på 6300 kg. Kommunen har også landbruksforetak som driver potetproduksjon og produksjon av bær, urter og grønnsaker. Mye av dette selges lokalt. I tillegg produserer flere foretak fôr for salg. Produksjonsinntektene fra jordbruksbedriftene i Porsanger ble beregnet til over 21 millioner kroner. Slike tall synliggjør jordbruket som en verdiskapende næring basert på lokale ressurser.

6.6.2 Kombinasjonsdrift og andre inntektskilder

Tradisjonelt har jordbruk i kombinasjon med fiske og høsting av utmarka vært den vanligste driftsmåten i samiske bosetningsområder. I løpet av etterkrigstida skjedde en spesialisering; man satset enten på jordbruk eller på fiske som hovednæring. Dessuten ble ordinært lønnsarbeid en viktig kombinasjonsfaktor innen jordbruket og de andre primærnæringene. For å forstå jordbrukets økonomi på gårdsnivå trenger man tall for hvordan inntekter fra lønnsarbeid inngår i gårdens og husholdets totale økonomi (for eksempel ved at én ektefelle arbeider på gården og den andre med ordinært lønnsarbeid). Reindriftsforvaltningens statistikk kan brukes som eksempel. Den gjenspeiler at inntekter fra andre sektorer og fra annen næringsvirksomhet har stor betydning for økonomien i reindriftsnæringen, og at det i særlig grad er kvinner som bidrar med disse inntektene. Det er også behov for tall for ulønnet arbeidsinnsats fra ektefelle, barn og annen familie.

En stor andel av bøndene har tilleggsnæringer. SSB har en tabell for «driftseiningar med tilleggsnæring i 2012–2013» (tabell 10276 fra landbruksundersøkinga). Den viser at 55 prosent av driftsenheter på landsbasis har tilleggsnæringer. Tilsvarende tall for de tre nordligste fylkene er 45 prosent i Nordland, 48 prosent i Troms og 35 prosent i Finnmark. Tilleggsnæringer som inngår i statistikken, er som tabell 6.21 viser, leiekjøring, utleie av jakt- og fiskerett, bearbeiding

av eget skogvirke, camping, hytteutleie, gårdsturisme og utleie av driftsbygninger eller våningshus. Vi ser at for Finnmark er det kun tall for den ene kategorien: leiekjøring. Det kan skyldes at tabellen er under utvikling, og/eller at kategorier for tilleggsnæringer som kanskje er relativt vanlige i Finnmark, ikke er med (for eksempel fjordfiske, bærplukking og duodji).

Tabell 6.21 Jordbruksbedrifter med tilleggsnæringer, 2012–2013

Fylke	Leiekjøring	Utleie av jakt- og fiskerett	Bearbeiding av eget skogvirke	Camping, hytteutleie, gårdsturisme	Utleie av driftsbygninger eller våningshus
Nordland	500	300	200	100	200
Troms	300	100	100	100	100
Finnmark	100	0	0	0	0

Kilde: Tabell: 10276: Jordbruksbedrifter med tilleggsnæringer (F), i jordbruksundersøkelsen

I en eventuell videreutvikling av jordbruksstatistikken for STN-områdene kan det være hensiktsmessig å vurdere hvordan man kan få fram antall gårdsbruk i kombinasjon med ordinært lønnsarbeid, og også med tilleggsnæringer knyttet til gården. Det sistnevnte synes å ha blitt mer vanlig i løpet av de seinere år. I Lyngen har for eksempel ca. en fjerdedel av bøndene utviklet tilbud innenfor grønn omsorg, turisme, gårdsprodukter, entreprenørvirksomhet etc., ifølge plan for et utviklingsprosjekt for jordbruket i Lyngen. I Porsanger har en del gårder tilleggsnæringer som for eksempel «Inn på tunet», vedproduksjon, fjordfiske og videreføring, og man ønsker ifølge tidligere nevnte jordbruksplan å stimulere til tilleggsnæringer, som blant annet gårdsturisme, planteproduksjon, nisjeprodukter, gårdsutvalg og besøksgårder.

6.6.3 Tap av husdyr pga. rovdyr

I Sametingets jordbruksmelding (2007) påpekes at rovdyr som skadedyr utgjør et betydelig problem for landbruket i de samiske områdene. Rapporten *Samiske tall, forteller 4* har et kapittel om rovdyrtap (Fossbakk 2011). I kapitlet påpeker Fossbakk at det pr. dags dato ikke er tilgjengelige tabeller for sauetap, mens det for rein foreligger gode tabeller som i dag kan fås på forespørsel. Han tok derfor utgangspunkt i statistikk om sau utarbeidet av fylkesmennene i Finnmark, Troms og Nordland samt statistikk for rein basert på tall fra Rovbase 3.0. (rovbase.no). Dette materialet viser at det for 2008 kan dokumenteres tap i underkant av hundre sau til rovdyr, mens den skjønsmessige erstatningen var satt til i overkant av 800 dyr. Fossbakk konkluderer med at bønder og reineieres tap er langt større enn hva de får økonomisk kompensasjon for fra staten. Det store tapet av både rein og sau på beite oppfattes for mange som så problematisk at de vurderer å legge ned brukene sine.

En annen problemstilling vedrørende rovdyrtap dreier seg om muligheter for bruk av utmarka. Rovdyrproblematikken begrenser i dag utnyttelsen av utmarka for jordbruket, ifølge Sametingets jordbruksmelding. Utmarksbeite er problematisk så lenge tapet av dyr er så vidt stort.

6.7 Avsluttende kommentarer

Jordbruk, som øvrige primærnæringer, tillegges stor vekt i samepolitisk sammenheng. I Sametingets jordbruksmelding 2007 slås det fast at produksjonen innenfor jordbruk, fiske, reindrift, utmark, duodji og kombinasjoner av disse tradisjonelt har dannet grunnlaget for bo- og sysselsettingen i samiske samfunn, og at det derfor er en klar sammenheng mellom samisk bygdebosetting og primærnæringeres stilling som sysselsettingsfaktor. I meldingen viser man til Sametingsrådets politiske program for perioden 2006–2009, der det framgår at Sametingets hovedmål for jordbruket er å opprettholde sysselsettingen og bruksstrukturene man har i dag. Man viser til at utviklingen for denne næringen i de samiske bosettingsområdene er dramatisk, og at rammevilkårene for jordbruket i samiske strøk har endret seg betraktelig de siste årene. Det hevdes at samisk jordbruk i løpet av de siste 30–40 år er blitt standardisert etter norsk landbrukspolitikk, og at dette har fratatt det samiske folk en viktig kulturarv. Videre sies det om målsettinger at det i framtida er et mål å ta tilbake en del av kulturen i utøvelse av jordbruket, og at mangfoldet som tidligere har kjennetegnet samisk jordbruk, må spille en viktig rolle.

Jordbruksstatistikken for samiske bosetningsområder viser en tydelig negativ utvikling innen jordbruket i de fleste av STN-områdene, med blant annet stor nedgang i antall gårdsbruk. Om man skal vurdere konsekvensene av en slik utvikling, må man i tillegg til konsekvenser for selve næringen også ta høyde for jordbrukets betydning for lokal matproduksjon, andre næringer (blant annet handel og servicenæringer), skatteinntekter, bosetningsgrunnlag og folketall, aktivitet og trivsel i lokalsamfunn, skjøtsel av kulturlandskap og også for språk og lokal/tradisjonell kunnskap.

Som nevnt er nedgangen i antall gårdsbruk i perioden 1989–2013 større i STN-områdene enn i Nord-Norge i alt og hele landet i alt. Årsakene til slike forskjeller er trolig mange og sammensatte. Det samme gjelder forskjeller mellom STN-områder i ulike regioner. Det kan dreie seg om faktorer som jordbrukets struktur og driftsmåter (for eksempel størrelse på gårder og mer eller mindre kombinasjonsdrift), naturgitte forhold, demografiske faktorer (særlig alders- og kjønns sammensetning), arbeidsmarked (muligheter for lønnet arbeid for ektefelle og eventuelt også for bønder med jordbruk i liten målestokk), muligheter for tilleggsnæringer, tilgang på dyrka arealer, utdanningstilbud og sist, men ikke minst: grad av rekruttering. Dessuten kan nasjonal jordbrukspolitikk, og særlig de økonomiske rammene som sentrale myndigheter setter, påvirke ulikt i forskjellige jordbruksdistrikter, avhengig av blant annet driftsform og produksjon. Også jordbrukspolitikk og tiltak på kommune- og fylkesnivå kan spille inn.

Jordbruksstatistikken illustrerer at man står overfor mange store utfordringer innen jordbruket i samiske bosetningsområder, og dermed også innen jordbrukspolitikken på ulike nivå og i Sametinget. Eksempler på optimisme og vilje til satsing på jordbruket må imidlertid også nevnes. I Porsanger har for eksempel den tidligere nevnte landbruksplanen «landbruk en fremtidsnæring» som visjon. I planen nevnes prosjektet *Jordbruk og vekst i Ávjovárri*, som var et treårig og samarbeidsprosjekt mellom Kautokeino, Karasjok og Porsanger som skal bidra til en positiv utvikling og skape innovasjon, vekst og bedre lønnsomhet innen jordbruket. Hovedmålet er å snu en negativ trend innen husdyr- og planteproduksjon. Porsanger kommune som vertskommune har søkt om videreføring av prosjektet under navnet SápmAgri, med flere deltakende kommuner.

I Lyngen har en ressursgruppe utarbeidet en plan for et utviklingsprosjekt med utgangspunkt i en forståelse av at «et robust og mangfoldig landbruk skaper robuste lokalsamfunn».

Hovedmålet er «utvikling av et innovativt og bærekraftig landbruk i Lyngen». Prosjektet er initiert med utgangspunkt i den negative trenden med redusert sysselsetting for landbruket og økende fraflytting fra Lyngen, og man mener at landbruket kan representere en motvekt til avfolkning og sentralisering.

De nevnte prosjektene illustrerer vilje til satsing basert på jordbrukets ressurser og kompetanse, og på analyser av utfordringer og muligheter med utgangspunkt i lokale forhold. Slike analyser er viktige for å forstå utviklingen innen enkelte kommuner og/eller regioner, i tillegg til det jordbruksstatistikken for de samiske bosetningsområdene forteller på et mer generelt nivå. Videre er det behov for kunnskap om hvordan ulike rammebetingelser virker inn på utviklingen i jordbruket i de forskjellige kommunene og regionene, og herunder også kunnskap om grunnlaget for individuelle valg som avgjør om det fortsatt vil bli stadig færre bønder i de samiske bosetningsområdene, eller om utviklinga kan snus.

Referanser

Andersen, Svanhild (2009). Primærnæringene reindrift, jordbruk og fiske. I *Samiske tall forteller 2. Kommentert samisk statistikk 2009*. Sámi allaskuvla.

Fossbakk, Ole-Bjørn (2011). Samiske tall forteller: Kommentarer til utvalgt statistikk innen rovdyrforvaltning nasjonalt og for ressursforvaltning på Finnmarkseiendommen. I *Samiske tall forteller 4. Kommentert samisk statistikk 2009*. Sámi allaskuvla.

Porsanger kommune (2017). Landbruksplan for Porsanger kommune 2017–2024.
<https://www.porsanger.kommune.no/getfile.php/3841576.655.avybbawvub/Landbruksplan.pdf>

Ressursgruppe for landbruket i Lyngen: *Prosjektplan: «Et robust og mangfoldig landbruk skaper robuste lokalsamfunn»*. Treårig kompetanse- og utviklingsprosjekt i regi av ressursgruppa for landbruket i Lyngen.
<http://www.lyngen.kommune.no/getfile.php/3568538.369.batqbfsssp/Prosjekt+Bygdemobilisering+2016.pdf>

Sametinget (2007). Sametingets jordbruksmelding.

Slaastad, Tove Irene (2014). *Samisk statistikk 2014 / Sámi statistihkka 2014*. Rapporter 2014/1, Statistisk sentralbyrå.

Statistisk sentralbyrå: Tabeller fra SSBs statistikkbank, tema «samer» og «jordbruk».

7 Samiske tall

7.1 Innledning

I dette kapitlet presenteres en del sentrale tabeller som gir et bilde av situasjonen på viktige områder av den samiske virkeligheten. Dette er faste tabeller som vil gå igjen i hver utgave av publikasjonen, og som dermed vil gi innsikt i hvordan ting utvikler seg over tid. Kapitlet inneholder i denne utgaven 16 tabeller og fem figurer fordelt på sju områder som alle belyser viktige temaer innenfor det samiske samfunnet. Det første temaet er befolkning, hvor det er lagt vekt på å vise hvordan folkemengden utvikler seg, og hvilke forhold som påvirker befolkningsutviklingen (fødte/døde/innflytting/utflytting). Sammensetningen etter alder og kjønn vises, og situasjonen belyses på ulike geografiske nivåer.

Når det gjelder utdanning, oppgir vi tall for utdanningsnivå, hvor STN-området sammenliknes med øvrige områder nord for Saltfjellet og Norge. Her vises en tabell som belyser frafall i videregående skole, og det er tre tabeller som gir informasjon om hvordan samisk språk utvikler seg, henholdsvis i barnehagen, grunnskolen og videregående skole.

Inntekt og sysselsetting er belyst gjennom to tabeller, gjennomsnittlig inntekt og skatt for personer, og sysselsatte personer etter kjønn og næring. Det er videre to næringstabeller hvor én tabell viser bedrifter etter næringshovedområde og en går spesielt på reindriftsnæringa.

Til slutt er det to valgtabeller basert på siste sametingsvalg (2013), som viser godkjente stemmer etter parti/valgliste og innvalgte representanter på Sametinget.

7.2 Noen kommentarer til tabellene

Det var 55 544 personer som bodde i STN-områdene 1. januar 2017. Folketallet har siden 2010 stabilisert seg rundt dette tallet etter en sammenhengende nedgang siden 1990, da folketallet var nær 10 000 høyere. Det er likevel ingen vekst å spore i STN-området. Det står i kontrast til folketallet i Norge, som har økt med om lag 400 000 personer eller 8,2 prosent siden 2010.

Det var fødselsunderskudd i STN-området i 2016, som det har vært siden begynnelsen av 2000-tallet. Vi har imidlertid en positiv nettoinnflytting som balanserer fødselsunderskuddet slik at befolkningstallet holder seg noenlunde stabilt. Den positive nettoinnflyttingen startet i 2011 og har vært positiv siden. I alle år i perioden 1990–2010 var det flere som flyttet ut av STN-området enn det var som flyttet inn.

Årsaken til den positive nettoinnflyttingen er utelukkende innflytting fra utlandet. Mens STN-området opplevde et flyttetap til andre kommuner i Norge på rundt 400 personer, var nettoinnflyttingen fra utlandet i 2016 på over 600 personer.

Det er flere menn enn kvinner som bor i STN-området. 52,3 prosent er menn og 47,7 prosent kvinner, det utgjør en forskjell på 2500 personer. Det er også et knapt flertall av menn i Norge totalt, men forskjellen er relativt sett betraktelig mindre.

Alderssammensetningen i STN-området har endret seg de siste 26 årene. Nær 30 prosent av innbyggerne var 60 år og over per 1. januar 2017, mens andelen var om lag 20 prosent i 1990. Tilsvarende har andelen personer under 30 år blitt redusert fra 43 prosent i 1990 til 32 prosent i 2017. Alderssammensetningen har også endret seg i resten av Norge, men styrken i endringene er klart større i STN-området.

Flyttingene de siste årene bidrar til å forsterke disse forskjellene. I løpet av 2016 var det flere kvinner som flyttet ut av STN-området, enn det var som flyttet inn, mens det var positiv nettoinnflytting av menn. Ser vi bort fra innflyttingen fra utlandet, er det kun i de eldste aldersgruppene vi finner positiv nettoinnflytting. Blant dem som innvandret, er det derimot positiv nettoinnflytting i alle aldersgrupper.

Folketallet har holdt seg best i kommunene Nordreisa og Storfjord i Troms og Karasjok i Finnmark. Disse kommunene har hatt en svak befolkningsvekst siden 1990. Størst vekst har Nordreisa hatt, med en befolkningsøkning på 4,7 prosent siden 1990. Andre kommuner har hatt en dramatisk nedgang. Loppa, Kvalsund og Gamvik i Finnmark, Kvænangen, Kåfjord, Gratangen og Lyngen i Troms og Tysfjord i Nordland har alle hatt en befolkningsnedgang på over 20 prosent i perioden 1990–2017. Noen kommuner har klart å snu trenden de siste årene. Gamvik har for eksempel økt folketallet med om lag 13 prosent siden 2012. Også Balsfjord og Skånland i Troms har hatt en positiv utvikling de siste årene.

Det er færre som faller fra i videregående skole sammenliknet med de siste årene. Frafallet er likevel høyere i STN-området enn i resten av landet. Av kullet som startet på videregående trinn 1 i 2011, hadde 41,5 prosent ikke oppnådd studie- eller yrkeskompetanse fem år senere. Tilsvarende tall for øvrige områder nord for Saltfjellet var 32,6 prosent og 29 prosent for hele Norge.

875 elever hadde nordsamisk som førstespråk i grunnskolen i 2016. Det er vel 40 flere enn i 2015 og på linje med gjennomsnittet for de tre årene før 2015. Siden 2006 har antallet likevel gått ned med rundt 100. Tilsvarende har antall elever med nordsamisk som andrespråk blitt redusert fra vel 1500 elever i 2006 til 1045 i 2016.

Tabell 7.1 Folkemengde per 1. januar, fødte, døde og flyttinger. STN området* i alt

	Folkemengde per 1. januar			Levende-fødte**	Døde	Fødsels-overskudd	Inn-flyttinger***	Ut-flyttinger***	Netto inn-flytting	Folketilvekst***	
	I alt	Menn	Kvinner							I alt	Pro-sent
1990	65 147	33 955	31 192	918	764	154	2 218	2 583	-365	-343	-0,5
1995	63 850	33 160	30 690	862	732	130	2 090	2 819	-729	-718	-1,1
2000	59 972	31 101	28 871	749	680	69	2 591	3 005	-414	-308	-0,5
2005	57 867	29 987	27 880	569	583	-14	2 109	2 427	-318	-354	-0,6
2006	57 513	29 771	27 742	603	627	-24	2 054	2 671	-617	-598	-1,0
2007	56 915	29 507	27 408	565	666	-101	2 236	2 559	-323	-395	-0,7
2008	56 520	29 284	27 236	527	593	-66	2 111	2 303	-192	-378	-0,7
2009	56 142	29 045	27 097	546	627	-81	2 225	2 281	-56	-208	-0,4
2010	55 934	28 951	26 983	507	608	-101	2 302	2 434	-132	-299	-0,5
2011	55 635	28 858	26 777	492	621	-129	2 532	2 367	165	-4	0,0
2012	55 631	28 862	26 769	444	620	-176	2 562	2 291	271	21	0,0
2013	55 652	28 921	26 731	472	639	-167	2 588	2 349	239	-33	-0,1
2014	55 619	28 904	26 715	481	597	-116	2 569	2 437	132	-45	-0,1
2015	55 574	28 891	26 683	469	609	-140	2 558	2 414	144	12	0
2016	55 586	28 963	26 623	448	597	-149	2 779	2 594	185	-42	-0,1
2017	55 544	29 021	26 523	...	...	...	...	...	...	...	...

* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndeling av STN-området per 1/1-2012 er lagt til grunn.

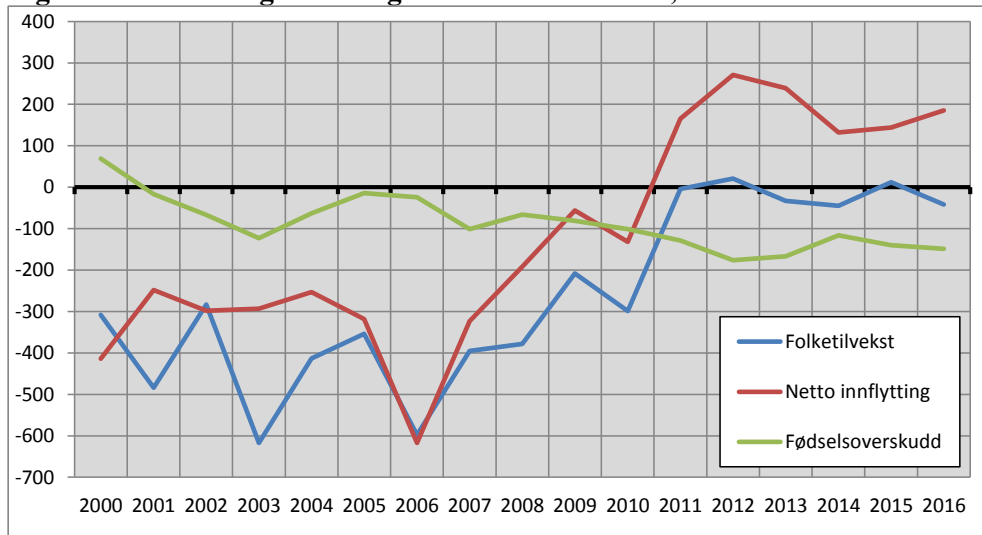
** Som levendefødte regnes foster som visertilvekst ved fødselen.

*** Gjelder flyttinger til/fra andre steder i Norge og utlandet.

**** Folketilveksten regnes som differansen mellom 1. januar i det aktuelle året og 1. januar det påfølgende året.

På grunn av registreringsrutinene og avvik i kvaliteten på flyttingdata for grunnkreter i enkelte kommuner vil fødsle-døde+innflytting-utflytting Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 7.1 Befolkningsutviklingen i STN – området*, 2000 - 2016

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

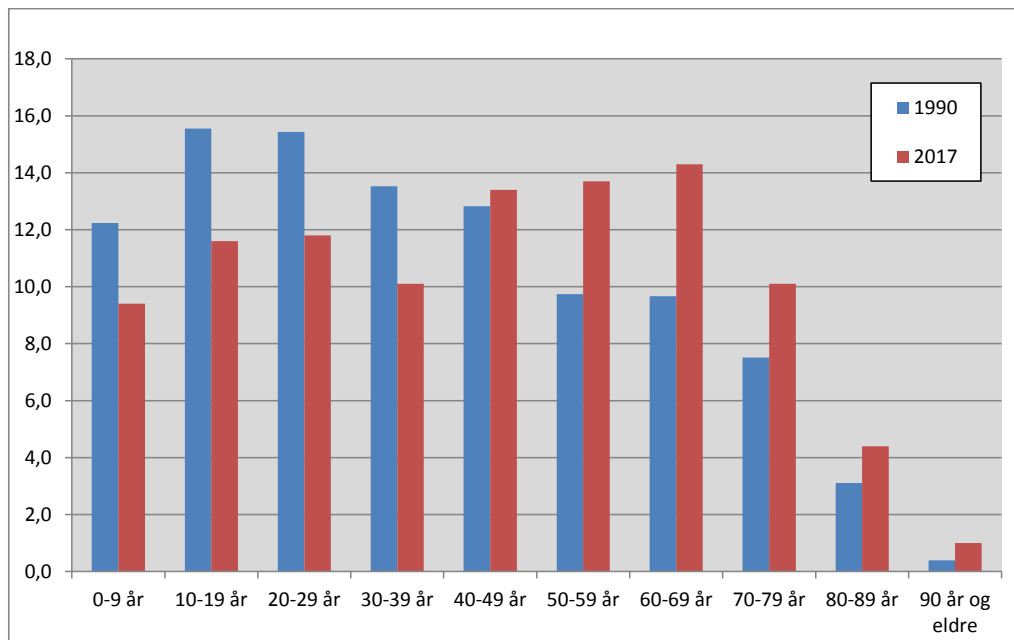
Tabell 7.2 Folkemengde i STN-området * etter kjønn og alder per. 1. januar

Kjønn Alder	1990	1995	2000	2005	2010	2013	2015	2016	2017	2017 i prosent
I alt	65 147	63 850	59 972	57 867	55 934	55 652	55 574	55586	55544	100.0
0-9 år	7 969	8 255	7 706	6 756	5 852	5 496	5 372	5318	5239	9.4
10-19 år	10 133	8 178	7 573	7 688	7 594	7 180	6 693	6529	6466	11.6
20-29 år	10 055	10 356	7 821	6 375	5 810	6 187	6 500	6562	6577	11.8
30-39 år	8 814	8 268	7 964	7 735	6 273	5 693	5 526	5573	5613	10.1
40-49 år	8 357	8 938	8 120	7 617	7 715	7 828	7 746	7580	7439	13.4
50-59 år	6 343	6 729	7 898	8 447	7 841	7 659	7 669	7722	7636	13.7
60-69 år	6 299	5 796	5 709	6 198	7 486	7 915	8 027	8030	7947	14.3
70-79 år	4 894	4 838	4 573	4 358	4 593	4 850	5 143	5330	5632	10.1
80-89 år	2 027	2 203	2 273	2 305	2 342	2 384	2 385	2412	2467	4.4
90 år og eldre	256	289	335	388	428	460	513	530	528	1.0
0-5 år	4 807	5 124	4 556	3 748	3 370	3 166	3 035	3015	2977	5.4
6-15 år	8 542	7 849	7 701	7 719	6 998	6 388	6 076	5974	5852	10.5
16-66 år	42 756	41 785	38 902	37 722	36 361	36 305	35 992	35822	35637	64.2
67 år og eldre	9 042	9 092	8 813	8 678	9 205	9 793	10 471	10775	11078	19.9
Menn	33 955	33 160	31 101	29 987	28 951	28 921	28 891	28963	29021	100.0
0-9 år	4 118	4 233	4 012	3 442	2 935	2 765	2 670	2656	2620	9.0
10-19 år	5 162	4 221	3 911	4 027	3 987	3 748	3 473	3384	3403	11.7
20-29 år	5 556	5 625	4 219	3 462	3 087	3 344	3 504	3578	3593	12.4
30-39 år	4 781	4 442	4 311	4 130	3 325	2 986	2 977	3010	3030	10.4
40-49 år	4 609	4 918	4 383	4 031	4 100	4 180	4 095	4014	3936	13.6
50-59 år	3 429	3 618	4 271	4 592	4 214	4 110	4 103	4156	4101	14.1
60-69 år	3 179	3 017	2 994	3 259	3 982	4 202	4 282	4264	4231	14.6
70-79 år	2 208	2 156	2 088	2 102	2 278	2 447	2 625	2727	2894	10.0
80-89 år	822	820	828	838	932	1 011	1 006	1012	1045	3.6
90 år og eldre	91	110	84	104	111	128	156	162	168	0.6
0-5 år	2 481	2 635	2 368	1 875	1 699	1 578	1 488	1482	1486	5.1
6-15 år	4 399	4 050	3 981	4 044	3 609	3 275	3 088	3042	2988	10.3
16-66 år	23 059	22 494	20 892	20 202	19 349	19 386	19 258	19218	19148	66.0
67 år og eldre	4 016	3 981	3 860	3 866	4 294	4 682	5 057	5221	5399	18.6
Kvinner	31 192	30 690	28 871	27 880	26 983	26 731	26 683	26623	26523	100.0
0-9 år	3 851	4 022	3 694	3 314	2 917	2 731	2 702	2662	2619	9.9
10-19 år	4 971	3 957	3 662	3 661	3 607	3 432	3 220	3145	3063	11.5
20-29 år	4 499	4 731	3 602	2 913	2 723	2 843	2 996	2984	2984	11.3
30-39 år	4 033	3 826	3 653	3 605	2 948	2 707	2 549	2563	2583	9.7
40-49 år	3 748	4 020	3 737	3 586	3 615	3 648	3 651	3566	3503	13.2
50-59 år	2 914	3 111	3 627	3 855	3 627	3 549	3 566	3566	3535	13.3
60-69 år	3 120	2 779	2 715	2 939	3 504	3 713	3 745	3766	3716	14.0
70-79 år	2 686	2 682	2 485	2 256	2 315	2 403	2 518	2603	2738	10.3
80-89 år	1 205	1 383	1 445	1 467	1 410	1 373	1 379	1400	1422	5.4
90 år og eldre	165	179	251	284	317	332	357	368	360	1.4
0-5 år	2 326	2 489	2 188	1 873	1 671	1 588	1 547	1533	1491	5.6
6-15 år	4 143	3 799	3 720	3 675	3 389	3 113	2 988	2932	2864	10.8
16-66 år	19 697	19 291	18 010	17 520	17 012	16 919	16 734	16604	16489	62.2
67 år og eldre	5 026	5 111	4 953	4 812	4 911	5 111	5 414	5554	5679	21.4

* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndeling av STN-området per 1/1-2012 er lagt til grunn.

Figur 7.2 Folkemengde i STN-området*, aldersgrupper, andel

* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndeling av STN-området per 1/1-2012 er lagt til grunn.

Tabell 7.3 Folkemengde 1. januar, etter kommuner som helt eller delvis er definert som STN-området*

Kommune	1990	1995	2000	2005	2010	2012	2013	2014	2015	2016	2017
STN-området i alt	65 147	63 850	59 972	57 867	55 934	55 631	55 652	55 619	55 574	55 586	55 544
2030 Sør-Varanger, STN	1 869	1 790	1 517	1 476	1 602	1 543	1 506	1 501	1 505	1 500	1 477
2030 Sør-Varanger, øvrige områder	7 772	8 123	8 015	7 987	8 136	8 317	8 462	8 589	8 716	8 727	8 722
2027 Nesseby	1 037	1 048	965	901	884	901	882	919	934	959	951
2025 Tana	3 195	3 272	3 074	3 037	2 912	2 896	2 900	2 883	2 909	2 922	2 911
2023 Gamvik	1 424	1 455	1 288	1 114	1 009	1 008	1 063	1 098	1 116	1 139	1 137
2022 Lebesby, STN	501	438	390	379	341	339	338	323	325	321	319
2022 Lebesby, øvrige områder	1 253	1 140	1 073	1 051	1 001	1 017	1 001	1 018	1 018	997	1 011
2021 Karasjok	2 652	2 788	2 901	2 876	2 789	2 763	2 721	2 698	2 708	2 668	2 696
2020 Porsanger	4 475	4 461	4 451	4 299	3 991	3 946	3 968	3 963	3 925	3 978	3 971
2019 Nordkapp, STN	757	737	667	629	595	595	579	577	585	589	601
2019 Nordkapp, øvrige områder	3 218	3 177	2 850	2 786	2 590	2 633	2 626	2 636	2 693	2 687	2 690
2018 Måsøy, STN	399	334	248	194	170	165	183	171	177	170	161
2018 Måsøy, øvrige områder	1 440	1 386	1 229	1 199	1 097	1 078	1 057	1 070	1 064	1 045	1 043
2017 Kvalsund	1 394	1 266	1 106	1 080	1 026	1 010	1 036	1 051	1 049	1 035	1 027
2014 Loppa	1 687	1 552	1 426	1 266	1 087	1 087	1 070	1 027	989	951	968
2012 Alta, STN	1 625	1 472	1 245	1 152	1 013	997	975	944	906	884	877
2012 Alta, øvrige områder	13 232	14 866	15 592	16 476	17 667	18 285	18 671	18 878	18 992	19 213	19 569
2011 Kautokeino	2 953	3 141	3 068	2 997	2 949	2 927	2 923	2 931	2 914	2 956	2 938
1943 Kvænangen	1 615	1 602	1 435	1 401	1 316	1 284	1 245	1 234	1 226	1 231	1 233
1942 Nordreisa	4 697	4 905	4 821	4 744	4 757	4 807	4 850	4 854	4 882	4 895	4 919
1941 Skjervøy	3 082	3 081	2 934	3 003	2 881	2 880	2 905	2 881	2 895	2 920	2 912
1940 Kåfjord	2 819	2 677	2 369	2 288	2 207	2 210	2 208	2 221	2 182	2 150	2 132
1939 Storfjord	1 836	1 939	1 872	1 934	1 888	1 909	1 942	1 941	1 898	1 865	1 890
1938 Lyngen	3 595	3 479	3 225	3 158	3 152	3 028	3 013	2 992	2 922	2 861	2 876
1936 Karlsøy	2 774	2 611	2 496	2 372	2 371	2 355	2 317	2 334	2 289	2 282	2 273
1933 Balsfjord	6 378	6 085	5 749	5 560	5 515	5 502	5 562	5 593	5 720	5 701	5 685
1925 Sørreisa, STN	711	655	626	614	609	609	606	600	607	608	604
1925 Sørreisa, øvrige områder	2 727	2 818	2 668	2 716	2 757	2 772	2 801	2 850	2 844	2 844	2 892
1923 Salangen	2 586	2 505	2 346	2 244	2 211	2 214	2 220	2 223	2 219	2 230	2 220
1920 Lavangen	1 149	1 117	1 052	1 029	1 012	1 016	1 012	1 014	1 008	1 051	1 076
1919 Gratangen	1 483	1 416	1 345	1 268	1 150	1 136	1 119	1 135	1 137	1 137	1 121
1913 Skånland	3 409	3 303	3 109	2 954	2 855	2 972	2 940	2 951	2 988	3 041	3 048
1902 Tromsø, STN	1 416	1 209	1 039	920	845	791	811	798	796	785	771
1902 Tromsø, øvrige områder	49 132	54 467	58 106	61 638	66 460	68 325	69 547	70 792	71 885	72 695	73 770
1853 Evenes, STN	236	328	295	274	256	258	254	250	249	245	251
1853 Evenes, øvrige områder	1 494	1 293	1 228	1 143	1 101	1 101	1 122	1 141	1 136	1 155	1 151
1850 Tysfjord	2 622	2 465	2 302	2 150	2 007	1 956	1 978	2 000	1 996	1 974	1 960
1849 Hamarøy, STN	317	296	277	230	219	221	226	226	229	253	253
1849 Hamarøy, øvrige områder	1 995	1 919	1 731	1 606	1 533	1 562	1 565	1 594	1 582	1 571	1 557
1805 Narvik, STN	454	423	334	324	315	306	300	286	289	285	286
1805 Narvik, øvrige områder	18 143	18 497	18 266	18 188	18 087	18 167	18 209	18 419	18 564	18 502	18 470

* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndeling av STN-området per 1/1-2012 er lagt til grunn.
Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 7.4 Folkemengde 1. januar 2017 og endringene i 2016, Norge nord for Saltfjellet

	Folkemengde 1.1.2016	Levendefødt*	Døde	Fødselsoverskudd	Innflytting**		Utflytting		Netto innflytting	Folketilvekst***		Folkemengde 1.1.2017
					I alt	Av dette fra utlandet	I alt	Av dette til utlandet		I alt	Prosent	
Norge nord for Saltfjellet i alt	403 601	4 166	3 472	694	22 548	6 371	20 806	2 563	1 742	2 442	0,6	406 043
STN-området**** i alt	55 586	448	597	-149	3 180	867	2 995	249	185	-42	-0,1	55 544
Øvrige områder***** i alt	348 015	3 718	2 875	843	19 368	5 504	17 811	2 314	1 557	2 484	0,7	350 499
Øst-Finnmark	25 151	230	246	-16	1 662	678	1 667	253	-5	-18	-0,1	25 133
STN	3 919	24	45	-21	250	84	217	47	33	-35	-0,9	3 884
Øvrige områder	21 232	206	201	5	1 412	594	1 450	206	-38	17	0,1	21 249
Indre Finnmark	12 524	114	117	-3	662	142	662	43	0	-8	-0,1	12 516
STN	12 524	114	117	-3	662	142	662	43	0	-8	-0,1	12 516
Vest-Finnmark	38 083	455	282	173	2 319	651	2 076	294	243	417	1,1	38 500
STN	3 629	21	44	-23	275	85	225	22	50	5	0,1	3 634
Øvrige områder	34 454	434	238	196	2 044	566	1 851	272	193	412	1,2	34 866
Nord-Troms	18 204	150	199	-49	1 046	302	967	70	79	31	0,2	18 235
STN	18 204	150	199	-49	1 046	302	967	70	79	31	0,2	18 235
Sør-/Midt-Troms	146 126	1 587	1 110	477	8 504	2 352	7 720	1 085	784	1 271	0,9	147 397
STN	14 553	119	167	-48	797	220	766	56	31	-28	-0,2	14 525
Øvrige områder	131 573	1 468	943	525	7 707	2 132	6 954	1 029	753	1 299	1,0	132 872
Nordre Nordland	163 513	1 630	1 518	112	8 355	2 246	7 714	818	641	749	0,5	164 262
STN	2 757	20	25	-5	150	34	158	11	-8	-7	-0,3	2 750
Øvrige områder	160 756	1 610	1 493	117	8 205	2 212	7 556	807	649	756	0,5	161 512

* Som levendefødt regnes foster som viser livstegn ved fødselen.

** Gjelder flytting til/fra andre steder i Norge og utlandet og flyttinger innen området

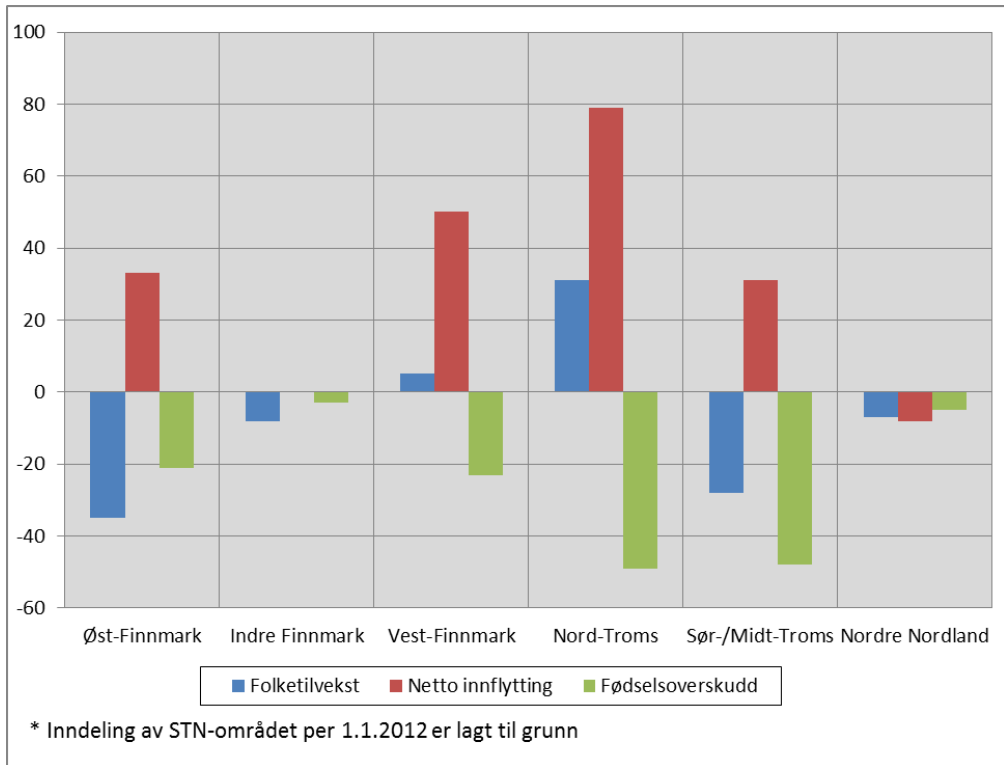
*** Folketilveksten regnes som differansen mellom 1. januar i det aktuelle året og 1. januar det påfølgende år. På grunn av registreringsrutinene og avvik i kvaliteten på flyttedata for grunnkretser i enkelte kommuner vil født - døde + innflytting - utflytting vise andre tall. På kommunenivå vil disse forskjellene være små

**** Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndelingen av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

***** Området nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Figur 7.3 Befolkningsutvikling STN - området*, 2016

Tabell 7.5 Innflytting og utflytting til/fra STN-området*, etter kjønn og alder i 2016

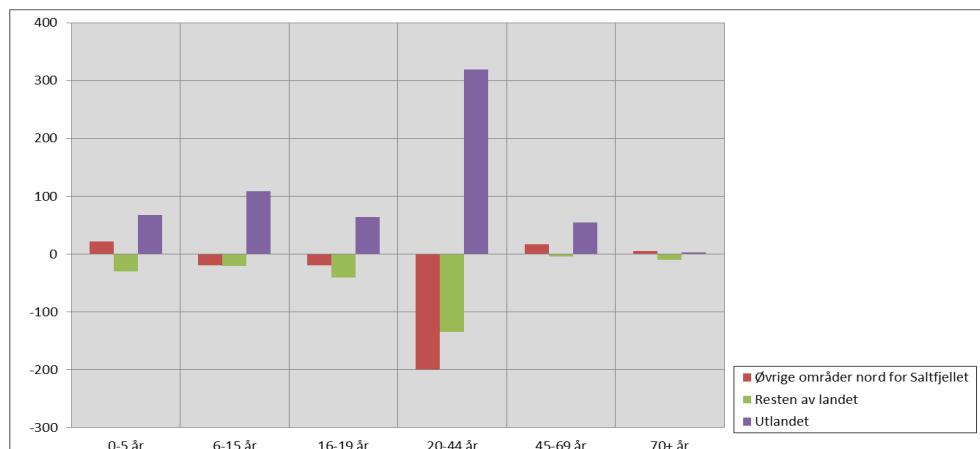
	Norge i alt			Øvrige områder nord for Saltfjellet**			Resten av landet			Utlandet		
	Totalt	Menn	Kvinner	Totalt	Menn	Kvinner	Totalt	Menn	Kvinner	Totalt	Menn	Kvinner
Innflytting i alt	1 912	1 022	890	1 203	637	566	709	385	324	867	513	354
0-5 år	169	83	86	115	48	67	54	35	19	74	41	33
6-15 år	168	80	88	112	54	58	56	26	30	130	89	41
16-19 år	153	88	65	105	51	54	48	37	11	76	62	14
20-44 år	1 022	559	463	614	344	270	408	215	193	474	262	212
45-69 år	356	188	168	229	125	104	127	63	64	107	56	51
70+ år	44	24	20	28	15	13	16	9	7	6	3	3
Utflytting i alt	2 345	1 217	1 128	1 396	713	683	949	504	445	249	149	100
0-5 år	177	90	87	93	44	49	84	46	38	6	2	4
6-15 år	207	100	107	131	61	70	76	39	37	21	10	11
16-19 år	213	113	100	124	58	66	89	55	34	12	5	7
20-44 år	1 356	700	656	813	416	397	543	284	259	155	103	52
45-69 år	343	187	156	212	119	93	131	68	63	52	28	24
70+ år	49	27	22	23	15	8	26	12	14	3	1	2
Nettflytting i alt	-433	-195	-238	-193	-76	-117	-240	-119	-121	618	364	254
0-5 år	-8	-7	-1	22	4	18	-30	-11	-19	68	39	29
6-15 år	-39	-20	-19	-19	-7	-12	-20	-13	-7	109	79	30
16-19 år	-60	-25	-35	-19	-7	-12	-41	-18	-23	64	57	7
20-44 år	-334	-141	-193	-199	-72	-127	-135	-69	-66	319	159	160
45-69 år	13	1	12	17	6	11	-4	-5	1	55	28	27
70+ år	-5	-3	-2	5	0	5	-10	-3	-7	3	2	1

* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndelingen av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

** Området nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 7.4 Nettoutflytting til/fra STN-området*, 2016

* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndelingen av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

**Tabell 7.6 Personer 16 år og over, etter høyeste fullførte utdanning.
Kommuner som er helt eller delvis definert som STN-området*,
1. oktober 2016. Prosent**

	I alt	Grunnskole nivå	Vider- gående skole- nivå**	Universitets- og høgskolenivå, kort***	Universitets- og høgskolenivå lang****
STN-området** i alt	100,0	38,0	39,9	17,6	3,7
Øvrige områder***** i alt	100,0	29,8	39,9	22,1	7,7
2030 Sør-Varanger, STN	100,0	37,5	42,0	15,3	4,9
2030 Sør-Varanger, øvrige områder	100,0	29,1	40,8	22,8	6,6
2027 Nesseby	100,0	34,2	41,2	18,5	5,0
2025 Tana	100,0	38,0	37,6	18,5	5,0
2023 Gamvik	100,0	41,5	35,5	16,7	5,4
2022 Lebesby, STN	100,0	36,2	48,4	12,5	2,2
2022 Lebesby, øvrige områder	100,0	44,0	34,1	17,0	3,9
2021 Karasjok	100,0	35,4	33,4	25,3	5,2
2020 Porsanger	100,0	32,6	42,8	19,8	4,0
2019 Nordkapp, STN	100,0	51,5	33,4	11,2	2,9
2019 Nordkapp, øvrige områder	100,0	36,6	39,8	18,0	4,7
2018 Måsøy, STN	100,0	53,0	34,4	8,6	4,0
2018 Måsøy, øvrige områder	100,0	39,2	41,0	14,2	4,5
2017 Kvalsund	100,0	40,5	38,9	16,2	3,0
2014 Loppa	100,0	46,7	32,8	16,4	3,2
2012 Alta, STN	100,0	39,9	40,6	16,5	2,5
2012 Alta, øvrige områder	100,0	31,3	37,3	24,7	6,1
2011 Kautokeino	100,0	39,3	30,4	22,7	5,9
1943 Kvænangen	100,0	39,1	41,4	16,3	2,7
1942 Nordreisa	100,0	34,7	41,2	19,3	3,9
1941 Skjervøy	100,0	40,0	40,2	16,0	3,0
1940 Kåfjord	100,0	42,8	37,2	15,8	3,6
1939 Storfjord	100,0	37,5	41,0	18,2	2,8
1938 Lyngen	100,0	40,9	39,5	15,9	3,0
1936 Karlsøy	100,0	46,2	36,7	13,2	3,5
1933 Balsfjord	100,0	39,4	43,4	14,0	2,7
1925 Sørreisa, STN	100,0	35,5	43,4	18,4	2,5
1925 Sørreisa, øvrige områder	100,0	29,9	45,4	20,6	3,9
1923 Salangen	100,0	30,6	44,1	19,8	4,9
1920 Lavangen	100,0	36,4	41,9	17,5	3,5
1919 Gratangen	100,0	36,7	40,7	17,6	3,8
1913 Skånland	100,0	32,4	43,3	20,1	3,7
1902 Tromsø, STN	100,0	47,8	38,6	11,7	1,2
1902 Tromsø, øvrige områder	100,0	23,9	35,1	25,7	15,0
1853 Evenes, STN	100,0	33,0	50,0	13,8	3,2

1853 Evenes, øvrige områder	100,0	31,9	47,7	16,6	3,2
1850 Tysfjord	100,0	37,7	42,1	16,3	2,9
1849 Hamarøy, STN	100,0	36,0	44,1	15,6	3,3
1849 Hamarøy, øvrige områder	100,0	30,9	41,2	21,2	5,8
1805 Narvik, STN	100,0	31,5	49,8	11,7	5,4
1805 Narvik, øvrige områder	100,0	25,8	44,4	22,5	6,7

* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndelingen av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

** Inkludert nivået "påbygging til videregående utdanning", som omfatter utdanning som bygger på videregående skole, men som ikke er godkjent som høyere utdanning.

*** Omfatter høyere utdanning t.o.m. fire år.

**** Omfatter høyere utdanning på mer enn fire år, samt forskerutdanning.

***** Området nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet.

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 7.7 Elever* som startet på videregående opplæring trinn1 første gang høsten 2010, etter status for oppnådd nivå i videregående opplæring etter fem år, studentretning og kjønn. Prosent

Utdanningsprogram i Videregående trinn 1 og kjønn	Elever i alt	Fullført med studie- eller yrkeskompetanse**		Ikke oppnådd studie- eller yrkeskompetanse		
		Fullført på normert tid	Fullført på mer enn normert tid	Fortsatt i videregående opplæring 2015	Gjennomført VKII eller gått opp til fagprøve, ikke bestått	Sluttet underveis
STN-området*** i alt	790	42,8	15,7	10,1	8,4	23,0
Studieforberedende utdanningsprogram	316	64,2	13,9	4,1	10,8	7,0
Menn	130	64,6	12,3	3,1	13,8	6,2
Kvinner	186	64,0	15,1	4,8	8,6	7,5
Studiespesialisering	271	63,8	13,3	4,8	10,7	7,4
Idrettsfag	32	59,4	21,9	.	15,6	3,1
Musikk, dans og drama	13	84,6	7,7	.	.	7,7
Yrkesfaglig studieretninger	474	28,5	16,9	14,1	6,8	33,8
Menn	289	26,3	19,0	15,9	5,5	33,2
Kvinner	185	31,9	13,5	11,4	8,6	34,6
Bygg- og anleggsteknikk	44	29,5	20,5	22,7	9,1	18,2
Design- og håndverk	37	21,6	10,8	5,4	24,3	37,8
Elektrofag	75	16,0	28,0	24,0	6,7	25,3
Helse- og sosialfag	92	32,6	14,1	9,8	2,2	41,3
Medier og kommunikasjon	39	43,6	12,8	7,7	7,7	28,2
Naturbruk	22	40,9	9,1	9,1	4,5	36,4
Restaurant- og matfag	31	22,6	9,7	16,1	6,5	45,2
Service og samferdsel	18	38,9	16,7	11,1	11,1	22,2
Teknikk og industriell produksjon	116	27,6	17,2	13,8	3,4	37,9

* Elever i alternativ opplæring er inkludert

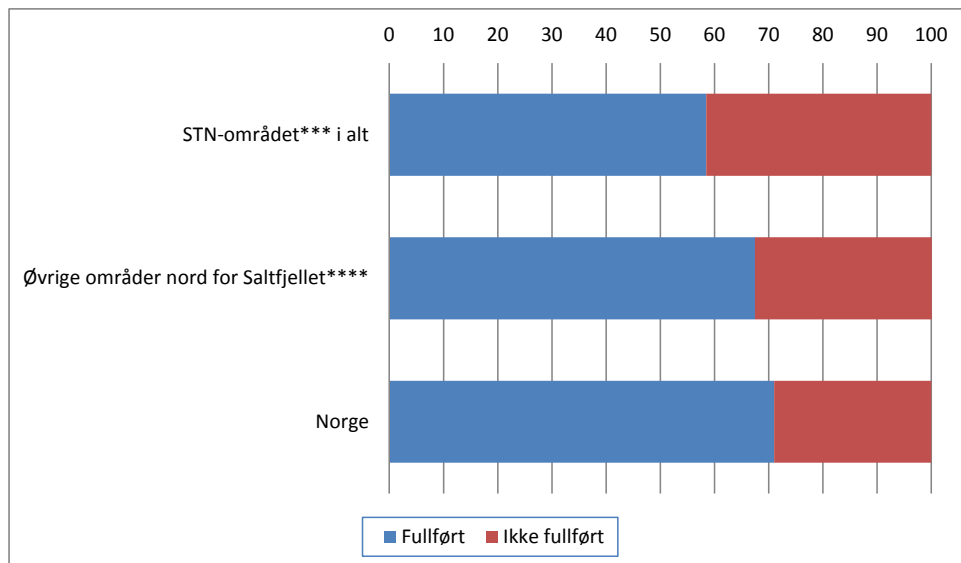
** Fullført opplæring betyr at eleven/lærlingen har bestått alle årstrinn i videregående opplæring som fører til vitnemål eller fag-/svennebrev

*** Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndelingen av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

**** Området nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Figur 7.5 Elever* som startet på videregående opplæring trinn1 første gang høsten 2011, etter status for oppnådd nivå i videregående opplæring etter fem år, i forhold til bostedsområde. Prosent

Tabell 7.8 Barnehager med samisk språktilbud og talet på born som tok imot samisk tilbud i barnehagen 2005-2017

År	2005	2007	2009	2011	2013	2014	2015	2016	2017
Barnehager med samisktilbod i alt	64	56	71	61	52	58	60	58	55
Tal på born:	925	956	883	823	822	815	783	798	825
Samiske barnehagar og samiske barnehageavdelingar i norske barnehagar	46	40	37	33	30	31	31	32	31
Tal på born:	882	925	789	728	669	688	668	691	716
Norske barnehagar med anna samisk tilbod	18	16	34	28	22	27	29	26	24
Tal på born:	43	31	94	95	153	127	115	107	109

Kilde: Sametinget

Tabell 7.9 Antall elever med samisk som 1. eller 2. språk. Grunnskolen per 1. oktober. Hele landet. 2006-2016

	2006*	2010*	2011*	2012*	2013*	2014*	2015*	2016*
Elever i alt ***	619 038	614 020	614 413	614 894	615 327	618 996	623 755	629 275
Elever med samisk som opplæringsmålform** i alt	991	893	855	873	822	812	833	814
Elever med nordsamisk som førstespråk	971	928	895	879	877	878	833	875
Elever med nordsamisk som andrespråk*	1 508	1 145	1 092	1 054	1 070	1 065	1 102	1 045
Elever med lulesamisk som førstespråk	31	29	25	30	19	22	28	26
Elever med lulesamisk som andrespråk*	46	68	47	68	74	77	85	78
Elever med sørsamisk som førstespråk	18	18	20	21	20	15	21	26
Elever med sørsamisk som andrespråk*	98	72	74	74	66	59	95	74

* Samisk som andrespråk omfatter elever som gjennomfører nivå 1-4 og nivå 1-7 etter samisk lærerplan.

** Elever som har samisk som opplæringsmålform, får all undervisning på samisk. Dette gjelder elever i de kommunene som kommer inn under det samiske forvaltningsområdet

*** Fra og med skoleåret 2011/2012 er spesialskoler og ordinære skoler slått saman i grunnskolestatistikken.

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 7.10 Talet på elevar med samisk i fagkrinsen i den videregående skulen, fordelt på fylke der det er fleire enn fem elevar 2009-2017

	Skoleåret 2009/2010			Skoleåret 2013/2014			Skoleåret 2014/2015			Skoleåret 2015/16			Skoleåret 2016/17		
	Første-språk	Andre-språk	To-talt	Første-språk	Andre-språk	To-talt	Første-språk	Andre-språk	To-talt	Første-språk	Andre-språk	To-talt	Første-språk	Andre-språk	To-talt
Hele landet	215	154	369	243	209	452	203	243	446	213	247	460	204	267	471
Finnmark	180	103	283	199	157	356	177	177	354	189	187	376	182	197	379
Troms	10	30	40	18	24	42	18	30	48	16	34	50	18	37	55
Nordland	21	7	28	21	16	37	4	20	24		12	12	1	16	17
Nord-Trøndelag		8	8		5	5	3	8	11	5	3	8	3	4	7
Resten	4**	6	10	5***	7	12	1	8	9	3**	11	14		13	13

*Resten av landet inkluderer også fylkene Nordland og Nord-Trøndelag

**Resten av landet inkluderer også Nord-Trøndelag

***Resten av landet inkluderer også Nordland

Kilde: Utdanningsdirektoratet

Tabell 7.11 Gjennomsnittlig inntekt og skatt for bosatte personer 17 år og eldre. Hele landet og Norge nord for Saltfjellet, 2016

	Hele landet	STN-området*	Øvrige områder**
Bruttoinntekt	442 300	364 700	410 600
Personinntekt lønn	305 500	233 300	288 600
Personinntekt pensjoner	61 000	68 000	60 500
Næringsinntekt	19 900	21 900	17 400
Renter bankinnskudd	4 300	3 100	3 500
Mottatt aksjeutbytte***	20 000	3 900	9 300
Inntektsfradrag	115 900	108 200	115 000
Minstefradrag	73 000	72 600	74 500
Renter av gjeld	25 100	18 800	24 200
Underskudd i næring, inkl. tidligere år	4 400	3 100	2 500
Toppskattegrunnlag	404 400	351 500	389 500
Alminnelig inntekt etter særfradrag	328 600	256 300	295 500
Sum utlignet skatt****	112 300	74 600	96 800
Av dette****:			
Toppskatt	6 000	2 500	4 100
Fellesskatt	36 900	27 400	32 500
Medlemsavgift til folketrygden	29 900	24 500	28 200
Antall bosatte personer 17 år og eldre	4 150 990	45 890	259 294

* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndelingen av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

** Området nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet.

*** Både skattepliktig og skattefritt aksjeutbytte

**** Sum utlignet skatt (inkl. formuesskatt) er redusert med skattefradrag, mens de enkelte skattene er før skattefradrag blir trukket ut.

Kilde: Skattestatistikk for personer, Statistisk sentralbyrå

Tabell 7.12 Sysselsatte personer 15-74 år*, etter kjønn og næring. Norge nord for Saltfjellet. 4. kvartal, 2016

	2009		2016		2009		2016	
	I alt	I alt	Menn	Kvinner	I alt %	I alt %	Menn %	Kvinner %
STN-området** i alt	27 088	25 817	13 856	11 961	100,0	100,0	100,0	100,0
01-03 Jordbruk, skogbruk og fiske	2 956	2 208	1 885	323	10,9	8,6	13,6	2,7
05-09 Bergverksdrift og utvinning	337	318	291	27	1,2	1,2	2,1	0,2
10-33 Industri	1 544	1 874	1 466	408	5,7	7,3	10,6	3,4
35-39 Elektrisitet, vann og renovasjon	403	456	400	56	1,5	1,8	2,9	0,5
41-43 Bygge- og anleggsvirksomhet	2 377	2 394	2 213	181	8,8	9,3	16,0	1,5
45-56 Varehandel, hotell- og restaurantvirksomhet	5 259	4 647	2 901	1 746	19,4	18,0	20,9	14,6
58-63 Informasjon og kommunikasjon	340	304	182	122	1,3	1,2	1,3	1,0
64-66 Finansiering og forsikring	141	73	40	33	0,5	0,3	0,3	0,3
68-82 Forretningsmessig tjenesteyting, eiendomsdrift	1 567	1 514	852	662	5,8	5,9	6,2	5,5
84 Offentlig administrasjon, forsvar og sosialforsikring	2 061	2 044	1 136	908	7,6	7,9	8,2	7,6
85 Undervisning	2 667	2 536	790	1 746	9,8	9,8	5,7	14,6
86-88 Helse- og sosialtjenester	6 451	6 363	1 191	5 172	23,8	24,7	8,6	43,2
90-99 Andre sosiale og personlige tjenester	811	860	367	493	3,0	3,3	2,7	4,1
Ikke oppgitt	174	226	142	84	0,6	0,9	1,0	0,7

* Fra 2005 ble nedre aldersgrense for å bli regnet som sysselsatt senket fra 16 til 15 år, i tråd med internasjonale anbefalinger. Samtidig ble aldersdefinisjonen endret fra alder ved utgangen av året til alder ved utgangen av referansetidspunktet.

** Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndeling av STN-området per 1/1-2012 er lagt til grunn.

*** Områder nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet.

Kilde: Register basert sysselsettingsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 7.13 Virksomheter etter nærings hovedområder og størrelsesgrupper etter antall ansatte. STN-området i alt. 1. januar 2017.

Næring	Størrelsesgrupper etter antall ansatte								
	I alt	Ansatte i alt	Uten ansatte	1-4 ansatte	5-9 ansatte	10-19 ansatte	20-49 ansatte	50-99 ansatte	100-249 ansatte
STN-området i alt	6 985	22871	4492	1326	539	335	219	64	10
Jordbruk, skogbruk og fiske	2 099	743	1 868	198	19	7	6	1	-
Bergverksdrift og utvinning	22	225	8	5	4	2	2	-	1
Industri	307	1 972	178	54	26	21	18	8	2
Elektrisitets-, gass-, damp- og varmtvannsforsyning	29	163	10	10	6	1	2	-	-
Vannforsyning, avløps- og renovasjonsvirksomhet	41	240	19	8	6	4	4	-	-
Bygge- og anleggsvirksomhet	689	1 870	404	164	72	29	18	2	-
Varehandel, reparasjon av motorvogner	537	2 006	223	146	104	58	6	-	-
Transport og lagring	324	894	163	109	28	14	10	-	-
Overnattings- og serveringsvirksomhet	225	673	126	51	27	15	6	-	-
Informasjon og kommunikasjon	107	268	77	17	8	3	1	-	1
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	23	35	11	11	-	1	-	-	-
Omsetning og drift av fast eiendom	426	167	361	57	6	2	-	-	-
Faglig, vitenskaplig og teknisk tjenesteyting	305	413	201	74	24	3	2	1	-
Forretningsmessig tjenesteyting	289	768	194	54	19	9	12	1	-
Offentlig administrasjon og forsvar, og trykdeordninger underordnet offentlig forvaltning	179	1 745	22	58	34	39	24	1	1
Undervisning	213	2 592	58	53	30	28	30	13	1
Helse- og sosialtjenester	709	416	272	134	100	90	72	37	4
Kulturell virksomhet, underholdning og fritidsaktiviteter	266	317	195	50	14	3	4	-	-
Annen tjenesteyting	189	362	97	72	12	6	2	-	-
Uoppgitt	6	2	5	1	-	-	-	-	-

Kilde: Bedrifts- og foretaksregisteret, Statistisk sentralbyrå

**Tabell 7.14 Antall rein i vårflokk per 31. mars*, etter reinbeiteområde.
Reindriftsårene 2002/2003-2015/2016**

Reinbeite-område	2002/ 2003	2004/ 2005	2007/ 2008	2009/ 2010	2010/ 2011	2011/ 2012	2012/ 2013	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016**
Hele landet	210 075	234 608	253 721	254 384	251 071	258 360	248 255	231 929	211 974	211 666
Øst-Finnmark	63 389	78 332	89 740	88 868	87 283	83 957	74 984	69 103	65 947	66 934
Polmak/Varanger	21 623	24 664	27 279	27 325	28 078	27 212	24 143	23 111	24 126	23 950
Karasjok	41 766	53 668	62 461	61 543	59 205	56 745	50 841	45 992	41 821	42 984
Vest-Finnmark	84 214	92 714	98 106	98 548	97 957	107 055	106 127	95 838	79 333	79 312
Troms	9 922	11 272	12 188	12 094	11 674	12 820	12 768	12 317	12 179	11 923
Nordland	13 993	14 142	14 717	15 667	14 529	14 878	14 828	14 644	14 491	14 271
Nord-Trøndelag	12 936	12 377	12 627	13 281	13 529	13 930	14 093	14 130	14 398	13 871
Sør- Trøndelag/Hedmark	13 432	13 616	13 576	13 821	13 840	13 662	13 003	13 005	13 080	12 972
Tamreinlagene	12 189	12 155	12 767	12 105	12 259	12 058	12 422	12 892	12 546	12 383

* 31. mars benyttes fordi 1. april er fristen for å gi melding om reindriften det siste driftsåret til distriktsstyret.

** Ukorrigerede tall.

Kilde: Reindriftsforvaltningen

**Tabell 7.15 Sametingsvalget 2017. Godkjente stemmer, etter parti/valgliste
og valgkrets**

	Hele landet	Valgkrets						
		1. Østre	2. Avjo- våri	3. Nordre	4. Gáisi	5. Vest- havet	6. Sør- samisk	7. Sør- Norge
Heile landet	11 757	1 770	2 803	1 764	1 804	1 150	746	1 720
Arbeiderpartiet	1 998	445	324	297	324	161	152	295
Fremskrittspartiet	879	125	102	303	140	62	23	124
Høyre	752	109	125	130	92	191	34	71
Senterpartiet	889	259	225	140	125	42	51	47
Sosialistisk Venstreparti	25	0	25	0	0	0	0	0
Arja	911	161	340	118	117	47	0	128
Nordkalottfolket	772	0	119	366	117	0	0	170
Norske Samers Riksforbund	3 303	0	782	385	685	509	286	656
Sámeálbmot Bellodat Samefolkets parti	238	0	59	0	0	0	0	179
Samenes Folkeforbund (tidl Samenes Valgforbund)	204	61	0	0	83	60	0	0
Siella	272	0	80	25	39	78	0	50
Fastboende Liste / Guovdageainnu Dálon searvi	76	0	76	0	0	0	0	0
Fastboendes Liste på Sametinget	177	0	177	0	0	0	0	0
Johttisápmelacaid listu	291	0	291	0	0	0	0	0
Jiehkkevári	82	0	0	0	82	0	0	0
Norske Samers Riksforbund og Samefolkets Partis fellesliste	493	493	0	0	0	0	0	0
Sámieana	78	0	78	0	0	0	0	0
Samedemokratene og Siella	117	117	0	0	0	0	0	0
Áarjel-Saemiej Gielh	200	0	0	0	0	0	200	0

Kilde: Valgstatisikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 7.16 Sametingsvalget 2017. Valgte representanter, etter parti/valgliste*, kjønn og valgkrets

	Parti/valgliste											
			A		NSR		ARJA		FRP		H	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
Hele landet	22	17	7	2	9	7	0	1	1	0	1	0
1. Østre	2	3	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
2. Avjovári	4	4	1	0	1	2	0	1	0	0	0	0
3. Nordre	4	2	1	0	1	1	0	0	1	0	0	0
4. Gáisi	3	2	1	1	2	1	0	0	0	0	0	0
5. Vesthavet	4	1	1	0	2	1	0	0	0	0	1	0
6. Sørsamisk	2	2	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0
7. Sør-Norge	3	3	1	0	2	1	0	0	0	0	0	0
	NSR/SPF		JOHT		NORDK		ÅSG		SP		FASTB	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
Hele landet	1	1	0	1	1	2	0	1	1	1	1	0
1. Østre	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
2. Avjovári	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	1	0
3. Nordre	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0
4. Gáisi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5. Vesthavet	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
6. Sørsamisk	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
7. Sør-Norge	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
SPF												
	Menn	Kvinner										
Hele landet	0	1										
1. Østre	0	0										
2. Avjovári	0	0										
3. Nordre	0	0										
4. Gáisi	0	0										
5. Vesthavet	0	0										
6. Sørsamisk	0	0										
7. Sør-Norge	0	1										

* A (Det norske Arbeiderparti), NSR (Norske samers riksforbund), FRP (Fremskrittspartiet), H (Høyre), SPF (Samefolkets parti), NSR/SPF (Norske Samers Riksforbund og Samefolkets Partis fellesliste), JOHT (Johittisápmelacaid listu), NORDK (Nordkalottfolket), SP (Senterpartiet) og ÅSG (Åarjel-Saemiej Gielh (ÅaSG), FASTB (Dáloniid listu/Fastboende Liste).
Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.